

EKAIN ROJO LABAIEN

**FUTBOLA ETA NAZIO ERAIKUNTZA
EUSKAL HERRIAN ETA ESPAINIAN**

EKAIN ROJO LABAIEN

**FUTBOLA ETA NAZIO ERAIKUNTZA
EUSKAL HERRIAN ETA ESPAINIAN**

Utriusque Vasconiae

Liburu honek Eusko Jaurlaritzako Kultura Sailaren diru-laguntza jaso du

© Ekain Rojo Labaien
© Utriusque Vasconiae
Lehen argitaraldia: Donostia, 2014ko urtarrila
ISBN: 978-84-941044-4-2
Lege-gordailua: SS-007-2014
Diseinua eta maketazioa: P.I.A.

UTRIUSQUE VASCONIAE - Ategorrieta Hiribidea, 3-3.
20013 Donostia. Tel.: 943-270433
Iparraldean: 0033547640386

Banatzaileak:
BITARTE – 31195 Berriozar (Nafarroa).
Tel.: 948-302239

JAKIN – 64100 Baiona (Lapurdi)
Tel.: 05592232

<https://sites.google.com/a/utriusque.com/utriusque-vasconiae/>

Debekatuta dago, legean aurrikusitako kasuetan izan ezik, liburu honen erreproduktzioa, banaketa, komunikazio publikoa eta eraldaketa egitea jabetza intelektuala duten titularren baimenik gabe. Aipatutako eskubideak haustea jabetza intelektua-laren kontrako delitutzat har daiteke (Kodigo Penaleko 270 art. eta ond.)

AURKIBIDEA

AITZIN SOLASA	7
I. AURKEZPENA: FUTBOLA GIZARTE MODERNOEN ERDIGU- NEZKO EKITALDIA	9
1. Nazio nortasunen agerbide garaikidea futbola	9
2. Gizarte eta mundu ezagutzazko zientzia analisia.	12
II. MARKO TEORIKOA: NAZIO NORTASUNA	14
1. Nazio nortasuna	14
1.1. Nazioa	14
1.2. Nortasuna	17
1.3. Ikurren garrantzia nortasun kolektiboetan	19
1.4. Nazio nortasunak globalizazio garaian	22
III. AZTERKETA HISTORIKOA	27
1. Mundu futbolaren azterketa historikoa	27
1.1. Futbolaren sorrera eta hedapena	27
1.2. Estatueta errotutako futbol nazio eraikuntza	34
IV. ESPAINIAR ESTATUAREN HISTORIA AZTERKETA: ESTATU NAZIOA FUTBOLEAN EUSKAL HERRIA ETA KATALUNIAREN NAZIOEI ALDERATUTA	53
1. Anberesko 1920ko Olinpiar Jokoen futboleko eki- taldia abiapuntua	54
2. Euskal nortasuna futbol estiloaz islatzeko bidea	59
2.1. Euzkadi taldearen 1936ko gerra garaiko atzerriko partida biraren nazio adierazpena	64

3. Berrogei urteko Francoren diktadura futbolaz Espainia batua eta garaitsua azaltzeko erabilpena	69
3.1. Real Madrilen garaipenak Espainia frankistaren aldekoak	74
3.2. Espainia nazio anitzaren futboleko iratzarpena 1960ko hamarkadan	78
3.3. Frankismoaren amaiera: Bartzelonaren garaipen sinbolikoa Madrilen eta Realaren eta Athleticen arteko ikurriaren jende agerpena Donostian	80
4. Demokrazia ereduko konstituzio monarkiak ez du nazio aniztasuna aitortzen, futbolak oster, bai	83
4.1. Euskal klubuen salbuespena: euskal futbolarietaz nagusiki hornitzea, osaera, talde identitate iturria	86
4.2. Athleticen eta Bartzelonaren 2009ko Espainiako Errege kopa finala: bi nazioaren aniztasuna estatuaren eta bere hedabideen nazio eraikuntzaren aurrean	90
4.3. 2010eko Munduko Kopa Espainia eta Frantzia: behinola nazio harrotasun ospakizunak ez zuen Espainian gatazka azpiratu	93
4.4. Espainiako nazio selekzioaren 2012ko Europako Kopako ospakizuna krisiak azpiratua eta Kataluniaren independentzia herri aldarri jendetsuek inguratuta	97
5. Euskal nazio taldearen Gabon partiden usadioa eta ofizialtasun xedeko ekimenen muga eta ezbaia	100
5.1. Nazio deituran adostasunik ez duen ordezkari	103
5.2. Kontrajarritako futbol bidezko nazio sentipenak Euskal Herriko alderdi politikoetan eta hedabideetan	110
5.3. Euskal Herria Kirola eta ESAIT elkarten saioak Euskal Selekzioaren estatu gabeko izaerari dagozkion mugak eraisteko	115
V. ONDORIOAK	121
VI. INFORMAZIO ITURRIAK	125

AITZIN SOLASA

Irakurle, doktorego tesia amaitu berri duen ikerlari gaztearen ekarpena da orain esku artean daukazuna. Euskal Herrian eta espainiar estatuan oro har, futbolaren eragina epaitzea helburu daukan ekarpena. Nazio nortasunak elikatu eta biziberritzean zehazki esateko, duen ahalmen sinbolikoa aztertu nahi da. Hain justu, futbolaz XX. mendeko eta XXI. mende hasierako Espainia nazio anitzaren bilakaera politikoaren azterketa egiten du liburuak. Dena dela, hurbileko errealitatea jorratu aurretik, beharrezana zen nazioen eta nazio nortasunei buruzko gogoeta aurretiaz eskaintzea. Halaber, futbol ekitaldiaren sorkuntzari eta bilakaerari buruzko ekarpena ere, nazio nortasunen adierazpenaz sortzez izan zuen lotura ikustarazteko. Munduan futbolaren eta nazio agerpenen arteko uztardura adierazten duten kasuen aipamenak ere ikerketa zilegitzea dute helburu. Izan ere, maiz dira futbola eta politika aldarriak nahastu ezina galdegiten duten iritziak gure inguruan. Bada, ikusmolde hori ere arbuatu nahi du liburuak, zientzia ezagutzaz hornituta.

Futbola eta nazio nortasunen adierazpenen lotura usadiozko uzartarpena da Euskal Herrian nahiz Euskal Herriaz gaindiko Espainia eta Frantzia estatu nazioetan. Areago, azken urteetako gertaerek, futbolaren inguruko politika aldarrikapenen sona gehiagotu dute. Espainiako nazio taldearen nazioarteko garaipenezko aldiak, euskal selekzioaren inguruko eztabaidek eta 2009ko Athletic eta Bartzelonaren arteko Espainiako Koparen finalaren inguruko estatu polemikak bereziki. Zale kataluniarrek eta euskal herritarrek Espainiako estatu nazio bateratua-ren sinboloei, errege nahiz ereserkiari, eginiko txistuek estatuaren antolamenduari buruzko hausnarketa sinbolikoki biziberritu zuten. Espainiar nazio selekzioaren garaipenen inguruko nazio sinboloen biziberritzeak ez zuen hartara, espainiar estatu baitako nazioen arteko

garazka ahantzarazi. Hain justu ere, futbola gailu egokia da, sinboloen gordailu eta azaleratzaile denaz aintzat hartuta, espainiar estatuaren eta Euskal Herriaren baitako nazioen bilakaera garaikidea aztertu ahal izateko.

I. AURKEZPENA: FUTBOLA GIZARTE MODERNOEN ERDIGUNEZKO EKITALDIA

Egotzi izan zaion hutsalakeriazko jarduna izatetik bere burua bereizita, futbolak gaur egungo gizarte modernoan funtsezko balioak hezuramaitzen dituela arrazoitzen du Christian Bromberger antropologo frantziarrak (1995: 377). Ezaugarrien artean daude gure eta haien arteko bereizketa, identitate kolektiboen guztizko zutabea dena, eta nazio nortasunena funtsean. Berriki zendutako Paul Yonnet soziologo herrikideak azaltzen du modu berean (2008: 21), kirol ekitaldiek identifikazioaz gizarte baten izatean sinesmena berritzen dutela, eta norbanako munduaren gizakien beldurrari aurre egiten diotela. Biak ala biak, ekarpen oparoak dira liburu honen nondik norakoak aurkezteko. Antropologoa bata, soziologoa bestea, gizarte zientzien alorrok XX. mendearen azkeneko laurdenetik bereziki, jabetu egin dira iraganeko erdeinua azpiratuz, futbola, aisialdiaren eta kirolen azterketa zabalagoaren erdigunean, gizarte modernoan ezagutza jasotzeko behaketarako gune funtsezkoa dela. Gizarte zientzien diziplinen arteko elkarlana behar eta merezi du futbolak, soziologia eta antropologiatik hasi eta historia eta komunikazioaren arloraino.

1. Nazio nortasunen agerbide garaikidea futbola

Argi zehaztu behar da, nire ikusmoldea denaz, futbolak ikerketarako eskaintzen duen ahalbidea amaigabea baita, eta behatzaile bakoitzari abagunea emango dio norbere hausnarketatik eta izandako bizipenetatik hurbiltze berezia egin ahal izateko. Dena den, liburuaren

jatorrian den tesian jorratutako munduko kasuen ezagutza erabilita, eta nazio eraikuntzaz teoria eremu anitza aurkeztuz, liburua erabilgarria buru eman nahi dio Euskal Herriaren eta espainiar estatuaren baitako nazio aniztasunean futbolak duen eraginaren ezbaia. Izan ere, Euskal Herrian bereziki, eta baita aski mundu zabalean ere, futbolak ideologia eta politikaren eremuko auziekin txertatzeko daukan erraztasunetik aldentuta badu zientziatzeko ekarpenaren gabezia. Ondorioz, ezinbestean norbanako orok mundua ikusteko duen pentsaeratik babestuta, beharrezko ezagutza teoriko mardula bidelagun hartuta, eguneroko hizpide den futbol ekitaldia ikertzen ahalegindu naiz. Bada onartzen dut sortzez futbol gertaera nazio nortasunen adierazpide ikusgarrietakoa bailitz bezala ezarrita hautu bat egina dela. Eta aukera horren bidezkoa zilegitzen ahalegindu naiz buru belarri, hain zuzen ere. Halaber, hedabideei buruz aritzean kirola eta futbola aintzat hartzearen ezinbestekotasunaz, eta baita alderantzizko noranzkoan ere, hots, futbolaren gizarte gertakizun izaera hedabideen bitartekaritza begiratzeaz.

Hain justu, ikerketa irrika horrek denak eragin du hein handiz liburua –eta tesia– historia irakurketan eta gizarte zientzialarien ekarpenetan sustraitua egotea. Aspaldi datorkidan futbolaren nazio nortasunak gorpuzteko gaitasunarekiko lilurak bultzatu nau egitera. Ezkerreko ideologiako pentsalariak maiz deitoratu dute futbola agintariak herri xehea limurtzeko eta beraien nahietara makurrarazteko erabilitako Erromatar Inperioko zirkuko ikuskizunaren aldaera garaikidea izan dela. Ildo horretan, Jean Marie Brohmen ikuspegia adierazgarria da kirolaz eta futbolaz batez ere sustraitutako kritika gogorreko gogoea ezagutzeko. Marc Perelmanekin batera futbola emozio izurriarekin alderatzen zuen liburuan adibidez, amaiezineko kritikak egin zizkion futbolari, gizakiaren izaera ezkorra haragitzen duen jarduna bailitzan. Indarkeriarekin eta nazionalismo adierazpen muturrekoekin ere lotzen dute futbola (Brohm eta Perelman, 2006), gertaera bakanetatik gehiegizkoa den orokortzea eginik.

Horrez gain, ezkortasun aldarteaz ere, beste batzuek gaineratzen dute negozio izaerak mendean hartu duela, eta talde atxikimenduak bateratzeko ahala galduta daukala. Futbolak negozio soila baino gehiago izaten jarraitzen du, osterantzean desagerrarazteko bidean izango zatekeelako, edo erabat eraldatzeko bilakaeran. Nik talde nortasunen eta bereziki nazioen adierazpenarekin uztartzen dut futbolaren funtsa, eta baikortasunezko hausnarketatik plazaratzen dut lotura hori, nazio nortasunak hauspotzearena, indarkeria adierazpenen lekuko izan ba-

da ere. Baina hori futbolaren erantzukizunetik haratago doa. Cornel Sandvossek dioen moduan (2003: 31), futbol zaletasuna oinarritzen da identitate eta identifikazio/norbere isla dualtasunean. Jarraitzaile askok euren zaletasuna beraien izaeraren erdigunezko alderditzat daukate Sandvossek eginiko ikerketari jarraiki. Zentzu horretan, kluba norbere nortasunaren kanpoko jarraipena dela ondorioztatzen du (Ibid., 32). Are esanahi handiagokoa da taldea nazio selekzioa, nazio ordezkari-tza, bihurtzean. Albert Camus idazlearena da “aberria futbol nazio selekzioa da” erabateko baieztapena.

Ildo horretan, nazioak ikusaraztean, eta identitate kolektiboek beharrezkoa duten gu izaeraren eta gainontzekoen bereizketa sakontzean etsaigoak hauspotu eta munduko biztanleen arteko mugak indartu ditzakeela azal dezake batek baino gehiagok. Zilegi da hori alderatzea, baina halaber, Yonnetek zioen bezala, futbolarak irudikatutako gu izaerak norbanako gizartearen gizaki beldurraren aurrean aterpea eskaintzen duela adieraztea ere, XIX. mendeko industria iraultzako gizartearen eraldaketan, eta XXI. mendeko gizarte moderno ziurgabeetan eta aingura gabekoetan ondoren. Europaz gaildi, bestalde, Hego Amerikan eta Afrikan inoiz nazio proiektu bateraturik izan ez zen kolonialismo ostean sortutako estatuaren sinboloak bideratzea eta nazioa irudikatzea ahalbidetzen du kirolak. Besteekiko bereiztea ahalbidetzen duen heinean, izan ere, gu izaera sendotzea sustatzen baitu futbol ordezkari-tzen arteko alderatzeetan sustraitzen den identifikazioaren bitartez. Esan nahi baita, futbolarak, norberaren moral irizpideei jarraiki irakurketa kritikoa egiterik badagoela, jendearen banaketa sortuko zukeena, eta nazionalismoen munduko banaketa betikotu anaitasunaren kaltetan. Baina baita, oldarkortasunik gabeko komunitate zentzua islatzen duela futbolarak XXI. mendean. Albert Camus idazleak arrazoitua da moralaz eta gizaki betebeharreri buruz benetakotasunez gehien dakiena futbolarari zor diola, funtsean. Munduan 250 milioi pertsonak futbolearen jokatzeko dutela hautematen da, ia 24 gizakitik batek alegia (Manzenreiter, 2008: 414). Nazioarteko ekitaldien inguruan, oster, askoz gehiago elkartzeko dira, hedabideak bitartekari direlarik. Ikusizunetara bertaratzeko diren ikusleak ere zinez gailditzeko ditu hedabideekin jarraitzen dituzten herri-tarren kopuruak (MacClancy, 1996b: 13).

Eric Dunningek gizateriak sortutako elkarretaratze tresna nagusietakoa bailitzan definitzen du kirola, erlijio eta gerraren parean (Dunning, 2003: 257). Horien eragina ahuldu egin da XXI. mendean indar bateratzaile gisara. Neil Blainek, Raymond Boylek eta Hugh

O'Donnellek gaineratzen dute (1993: 45) telebistaz norbanakoak nazioarekin identifikatzen direla kirolarekin. Hori horrela, Coubertingo Baroiak Olinpiar Jokoen aldi modernoaren sorrera bultzatu zuenean, taldekako kirolak txertatzearen aurka agertu zen, aldarri patriotikoen bitartekoa izango zenaz jabetuta baitzen. Haren borondaterik ez zen gauzatu, ordea, eta zinez aurreikuspena bete egin zen. Dena dela, taldekako kirol orenen gaineratik bidezkoa da futbola nabarmentzea eta ikerketa osoaren erdigunetzat aurkeztea, munduko kirolik ezagunena, jarraituena eta partekatuena izateak talde nortasunen, oroz gain nazioen, mailakatzea gertagarri egiten baitu, indarkeriaz bereizitako eremuan.

2. Gizarte eta mundu ezagutzazko zientzia analisia

“What has made sport so uniquely effective a medium for inculcating national feelings, at all events for males, is the ease with which even the least political or public individuals can identify with the nation as symbolized by young persons excelling at what practically every man wants, or at one time in life has wanted, to be good at. The imagined community of millions seems more real as a team of eleven named people. The individual, even the one who only cheers, becomes a symbol of his nation himself” (Hobsbawm, 1992: 1).

Eric Hobsbawm 2012an zendu zen historialariaren esanetan, milioika pertsonen nazioaren komunitate imajinatua 11 jokalariren taldearen deiturapean onenen haragitzen dela dirudi, norbanako oro sinbolo horren bitartez nazioarekin identifikatzeko aietasuna tarteko. Max Weberren ikusmoldeari jarraiki, gizarte zientzietan objektibotasuna ezina dela dioen pentsamoldea kontuan hartuta hurbiltzen zaio liburua jomugari, irizpide eta gogoeta ezberdinetik ekinda pentsalarietako gogoeta bereziak eta baita kontrajarriak egiten baitituzte. Horregatik futbolarekin, eta futbolaren bidez, Euskal Herriaren eta espainiar estatuen nazio adierazpenen azterketa abiatu aurretik beharrezkoa da futbola munduan barrena nazioen nortasunen eraikuntzarekin eta nazio nortasunen birsortzearekin lotzen duen ekarpena aitzinetik mahai gaineratzea. Alde batetik, futbolaren sortzezko egokiera eta esangura historikoa jakinaraziz, eta bestalde, jatorrizko ikerketa mardulean munduko kasuen azterketatik ondorioztatutako lerro-buru nagusiak aipatuta. Espainiar estatuaren baitan futbolak duen adiera aiseago hautemateko xedeak bultzatuta gutxienean.

Albrecht Sonntagek kulturen arteko metodologia konparatiboaren abantailaren gainean dihardu, ikertzailea txertatuta dagoen kulturaz gaindiko ikusmira sortzen duena, eta gertukoaz jarrera kritikoa (2010: 209). Bidenabar, Euskal Herria eta Espainiari buruz dihardugula, futbolaren eta nazio nortasunen adierazpenen harremanaz bidezko gogoeta egitea ahalbidetzen du. Esan nahi baita, gizarte zientzien baitako hurbiltzea, eta politika eta ideologiaren ohiko zamatik aldendua. Miroslav Hrochi jarraiki, lan egiteko prozedura konplexua da, ezagutza orokortu berriarako bidea sustatzen duena (2000: 19). John K. Waltonek liburuaren egileari azaldu zionez, galdera eta ikerketa bide berriak sortzea sustatzen du errealitate ezberdinen alderaketak.

Christian Brombergerrek dioten moduan, futbola gizonetzkoen mundu kulturaren erreferentzia bakanetakoa izatera iritsi da, denek ulertzen dutena, eta erregioen, nazioen eta belaunaldien aniztasuna gainditzeko gai dena (Bromberger, 1998: 24). Ildo horretan, Dunningek zehazten du (1989a: 324) kirolaren soziologia luzaroan gutxi aztertutako eremua izanenez, eta gizonen ikusmoldea oro har soziologian gainjarri denez, ez dela harritzekoa gizonetzkoen menderakuntza eta kirol modernoaren izaera patriarkala gutxitan ezbaian jarri izana. Izan ere, futbolari dagokionez, sortzez gizonetzkoen nagusitasunezko familia eredia islatu zuen (Giulianotti eta Robertson, 2009: 14).

Olatz Gonzalez Abrisketa euskal antropologoak genero hurbiltzeaz arrazoitzen duen moduan, nazio sorkuntzazko narrazioak gerratik bereiztezinak dira eta hain justu alderdi horretan da nabarmenena emakumeen ahaztura edo alboratzea. Horiei amatasun eginkizun nagusia esleitzen dieten bitartean, nazioarentzat gorputzak sortzea, gizonen ematen dute beren gorputza, horiei dagokie, nazioaren defentsan (Gonzalez Abrisketa, 2013: 92, 93). Nazioen ohorea babesteko gerraren eta futbol neurketaren artean egin ohi den parekotasunari jarraiki, futbolaren eremuan ere gizonetzkoak gainjartzen dira artean nazio interesen defentsan. Horrela, neurri handi batean, emakumezkoen nazioa edo talde nortasunak haragitzeko ezintasunean datza nesken futbolaren ahultasuna ere, AEBetako salbuespenetik at. Bestalde, gizonen futbol ordezkaritzak emakumeak ere barne hartzen ditu, nazioarteko futbol ekitaldietako ikus-entzuleria datuetan erreparatu daitekeenez.

II. MARKO TEORIKOA: NAZIO NORTASUNA

1. Nazio nortasuna

Liburuan muina izango den nazioaren eta nazio nortasunen alorrera hurbiltzeko beharrezkoa da hastapenetik teoria zehaztapenak helaraztea, ez bai teorikoen eta ez hain teorikoen, ideologikoen, jomuga izaten jarraitzen baitute gaur egunean horien inguruko kontzeptuek. Era berean, ikurren garrantzia nabarmentzea nortasun kolektiboaren osieran, eta globalizazio fluxuen hazkundeak ezaugarritzen duten gaur egungo garaiaren izaera azaltzea. Zentzu horretan futbol ekitaldiaren garrantzia iradoki nahi du abiatzeko teoria zehaztapen honek, hasieratik nazio nortasunen, futbolaren eta hedabideen lanaren hartu-eman zurruna aditzera ematen duena, eta Euskal Herria nahiz Espainia jomuga dituen.

1.1. Nazioa

Abiapuntu gisara Benedict Andersonek plazaratutako nazioaren definizioa neure egingo dut, gizarte zientzien baitan onarpen zabala jasotako teoria izaki, eta futbolaren gizarte adiera aztertzerakoan halaber. Imajinatutako politika komunitatea da nazioa, eta muinean mugatua eta burujabea gisa imajinatua. Irudikatua da nazio txikiaren kideek ere ez dituztelako ezagutuko euren komunitate kide gehienak, ez topatu, ez eta horietaz entzun ere, eta bakoitzaren buruan lekutzen delako euren loturaren irudia. Andersonen hitzetan, aurrez aurreko harremaneko herri txikiaz gaindi komunitate denak imajinatuak dira (Anderson, 1991: 6). Hala ere, irudikatuak direlako ez da beren garrantzia

beheratu behar. Etimologikoki nazioa kontzeptuak latinerako jaiotzatik eratorritako esanahia du. Anthony Smithek Andersonen bestelako definizioa plazaratzen du, etno sinbolismotzat definitzen duen teoriatik nazioaren etnia sorrera lehenetsita. Andersonen imajinatutako komunitateok sortzezko etnia heldulekuaren oinarria izango lukete, berak egoki dioenez.

“Izendatutako eta bere burua definitutako giza komunitatea, zeinaren kideek partekatutako oroimenak, sinboloak, mitoak, tradizioak eta balioak ereiten dituzten, lurralde historikoetan edo ama lurretan bizi eta horiek atxikitzen zaizkien, kultur publiko bereizgarria sortzen eta zabaltzen duten, eta usadio partekatuak eta lege komunak bideratzen dituzten” (Smith, 2009: 29-30).

Legediari nazioaren definizioan erreferentzia eginda estatuarekin antzekotasuna iradokitzen du Smithek. Izan ere, administrazio bate ratzeak eta horren baitan legeenak, eta bereziki estatu hezkuntzak, jendea herrialde bateko hiritar egin zuen. XIX. mendean politika nazioen mailakoa zen, eta funtsean estatua, nazioa eta gizartea bateratu zituzten (Hobsbawm eta Ranger, 1983: 264-265). Horiek hala, Michael Billigek dioen moduan, gizarte zientzietan gizartea berezko izatetzat ematen dute ikerlariek ere, eta are gehiago jakintzat jotzen dute estatu-nazioa dela gizartearen oinarritzko eremua, hau da, gizartea estatu-nazioaren irudira eraikia da (Billig, 1995: 53-54). Horrek ez du esan nahi izaera berdinekoak direnik, baizik eta nazioa eta nazionalismoa berezko izatetzat gizarteratuak direla. Izan ere, Smithen hurrengo zehaztapen hau gehituta, estatua lurralde jakin baten baitan indarraren eta ordainarazpenaren monopolioa duten erakunde publikoen multzoa da, eta nazioak kultura oinordetzaren eta politikaren batuera esan nahi du (Smith, 1997: 13). Billigek dioen moduan, estatu-nazioak burutu ondorenean nazionalismoarekin zer gertatzen den deskribatzeko urratsik ez da egiten. Nazionalismoa berehalakoan ezereztu egingo balitz bezala agerrarazten dela dio (Billig, 1995: 44). Estatu-nazioaren presentzia berezkotzat adierazi nahi da horrela, ezinbestekoa, eta nazionalismoaren egitekoa estatu eraikuntzara mugatuta. Bestalde, nahiz eta nazioen sorkuntza bidean etnia eta kulturaren oinordetzari garrantzia nabarmena aitortu, Smithek zehazten du ez dagoela iragan etnien eta gaur egungo nazioen artean erabateko banan banako jarraipenik, eta hortaz, hainbat nazioen sorkuntza etnia faktoreetatik at uler daitekeela (Smith, 2009: 111). Esan nahi baita nazionalismoen arteko gatazketatik, eta historiaren bostere harremanetatik.

Hain zuzen ere, nazionalismoaren ekimenaren garrantzia gorai-patu eta iraganeko talde nortasunen funtsa horren indarraren baitan beharatu duena izan da nazio izatearen gogoeta teoriko garaikidean gainjarri den korronte modernistaren ildo. Eric Hobsbawm historialariari jarraiki esaterako, nazionalismoak nazioen aurrekoak izan ziren. Nazioek ez dituzte estatuak eta nazionalismoak sortzen, bidea alderantziz zatekeen (Hobsbawm, 1992: 10). Ernest Gellnerrentzat nazionalismoa kultura eta politika ezkontzeko saioa da, hots, kultura bati aterpe politikoa hornitzekoa (Gellner, 2009: 58). Nazioa eta estatua berdintzeko saioa da funtsean. Alabaina, nazionalismoak ez lituzke aurretiazko nazioak iratzarriko, ez da horretara mugatzen Gellnerren irudiko. “Nazionalismoak aurretiazko, historiak ondareztat utzitako kultura-ugaritasun edo kultura aberastasuna baliatzen du, baina oso modu hautazkoan, eta sarri askotan, errotik aldatzen ditu kulturok” (Ibid., 72). Tradizioen asmakuntzaren bitartez, nazio nortasunak gizateriaren berezko ezau-garriak, eta areago, betirakoak bailiran sortu zituzten, Michael Billigek gaineratzen duenez, eta nazionalismoa izan zen nazioen mundua berezko bihurtu zuen ideologia (Billig, 1995: 26, 37).

1.2. Nortasuna

Horrela, Eric Hobsbawmentzat argia zen ez dela ahal nahikoa nazionalismoaren aitzindaritzza izatea, proto-nazionalismotzat definitzen zuena egotea, nazio nortasunak, nazioak edo estatuak sortu ahal izateko. Kultur, hizkuntza, usadio eta erlijio partekatuak ez dira aski ondorioz nazioa bideratzeko. Izan ere, hark argudiatu zuen txikia dela nazio mugimenduen kopurua, estatuaren jabe izan nahiz izan ez, mugimendu horiek garatzeko ahalmena zuketean giza taldeen kopuruarekin alderatuz. Nazioak estatuaren ezarpenaren ondorio usuago direla zehaztu zuen sortzaile baino gehiago. Dena dela, estatuaren izate hutsa nazioa eraikitzeke nahikoa ez dela gaineratu zuen (Hobsbawm, 1992: 77-78). Izan ere, gizateriako estaturik boteretsuenetakoa, SESB, Sobiet Batasuna, ez zen gauza izan 74 urteko agintearen buruan nazio nortasun berria sortzeko (Castells, 2003: 61). Oro har modernistek, nazioaren sorrera nazionalismoaren bidetik azken hiru mendeetako gizarte baldintza berezietan kokatzen dute, industria kapitalismoaren eta hiritartze bilakaeraren bidetik besteren artean, Smithen lehenesten dituen sortzeke etnia tasunak ahaztu gabe, baina nazionalismo indarraren baitan beharatu. Goi kultura estandarizatu, homogeneo eta

zentrotik eutsiak eratzea ahalbidetu zuen aroan lekutzen du Gellnerrek (2009: 71). Smithek berriz, alderatzen du, nahiz eta nazioak politika erakundeez hein batean errotu daitezkeen, epe luzera begira etnia eta kultura osagaiak behar dituztela elkartasunezko komunitatea eratzeke, batik bat alderdi subjektiboetako nazio nortasun zentzuan daukan eraginagatik.

Smithek azaltzen du nazioak ezin direla soilki eliteen proiektuak bailiran hartu, eta kontuan hartu beharra dela elite eta gizarte zabaleko hainbat alderdiren arteko hartu-emanaren konplexutasuna, non hiritarrak sinboloekin, mitoeekin eta oroitzapenekin eragin nahiko dituzten (Smith, 2009: 20-21). Nazio identitatea ertz askotakoa da, klase, erlijio edo etnia identitateekin batzen da, eta baita ideologiek ere, liberalismoarekin, faxismoarekin edo komunismoarekin, eta ezina da alderdi batera mugatzea eta hiritarrei bide artifizialekin errazki barnerraztea, Smithek arrazoitzen duenez (Smith, 1997: 13). Nazioaren gaineko hausnarketak ere askotarikoak dira, maila berean. Horren lekuko da esaterako, Miroslav Hrochek nazioa definitu zuela estatuen feudalismoaren gizartetik hiritarren kapitalismo gizarterako trantsizioan izandako aldaketen parte gisa, eta horren ondotik patriotismoa gizarte kontzientziaren osagaia bihurtu zela. Modernitateko aroan jarri zuen beraz nazioaren sorrera, baina modernistengandik ezberdinduz, nazionalismoa denboran aitzinatu egin zuela nazio modernoak arrazoitzen baitzuen Hrochek (2000: 8).

Ernest Gellnerrek aipatzen duenez, taldeak eratzean eta mantentzean bi alderdi eragin nagusikoak dira, nahia, borondatezko atxikimendu eta identifikazioa alde batetik, eta beldurra, hertsadura eta bor-txa bestetik. Hala, norbere identifikazioaren eta itxaropen eta beldurrei eragiten dieten kanpotiko pizgarri positibo eta negatiboen nahastura izango litzateke talde iraunkor gehienen osuera (Gellner, 2009: 69). Norbanakoaren hautuaren eta elitearen zuzendaritzaren eta agintearen artekoa da horrenbestez nazioaren proiektua. Hobsbawmi (1992: 10) jarraiki, nazioak izate bikoitzak dira, funtsean goitik eraikiak, baina behetik aztertu gabe ulertu ezinak direnak, hots herri xehearen bizipenak hartzeke. Anthony Smithen hitzetan, nazioak, estatuetatik ezberdinduz, ezin dira intelektualen edo beste eliteen borondatearen ondorio soilak izan, eta populazio zabalagoaren sostengurik ezean, ezta gizarte giltzarri prozesu sinbolikoak garatu gabe. Herri tradizioak, balioak, memoriak, mitoak eta sinboloak beharrezkoak direla eta nazionalistek xede politikoekin berrasmatzen eta egokitzen dituztela dio (Smith, 2009: 59).

Bat nator baieztapenarekin, eta futbolaz nahiz kirolaz uztartzen dela ikusi ahalko dugu. Berrasmatearen zantzu hori Gellnerren kontrakoa da, aurretiazko talde izaera iradokitzen baitu, eta nazionalismoak egiazki kulturak asmatu edo ezerezten dituela defendatzen baitu Gellnerrek (2009: 64).

Nazioa sortu eta iraupenean, objektibotzat jotako ezaugarriak, ezta subjektiboak, borondatezkoak, ez dira ebazgarriak (Hobsbawm, 1992: 8). Hala etnia nazionalismoaren eta zibikoaren arteko ustezko talka kontrajarria iradokitzen da, Smithek zehazten duen gisa nazionalismo ekimen orotan egiazki osagai zibiko eta etnikoak nahasten direnekoa (Smith, 1997: 11). XVIII. mendeko nazionalismo etnikoak Johann Herderren pentsaeran izan zuen iturburua, eta Ernest Renanen ustezko nazionalismo zibikoa, frantziar nazio eraikuntzaren irudira azaldu-takoa, alderatu zitzaion. Sorbonneko Unibertsitatean eskaini zuen hitzaldian Renanek arrazoitu zuen iraganeko loria eta batera bizitzeko borondatea zirela nazioaren oinarria, lurralde mugen eta arraza eta hizkuntza aniztasunetik haratago. Bere hitzetan, eguneroko plebisizituaren modukoa da nazioaren izatea, eta ez luke inoiz benetako interesik izango herrialde bat bere borondatearen kontra atxikitzeko. Nazioen borondatea zatekeen horrenbestez, bidezko baldintza bakarra (Renan, 1882). Iraganeko aintza aipatzen duen heinean historiaren asmakuntza dario neurri batean, etnien nolabait sustraitu nahia alegia, historia pasarte batzuk nahita ahazteko nazio nahiaz zilegitu nahi badu ere geroago, alegia borondatearen arrazoibidearekin lehenetsiz. Eta ezina da esatea nahia izan duten nazio proiektu guztiak historian nazio edo estatu-nazio bihurtu direnik. Horregatik denagatik, Joxe Azurmendik filosofia katedradun euskal herritarrak bereziki sakontzen duen moduan, ez da egokia bereiztea batetik, zibikotzat jo izana den Ernest Renanen eta Frantziatik eratorritako nazionalismo aldaera, eta bestetik, etnikotzat epaitu den Johann Herderren eta alemaniar jatorriko nazionalismo etnikoa (Azurmendi, 2003). Bitasun horrek ere ez du balio ondorioz, nazioa arrazoibidezko gailuekin definitzeko.

1.3. Ikurren garrantzia nortasun kolektiboetan

Estatu-nazioaren mugen barruan naziotasuna eta hizkuntza homogeneoa batzeko nazionalismoaren usadiozko helburua ere okerra izan da. Woodrow Wilson AEBetako presidentek Lehen Mundu Gerraren amaierako egitasmoan desegindako inperioetatik autodeterminazio es-

kubidean errotutako Europa marraztea proposatu zuen, estatu-nazio homogeneoetan oinarritutakoa. Bi gerren arteko epean gutxiengoaren jazarpena izan zen abiapuntu horren arrazoizko ondorioa. Lurralde nazio homogeneoaren asmoa ankerrek bakarrik burutu zezaketen, Hobsbawmek ebazten zuen moduan, edo helburu ankerrekin behinik behin (Hobsbawm, 1992: 133-134). Areago, nazio homogeneoko estatu izaera, historiari erreparatuz gero, fikzioa da Jurgen Habermasentzat (1998: 91). Horrenbestez, borondate hutsa ez, ez eta etnia jatorria ere, ez dira nahikoak nazioen sorrera eta irautea azaltzeko, komunitateen irudikatzea eta hiritarrengan maiz eragiten duten hunkipenezko lilara ulertzeko. Anthony Smithen hurrengo arrazoibide honek nazioen asmakuntzaren zilegitasun beharra eta horiek eskainitako betegaia azaltzen du, eta Andersonek izendatu zituen imajinatutako komunitateak eratzean sinbolo erabilera nabarmentzen du Smithek.

“Sinboloen erabilerak –bandera, moneta, ereserkia, uniformea, monumentua eta ekitaldiak– oroitarazten die partaideei partekatzen duten ondasunaz eta kultur antzekotasunaz, eta identitate sentipenaz eta baterako partaidetzagatik indartuak eta goratuak senti daitezela bultzatzen du. Atxikipenak eskuratzen dituen taldea bihurtzen da nazioa, oztopo eta zailtasunak gainditzen dituena” (Smith, 1997: 15).

Elitearen eta herriaren artean zubi bidea eginez hedabideak daude, eta hain zuzen ere horien aitzindaritzaz izan zen Benedict Andersonnek dioen moduan, XVIII. mendean nazio komunitatea imajinatzen lagundu zuen aldeberekotasun iraultzaren funtsetako bat, eleberria eta egunkaria alegia. Kazetari dagokionez, irakurlea jakitun zen bera egiten ari zen irakurtzeko ekintza euren izateaz sinesmena zuen milaka edo milioika pertsonen errepikatzen zutela aldi berean, zeinen nortasunaren gainean inongo zantzurik ez zeukan (Anderson, 1991: 35). Prentsa, zinema eta irratia bidetik masa hedabide modernoaren hedapenak estatuentzat propagandarako baliabide izan zitezela bultzatu zuen, baina Eric Hobsbawmek egoki aipatu zuen eragingarriagoa izan zela nazio sinboloak norbanakoen eguneroko bizimoduan txertatzeko zuten ahalmena, eta pribatuaren eta herri eremuaren eta alderdi publiko eta nazioaren arteko banaketa jausarazterakoan. Hedabideez gain, nazioarteko kirolak pribatuaren eta publikoaren artean zubi lana egin zuen XX. mende hasierako hamarkadetan (Hobsbawm, 1992: 142), eta talde nortasunen sinboloak izango ziren neurrian hedabideen ekimenarekin elkartu ziren. Bada, masa kultura, publikoa eta komuna bermatzeko

eginkizuna herri gizarteratze agenteen eskuetan zetzan, hezkuntza sistema publikoan eta hedabideetan bereziki (Smith, 1997: 10).

Ildo berean jarraituz, Craig Calhouni jarraiki, harreman zuzenik gabeko jendea politika sinboloen bitartekaritza beren burua komunitateen kide imajinatzerara eramana da, zeina aurretiazko ezaugarri bereizgarriekin, norbanakoen gustuarekin, ohiturekin eta kezkekin hezurramitzen den. Komunitateetat hartuak dira kideetasun sentimendu bizia tarteko, interes bateratuagatik eta identitate partekatuagatik. Aldi berean ere imajinatuak direla zehazten du Calhounek herri hurbileko komunitateetatik eta pertsonen zuzeneko harremanak garatzen dituzten erkidegoetatik ezberdintzen baitira (Calhoun, 1991: 108). Calhounek aurrez aurreko harremanetan oinarrituriko komunitateak eta bitartekotutako harremanetan oinarriturikoak bereizten ditu. Azken hauetan dago nazioa, irudikatutako komunitate gisara. Hobsbawmek eta Rangerrek berretsi egiten dute jendea hiritartasunaz kontziente den pasarte gehienetan sinboloekin eta errito moduko jarduerekin uztartzen denean gertatzen dela, eta horietako gehienak berriak eta asmatutakoak direla: banderak, irudiak, ekitaldiak eta musika (Hobsbawm eta Ranger, 1983: 12). Horiek hala, Craig Calhounentzat irudikapenezko komunitate hauek sortzeko telebistak eta bestelako masa hedabideek ahal eskerga dute, identifikazio eta antagonismoarako objektu gisa (Calhoun, 1991: 110-111). Telebistak oroz gain aldebereketasunaz benekotasunezko bizipenerako tankera igortzen duelako. Zeharkako harremanetan sustraitutako XX. mende amaierako ezaugarri garaikidea nabarmentzen du Calhounek, imajinatutako komunitateen baitakoa.

Sinbolo edo ikurrek identifikazio bitartekoak mahai gaineratzen dituzte, zernahi zeharkako komunitate dela ere, partaide ezezagunen arteko identifikazioa ahalbidetzen dutenak, hedabideen laguntzaz sarri askotan, baita aldi bereko ikuspenaz ere. Nazioaren sorreran dagoen ezezagunen arteko lotura norbanakoen identifikazio kolektiborako iturri diren sinboloekin burutzen da. Sinbolo izaera duten objektu, bandera, jokaera, hizkuntza nahiz bestelakoek bideratzen dute zeharkako harremanen mailako uztarpen sinbolikoa. Liburuaren arretra iturria, jomuga eta ikerketa gailua den futbolak inondik ere, sinboloen hedapen tresna izatearen abantaila du, bere ordezkaritza ahalmenari jarraiki. Hala, biko lehiatzeko aurkaritzak koloreak, armarrak, jantziak, elastikoak, nahiz ereserkiak alderatu daitezela egokitzen du, eta ataka horretan identifikazio beharrean dagoen norbanakoak unean-unean neurketan dauden alde batenganako identifikazioa eta atxikipena agertzea. Fut-

bolak, gainontzeko taldekako kiroletatik bere burua nabarmenduta, zeharkakoak eta imajinatutakoak diren komunitateei bitarteko oparoa ematen die beharrezkoak dituzten sinboloak bertan hedatu eta eraberritzeko. Are gehiago, ikurrek garrantzia berezia hartua duten gaur egungo informazioaren gizartean.

1.4. Nazio nortasunak globalizazio garaian

Ikerlari askoren begietara nazioak eta nazionalismoa, biak ala biak, modernitate garaia lotuak daude, eta horrenbestez, postmodernitate garaitzat definitzen den garaian desagertzeko joera izango zuketena. Grant Jarvieren azalpenari jarraiki, XVIII. gizaldiko berpizkundeak modernitatea uztartu zuen hurrengo ezaugarriak nabarmendu zituen aldi historikoaz: Industria ekoizpena, arrazionaltasuna, zientzia positibista, objektibotasuna eta erabateko egiak, ordena eta egonkortasuna. Hala, postmodernitateak ziurtasun horiek guztiak ezbaian jarri zituen hurrengo garaia erreferentzia egiten dio (Jarvie, 2006: 58). Postmodernitatez definitutako aldaketa aro horren ardatzetako bat globalizazioarena da, inondik ere. Globalizazioa gizartean elkarrekiko mendeotasun zehatzaren handitzea da, eta mundua osotasuna bailitzan hartzeko kontzientziaren areagotzea (Giulianotti eta Robertson, 2009: 2). Roland Robertsonek globalizazioaren sei aldiko bilakaera azaltzen du, XV. mendeko Amerikaren konkistatik XXI. mendeko ziurgabetasunezko aldira.

Horiek hala, XX. mende bukaera eta XXI. mende hasierako garaiko globalizazio eraginaren handitzeagatik, modernismoaren ikusmoldean oinarritutako hainbat ikerlarik diote indar globalek eta gertuko atxiki-penek hainbeste narriatu dutela nazioaren nahiz estatu-nazioaren ahalmena ezen azken bi mende hauetako erdigunezko funtzioa galdua daukatela giza antolaketa politikoan. Hobsbawmen hitzetan, nazioak eta nazionalismoak historian jarraitu egingo dute, baina bigarren mailako betekizuna edukita (Hobsbawm, 1992: 191). Anthony Smithek alderatzen du gutxienik indar globalek estatu-nazioaren homogeneotasunezko ikusmolde klasikoa ordezteko bultzatu dutela, bere barruan dauden etnia komunitateen eta nazioen beharrak egokituko dituen estatu-nazio postklasikoaren noranzkoan (Smith, 2009: 119-120). Izan ere, globalizazio garaikidearen nolakotasuna azaltzeko Roland Robertsonek globalizazioa kontzeptua hartu zuen ekonomia eremutik, gizarte eta kultur alorreko bi alderdiko aldaketa adierazteko. Kultura

globalen sorkuntza iragarri zuen, zeinean hurbilekoaren eta globalaren arteko bereizketa garbia desagertu egin zen. Futbolera aplikatuta ere bereizitasunaren unibertsalizazio gisara globalizatu egin zen XIX. eta XX. mendeen arteko aldaketan Robertson eta Giulianottiren esanetan (Giulianotti eta Robertson, 2009: 46-47), eta beraz, homogeneizazioaz gain, aniztasuna eta heterogeneizazioa ere hedatu zen indar globalak gertuko baldintzetara egokitu ahala.

Estatuak indarra galdu du nortasun emaila gisa. Ekonomia eta politikari loturiko arazo handiei aurre egiteko ahalmena galdu du, murriztegia da, eta norbanakoaren ohiko arazo txikiez arduratzeko bestalde, handiegia. Arazoak konpontzeko eskaintzen zuen babesagatik hiritarrek onartzen zioten zilegitasuna kolokan dago horrenbestez. Manuel Castellsi jarraiki, norbanakoak beste iturri batzuetara jotzen du orduan babes bila. Hain zuzen ere, nabarmentzen du irmo altxatu direla globalizazioari erronka jotzen dioten identitate kolektiboko adierazpenak kultur bereizitasunaren eta jendeak bere bizitzaren eta inguruaren gainean kontrola hartzearen izenean. Batetik, giza harremanak muinetik aldatu nahi dituzten feminismoa eta ekologia gisako mugimendu eragileak leudeke, eta bestetik, erresistentzia aingurak eratzen dituzten aurkaritzazko mugimenduak, besteren artean, Jainkoaren, nazioaren, etniaren, familiaren eta udalerrriaren izenean. Erdibidean harrapatuta estatu-nazioaren eredia legoke, krisialdian, eta berarekin batera demokrazia politikoaren irizpide garaikidea ere, estatu-nazio subirano eta ordezkatzailan oinarritu izan den heinean (Castells, 2003: 24). Eredu hori erasan du globalizazioaz gain, estatu-nazioaren eremuaren azpiko etnien iratzarpenak, zeina estatuaren eta etnia nagusiaren ekimen barneratzailearen ondorio izan den (Smith, 1995: 103). Nazionalismoa, sarritan, arriskuan hautematen den identitatearen babesean sortzen den mugimendua dela aintzat hartuta, Manuel Castellsek arrazoitzen duen moduan, globalizazioaren bizitzearen azken hamarkadak nazionalismoaren iratzarpenarenak ere badira, antolatutako estatu-nazioei igorritako erronkan hezurramitzen dena alde batetik, eta baita bestalde ere naziotasun irizpidean errotutako identitatearen berreraikuntza zabalean, beti ere arrotzat zat epaitzen denaren aurka aldarrikatua (Castells, 2003: 50).

Ildo horretan, estatu-nazioen eraldaketaren garaian nazionalismo mugimenduen iratzarpena gertatu izanak ez du bat egiten mugimendu horren ekimena estatu-nazioaren sorkuntzara mugatzen zuen modernisten teoriarekin. Michael Billigek zentzu horretan ohartarazten du

egituratuta dauden estatu-nazioetan etengabean banderen haizatzea eta naziotasun oroitarazpena dagoela. Hala ere, hain txertatua dago, hain jarraikorra da, ezen norbanakoak ez duela modu kontzientean oroitarazlea balitz bezala aintzat hartzen. Nazionalismo hutsaltzat –*banal nationalism*– definitzen duenaren metonimia irudia ez daugarrez astintzen den bandera kontzientearena, baizik eta, ez kontzienteki eraikuntza publikoan betikotua (Billig, 1995: 8). Hedabideen mezuan oharkapean ezarri ohi diren etengabe ko erreferentzia eremuak ere azpimarratzen ditu Billigek, hein batean Benedict Andersonek azalduko kazetek sortutako imajinatutako komunitateari jarraiki.

Estatu-nazioak XIX. mendeko testuinguruarekin alderatuz, bestelako egokieran txertatuta daude gaur egun, baita nazionalismoa ere, baina horrek ez du adierazten beren amaiera epe ertainera iragar daitkeenik. Smithek gogorarazten du askotariko aldaketak izanagatik estatu-nazioak izaten jarraitzen duela politika antolakuntzarako nazioartean aitortpena duen egitura bakarra. Are gehiago, azken urteetan handiagotu egin da horien kopurua. Etnia arazoak konpontzeko eremu bakarra da era berean, eta estatu-nazioaren iraupena, funtsezko arau orokor gisa, ez da kolokan jarria izan (Smith, 1995: 104-105). Castellsentzat ere ezin da aurreikusi estatu-nazioa garrantzirik gabeta bihurtu denik, eta ezereztuko denik. Biziraun egiten dute historiaren ohiko joeragatik baino gehiago beren baitako nazioen eta herrien defentsa komunitate izaeragatik, fluxu globalen azpian ez galtzeko azken gotorlekuan izaki (Castells, 2003: 338). Aro garaikidearen beste alderdia da, Montserrat Guibernauk dioen moduan, estaturik gabeko nazioen loraldia gertatzen ari dela, ahala baitaukate norbanakoen identitate behar handiagoaren aurrean, leialtasun, solidaritate eta komunitate sentimenduak jaso eta bultzatzeko (Guibernau, 1999: 16). Anthony Giddensen arrazoibidean estatu-nazioak artean boteretsuak dira, baina beraien nortasunak berrausartu beharko dituzte. Azaleko eskola mantentzen da, baina barnean aldatu egin dira (Giddens, 2000: 31).

Bestalde, esan dezadan nortasuna eta identitatea hitzak sinonimotzat jo ditudala liburuan, antropologia eta psikologiaren eremutik ezberdintzen diren arren. Esan nahi baita, nortasuna bereziki norbere jokaera edo aldartearekin lotzen duena, eta identitatea zehatzago, muinekoa eta maiz oinordetzaz eta gizartearen bitartez eraikitakoa zatekeela, genero identitatea kasu. Harluxet entziklopediari jarraiki identitate hitzaren aldaeretako bat da honako hau: Nork bere buruaz duen ezagutza iraunkorra; gizabanako, giza talde, herri edo nazio baten

funtsezko ezaugarri-multzoa. Nortasun hitzaren bi aldaera dira hauek: Gizabanako bakoitzaren izaera eratzen duten ezaugarrien multzoa. Beste aldaera da pertsona bat besteengandik nolabait bereizten duten eta halako mailan nabarmen izatea dakarten ezaugarrien multzoa. Beraz, antzekotasuna bada bi kontzeptuen artean, areago identitatea gizarte zientzietan askotariko adieren hitz oro hartzailea den heinean.

Nolanahi ere, Alberto Meluccik dioen moduan, identitateak galdu du dagoeneko osagai edo egitura egonkorra izaki, horren bidez norbanakoak eta taldeak identifikatzen diren muineko izaera. Anizkoiztasuna nabarmendu behar da. Artega iturria eratortzen da ez soilik denboran era egonkorrean norbera identifikatzeko ezinean, baizik eta une jakin batean norberaren alderdi ezberdinetako batekin erabatean identifikatzeko ezintasunean ere (Melucci, 2001: 89). Norbanakoaren identitatea ez ezik, nazioaren nortasuna anitza eta unean-unean moldagarria da. Etnia ainguran topatu dute biek babesaren XXI. mendean, eta nazioarteko futbolearen hein handiz, hemendik aurrerako pasarteetan aztertuko denez.

Futbola nazio nortasunen sinbolozko joko zelaia da, eta futbola gailu oparoa da gainera, estatuak, nazioak eta nazio nortasunak aztertze bidean gizarte ikerketa historikoa eta garaikidea burutzeko. Areago, espainiar estatuaren gainean eta Euskal Herriaz ikertzea gertuko bizipenaz aztertzea izateaz gain, futbola zientziatzeko bitarteko gisara erabiltzeko kasu bereizgarria da halaber. Aurretiaz, liburuaren hirugarren atalak, bi alderdi nagusiri erreparatzen die. Batetik, futbola sortzez talde nortasunen ordezkartzarekin uztartzen duten adierazpenei. Bestetik, munduko adibideen ezagutzaz gaiaz zientziatzeko ezagutza lortzea ahalbidetzen du, eta hala, objektibotasunez hornitzea Euskal Herriko behaketari.

III. AZTERKETA HISTORIKOA

1. Mundu futbolaren azterketa historikoa

1.1. Futbolaren sorrera eta hedapena

Gaur egunean mundu globalaren helmenaren tamaina hobekien adierazten duen kirol modernoa, futbola, XIX. mende erdian jaio zen Ingalaterran. *Association Football* izendatu zuten 1863ko urriaren 26ko legeekin errugbitik bereizi zenean, ordu arte eskuz jokatzea eta aurkariak jausaraztea baimentzen zuen errugbiak ere futbol izena baitzuen. Ehun metro luze eta 75 metro zabal inguruko zelaian, ertz banatan 11 jokalariz osatzen den taldeko atea kokatzen dela, aurkariarenean baloia sartzea xede duen kirol ulerterraza da, garapenaren bidetik aldatzen joan den jokoz kanpokoaren araua salbuetsita. 1891an, futbolarekin uztartutako lehia izaerak epailearen lana beharrezkoa egin zuen. Britainia Handian arerioari gailentzeko xedez zelairatzen hasiak ziren ordurako jokalaria, dirua jasotzen zuten, eta talde alderaketaren baitan atxikimenduen talka ordezkatzeko. Futbolak bere sorreratik bertatik, hau da, XIX. mendearen bigarren erditik aurrera, Ingalaterran barrena hedatu zenetik, lurraldearen gaineko atxikipenak sustatzeko baliabide boteretsua zela frogatu zuen (Russell, 1999: 19). 1876ko martxoan 20.000 lagun inguru bildu ziren Eskozian Galeseko ordezkartzarekiko nazioarteko lehia ikusteko (Harvey, 2005: 214).

1.1.1. Industrializazio aldaketa aroan sortutako futbola

Hala, kiroltzat ditugunak, Aro Modernoko gizarte baldintzen isla eta ondorioak dira, Ingalaterran lehenik eta behin hein handi batean

bideratuak. Norbert Eliasen teoria ezaguna da ez zela zoria izan indarkeria adierazpenak ohikoak zituzten lurjabe klaseen denbora pasa aski arautu gabeak aisialdi baketsuago eta arautuagoetan bihurtu izana, hots, kirol adierazpenari zentzu modernoa eman zioten igarobidea gertatzea. Hain justu, arrazoitzen du aldaketa jazo zela goiko gizarte klase horiek indarkeriari uko egitean, eta gobernuak kontrolpean eduki eta txandakatzeko parlamentu aginte moduak behartutako erarik gorenean euren buruari mugak jartzten ikasten hasiak zirenean aldaketa denboraldi horretan. Beste hitz batzuetan laburtuta, Eliasentzat hartu-emana nabarmena zen XVIII. mendeko epe berean agintaritza politiko eraren garapen eta egituraren eta Ingalaterrako goi klaseen denbora pasen kirol bilakatze prozesuaren artean (Elias, 1989: 211). Arauak adosteko eta betearazteko akordioak lehenetsuzko garrantzia edukiko zuen iraganeko aisialditik kirolerako igarobidean. Zibilizazio garapenaren adierazgarri zen futbola Erdi Aroan deitura horrekin izendatzen zuten pilota jokoari kontrajarrita (Elias eta Dunning, 1989b: 213).

Christian Brombergerrek argiki argudiatzen duen moduan, futbolak balioesten ditu, norbanakoaren eraginkortasunaz gain, industria munduaren irudira, haren ekoizkin historikoa izaki, elkartasuna, zereginen zatiketa eta talde plangintza (Bromberger, 1998: 43). Dena dela, industria iraultza ez zen izan, oraintxe arrazoitu denez, kirol modernoen eta futbolararen sorkuntzaren iturburu bakana. Askotariko gizarte aldaketek eragin zuten kirol modernoan loratzea, eta Ingalaterra ipar-mendebaldean bereziki egokiera aproposa jazo zen ekonomiaren hazkundeaz eta aisialdiaren zabaltzeaz haratago. Manchester eta Liverpool hiriak barnean hartzen dituen Lancashire eskualdeko langileria gozamenaren, kitzikaduraren eta herri identitatearen aldarri bideen bila ari zen ikusleen kirola bihurtua zenaren bidez, kanpotik joandako ordezkari profesionalen bazen ere (Walton, 2012: 10).

1.1.2. Bi ardatz: emozioen eta identitate kolektiboaren beharraren asebetea

Emozioaren beharrezana eta herri identitate adierazpenarena aipatzen ditu John K. Walton historialariak futbolararen sortze ingurumenari dagokionean, eta biak ala biak funtsezko ideiak dira nire ikuspegitik, eta bide horretan baita liburuaren zutabeetakoak ere. Lehenik, gaur egun arte kirolek eta futbolak bereziki izan duten osparen giltzarria azaltzen du Norbert Eliasek. Kirolek kontraesaneko bi funtzio bateratu behar

dituzte. Giza sentimenduak kontrolpetik atearazi behar dituzte gozotasunez, hots, gozamenezko emozioa osotasunez iradoki behar dute batetik, eta bestetik, kontrolik gabeko emoziook kontrolpean mantendu ahal izateko nolabaiteko hertsadurak edo mugak bideratu behar dituzte. ElIASentzat kirolak Aro Garaikideko aisialdi askorekin partekatzen du, kontzertu batekin adibidez, sentimenduen gozamenezko kontrol eza kontrolatzeko zeregina (Elias eta Dunning, 1989a: 66). Arazoak konpontzean eta boterea kudeatzean, gizarteak ohiko indarkeria erdeinatu zuenez, eta oro har norbanakoari muga zibilizatzaileak ezarraziz zizkionez, hark ziurtasuna lortu zuen alde batetik, baina baita gozamenezko sentipenen hala nolako galbidea ere. Kirola izan zen huts horrentzat irtenbideetako bat (Elias, 1989: 202). Oro har jarduera mimetikoek sinesgarritasunezko testuingurua eskainiko lukete, emozioak errazago azaleratzea posible egiten duena, eta nolabaiteko kitzikadurari bide ematen diona bizitza errealekoekin egoerak antzeratuz, baina bere arriskurik edukitzeke. Brombergerrek dioenari jarraiki, gizartea baloia- ren inguruko irrikan barneratzen baldin bada, horren arrazoiak datza 90 minutuko laburduran futbol partidak bizitza osoan senti daitezkeen askotariko hunkipenen batura sentiarazten duenean: poza, oinazea, gorrotoa, larritasuna, mirespina eta bidegabekeria hautematea, besteak beste (Bromberger, 1998: 29).

Bigarrenik, Christiane Eisenbergekin XX. mendeaz ikertuta dioenez (2006: 23), futbolak hobaria erdietsi zuen ordurako gizartearen indibidualizazio joeraz, bilakaera hori mugatzen saiatzen zen bitartean. Futbolak gizarteko geruza guztietara hedatu zen ahala, industria guneetan aingura gabeko norbanakoen artean komunitate berriak sortu zituen. Identitate kolektiboak berreraiki zituenez gero, industria gizarte modernoak orekatzen lagundu zuen (Wahl, 1997: 51). Brombergerrek nabarmentzen du futbolaren hedapenak European nahiz munduan antzerako ardatzen bidetik jo zuela. Jardun aristokratikoa zena berehalakoan herri xehearen aisialdia bihurtu zen, eta lantegien beharginentzat, auzune edota industria hiriguneentzat identifikaziorako ardatza bilakatu zen (Bromberger, 1998: 44). Horrenbestez, futbol modernoa bere jaiotzatik bertatik talde nortasunen aldarri eta ordezkaritza beharra asetzeari lotu zitzaion. Izan ere, Eric Dunningen esanetan, lurralde arteko kirol ordezkatzailearen eskaria gizarte elkarreraginaren egitura modernoan atxikita dago. Industria aurreko gizarteetan ezina zen eskakizun hori azaleratzea, nazio batasun ezagatik, eta garraibide eta komunikazio bitarteko urriak tarteko, ez zegoelako araudi parekorik ez

eta urrundutako inguruetakokirolariak alderatzerik (Dunning, 1989b: 264). Areago, hiriguneetako industrietara lan egitera joandakoek hiriak eta beharginen auzoak ordezkatzen zituzten futbol taldeetan aurkitu zituzten XIX. eta XX. mendeen bitarteko aldaketan identitate sustrai berriak berenganatzeko ahalbideak (Dietschy, 2010: 61).

Bada, nazionalismoaren eta nazio atxikimendu modernoaren gizarteratzea aisatu zuten baldintzak futbolaren garapenaren arrazoibideak ere izan ziren halaber. Kirolek, eta futbolak bereziki, besteen aurka norbere talde nortasuna bereiztea eta aldarrikatzea ahalbidetzen zuten, multzo nortasunek, eta bereziki nazio nortasunek, ahal bizia hartzen hasiak ziren XIX. eta XX. mendeen arteko igarobidean. Brombergerekk ondorioztatzen duen modura, identitate kolektiboak eta etsaigoak adierazteko lehenetsitako eremua da futbola, eta hain zuzen ere atxikimenduak bideratzeko eta erakusteko ahalean datza bere sonak hein handi batean (Bromberger, 1998: 59). Alfred Wahlek dioen moduan (1997: 26), futbolak herri klaseen interesa erakarri zuenetik eta jendetza neurketetara bertaratu zenetik, jokoaren edertasunaz haratago garaipena lortzea galdegiten zuen, eta langileen talde izaerari lotutako paseen jokia nagusitu zen zelaian burgesiaren nortasunari uztartu zitzaion *dribbling game* edo norbanako nortasuneko joko eraren gaintik. Hartara talde nortasunak futbol zelaian islatzea erraztu zuen gogoeta aldaketak, futbola multzo baten talde ahalegina bihurtu zen heinean. Eta bide batez zelaian taldeak irudikatutako joko estiloak berak ordezkatzen zuten multzoarekin lotura zuzena zuela onartzen zuten.

Ildo berari jarraiki, zentzuzkoa da esatea XIX. mendetik futbol ikusleriak bilatu zuen emozio bizipena eta beharrian ordezkatzailearen asebetea joera beraren bi alderdi lirakeela. Mundu modernoaren arazoian oinarritutako pentsaeraren menderakuntzari kontrajartzen zaizkion gizakiaren sortzezko oinarriko sentipenak direla esan daiteke biak ala biak. Kiroleko irudiek oro har fantasiatzko munduari erreferentzia egiten diotela azaltzen dute Manuel Garcia Ferrando, Nuria Puig eta Francisco Lagardera soziologoek, zeinean mugariak eta mitoak lotzen diren gizakiaren oinarriko edo sortzezko emozio eta sentimenduekin (Garcia Ferrando et al., 2002: 82-83). Eliasek borroka mimetikotzat definitzen du kirola, zeinaren bitartez arrisku gabe gatazkaren emozioaz gozatzen duen norbanakoak. Izan ere, era horretara, garaipenaren eta porrotaren arteko itxaropenezko eta beldurrezko sentimenduen arteko artega hauteman egin dezake, baina iruditeriazko eremuan gauzatzen dira ohikotasunez gaindiko hunkipen bizipenok. Gainera,

besteekin baterako adierazpenak diren heinean, gozagarriagoak izan daitezkeela dio Eliasek, baita askatzaileak ere, gizartean oro har jendea bakandua bizi baita, eta tarte murrizta duelako bere sentipen bizienak taldearen babesean azaleratzeko (Elias eta Dunning, 1989a: 58).

Brombergerrek Elias eta Dunningen argudioari jarraiki, gaineratzen du kirolaren funtsezko balioetako bat emozioak sentiaraztea baldin bada, neurketan alderatzen diren bi aldeetako batekin atxikimendua izatea berebizikoa dela hunkipena mailarik gorenean hautemateko (Bromberger, 1998: 30). Futbolaren muineko balio alderatzaileak eragiten du gardentasunez bere burua eskaintzea talde identifikaziorako eta multzoko partaideen arteko elkartzasuna indartzeko, hauteman errazak diren aurkako taldearen eta bere zaleen alderaketan (Dunning, 1989c: 293). Emozioaz gozatzea nahiz talde baten kide sentitzea zentzu horretan pareko bizipenak direla baieztatu daiteke, eta horiek guztiak beste batzuen bitartez, hau da, zeharkako parte-hartzea tarteko dela, gertaera mimetikoarekin, jasotzen ditu norbanakoak. Litekeena da talde nortasunen, eta batik bat, nazioaren adierazpena, XIX. mendeko modernitatetik postmodernitatetzat jotako gaur egungo aldaketa aroa arte futbolaren bidez ondoen burutzea jendeak zeharka, hautatutako ordezkariekin, gizarteko muineko oinarriak plazaratzen dituelako.

1.1.3. Hedabideen nazio futbol kontaketa hastapenetik: nazio estiloen asmakuntza prentsa aitzindarian

Futbola XX. mendearen lehen laurdenean masa ekitaldia bilaka zedin, eta arau berdinekin nazioen kirol gaitasunak epaitzeko moduko ondare ezaguna izan zedin, hots, futbolaren eta nazio nortasunen indartzea eta biko harremana hauspotzeko, ezinbestekoa izan zen hedabideen parte-hartzea. Paul Dietschy historialariak dioten moduan, kirolak nazio taldeen bitartez, masek nazio izaera har zezaten egindako ekarpena antzua izango zatekeen mota askotako egunkarien parte-hartzerik izateke, kazeta handietatik egunkari berezituetera, eta 1920ko hamarkadako azken urteetatik hasita, irratia bultzada izan ezean. Futbol partiden kontaktari emandako funts dramatikoaz gain, kazetariak nazioen estiloak identifikatzen saiatu ohi ziren (Dietschy, 2011: 38). Esan nahi baita, berdintzen hasiak zirela nazio taldeen joko moldea nazioaren muineko nortasunarekin, komunitate imajinatua zilegitzen, alegia. Albrecht Sonntagek nabarmentzen du garai hartako kultura alorreko eragileek ere ez zutela ezbaian jartzen futbol nazio estiloek kazetariak

eginiko asmakuntza. Horrela ondorioztatzen du hain errotua zegoela ezen egitaterat zeukatela ikasketa maila handia zutenek ere. Prentsa idatziak aitzinetik aldarrikatu eta eratu zuen bereizketa nazionalista Sonntagek egoki zehazten duenez, irakurleak erakartzeko, eta horretarako hiztegi berezia garatu zuen (Sonntag, 2008: 154-155). Ondorioz, nazioaren nortasunaren eta nazio futbol selekzioaren jokoaren arteko lotura zuzena, gaur egunean hedabideen bitartez bizi-bizirik dirauena, aspaldian, hastapenean, errotutakoa dela esan genezake. European nahiz Hego Amerikan bereziki antzeman zitekeen, XX. mendearen hasieran, futbola eta horri lotutako kazetaritza gehien garatu zen lurraldeetan. Gardenki kazetariak kirol ekitaldia bidelagun nazionalismoa hauspotzea onetsi zuten, herritarren artean nazio parte-hartzea eta iruditeria indartzeak zekarkiokeen abantaila zernahi zela ere. Pierre Lanfranchiren hitzetan, nazio taldeen jokaerak maiz estereotipoen eta arraza aurreiritzien ondorio soilak izaten badira ere, asmakuntzak bidenabar, horrek ez du bere esanahia apaltzen, beste nazio bat haragitzen duen taldearen aurrez aurrean 90 minutuz herritarrek eurentzat dituzten tasunak agertu behar dituelako (Lanfranchi, 2002: 20). Are gehiago, Brombergerrren hitzetan komunitatearen patu edo borondate kolektiboa islatzea helburu dute kazetariak nahiz zaleek futbolariak ustez haragitzen duten nazioaren izatea eraikiaz (Bromberger, 1998: 79).

Matthew Nicholsonek dioen gisara, elkar hartutako errentagarritasunezko bikoa errotu zuten, prentsak eta futbolak, euren ekoizkinen audientzia handiagotzen laguntzen ziena (Nicholson, 2007: 20-21). Ziurtasunez hedabideek nahiz kirolak elkarren beharra zeukaten, eta atxikimenduak eta talde nortasunak erkatzea baliagarria zen horientzat, eta baita, ezin nabarmentzeke utzi, indar betean zeuden nazionalismo mugimenduentzat ere. Izan ere, futbol partida garrantzitsuenek, nazio elkartasuna sustraitzen lagundu zuten, hedabideen nazio eraikuntza izaerako narrazioek irmotutako sentimenduzko komunitate ahaltsuak bideratuta (Giulianotti eta Robertson, 2009: 10). Nazio estiloen asmakuntzak ez ezik, taldeen osaerak eskualde eta nazio mailako talde nortasunak haragitu zituen.

Horiek hala, nazio aldarrien gorakadak eta futbolaren hedapenak ezaugarritutako aldian, futbol klubek, eta nazio taldeek oroz gain, hiritartasunaren gaineko hausnarketa edo ikusmolde nagusiak hobekien futbol zelaian islatzen hasiak ziren (Lanfranchi, 2002: 18). Esan nahi baita *jus soli* deritzona alde batetik, hots, hiritartasuna jaiotzako lurralde eskubidean oinarritzen duena, eta *jus sanguinis* deritzona bestetik, hau

da, norbanakoa nazioaren kide modura aitortua izateko, estatu-nazioei dagokienean, estatu hiritartasuna emateko, haren sendia, odol oinordetzaren bidetik, nazio horren kidea izatea galdegiten duena. Esaterako, frantziar taldeak, integrazioan ezaugarritutako estatuaren hiritartasun ikuspegiari jarraiki, lehenago txertatu zituen atzeritar jatorriko futbolariak, kolonietatik etorritakoak esaterako, nazioaren agertoki bilakatu zen nazio taldean. Nazio taldearen osaera, eta jokalarien ezaugarriak, hartara, nazio bakoitzak bere buruaz eman nahi zuen irudiaren eta besteek ezagutzea nahi zuten tankeraren erakusgarria zen jadanik. Hartara, Paul Dietschyk ondorioztatzen duenarekin bat eginda, esan daiteke nazio taldearen funts sinbolikoa behatzeak XIX. mendetik aurrerako nazioaren bilakaeraz eta horretaz eginiko errepresentazioen eboluzioaz jabetzea ahalbidetzen duela, sarritan desitxuraturako irudia eman arren, kirol gailentasun helburuaren, identitate eta politika kezken eta hedabideen eta diru irriken beharizanen arteko orekan plazaratua baita (Dietschy, 2011: 35). Nazio estiloen egunkariaren asmakuntzaz gain, nazio taldearen hamaikakoa bera, nazio izaeraren ordezkapen ikurra zen, gu izaeraren haragitze mimetikoa nolabait esateko. Bada, lotura zuzena duten bi alderdiak, estiloa, eta osaera, nazio taldearen bitartez jendea nazioarekin identifikatzeko baliabideak ziren dagoeneko, ereserkiez eta banderez inguratutako eta hedabideek sustaturako ekitaldi goiztiarrean.

Arrazobide ildo berean jarraituz, lehenago norbanakoek hiri arrotzetan integratu ahal izateko eta Industria Iraultzaren norbanakotze prozesuan komunitate baten partaide izateko beharizanak bultzatuta futboleko talde nortasun gabezia asetzea bilatzen zutela zehaztu baldin badugu, bestalde estatu nazioek goitik beharikoan nazioa irudikatzea eta zilegitzea zuten helburu, besteekin alderaketa eta mailaketan harrotasunezko partaidetza sortu nahian. Bi alderdietakoa zen horrenbestez, futbolaren erabilpena, estatuarena eta norbanakoarena, nortasun iturri modura. Nolanahi ere, ez da aiantzi behar norgehiagoka bakoitzak ikusleei ahalbidea ematen diela euren nortasunaren alderdietako bat sinboloez bihurtzeko, herri mailakoa, lanekoa nahiz erregio mailakoa (Bromberger, 1998: 59). Ez da bakarrik nazioaren adierazpidera soil-tzen talde identitateen kirol ordezkarien lehiatik eratorritako nortasunaren sorkuntza edo aldizkako bere biziberritzea. Dena dela, 1920ko hamarkadatik batez ere elkarren berri zuzenki ez zuten komunitate imajinatuen mailan, eta estatu-nazioen eraikuntzan, oroz gain adiera berezia hartu zuten futboleko neurketek.

1.2. Estatueta errotoetako futbol nazio eraikuntza

Liburu honen jatorrizko tesi ikerketan burututako futbolaren munduko behaketa laburtuz (Rojo Labaien, 2013) futbolaren globalizazioaren berri ematen du. Ingalaterran XIX. mendean sortutako aisialdi modernoa, lehiako izaeraz eta kodetutako araudiaz hornitua izaki kiroltzat definitu zena, ia gizarte orotan kirol nagusia eta gizarte gertaera bihurtu zen. J.A. Manganek dioen eran (2001: 268-269), zoko gehienetan bereganatu egin zuten, maiz moldatu eta aldi gutxitan arbuia. Munduko mailatik jaitsita, nazioen bilakaeraz, eta historia garaikideaz konturatzeko gaitasuna ematen du futbolearen zeharko behaketak. Albrecht Sonntagek dioenez, futbola aldi berean hartua izan daiteke nazioez ondorengo globalizazio prozesuaren alderdi gisa, eta sortzen ikusi duen modernismoan zurruntasunez ainguratuta balego bezala. Emaizta hain zuzen ere, identifikazio euskarri anbigua da, soziologoak azaltzen duen moduan, zeinak gaur egungo aroa ezaugarritzen duen identitate nahasmenduarekin bat egingo lukeen (Sonntag, 2010: 220). Bi alderdiko errealitatearen isla da, bada, futbola. Hala, Richard Giulianotti eta Roland Robertsonek diote nazio nortasuna eta estatu-nazioak funtsezko abiapuntuak izan zirela futbolaren globalizazioan, eta are gehiago, gaur egunean estatu-nazioak oraindik boteretsuak izaten jarraitzen duten moduak islatzen dituela kirolak, eta globalizazio garaikidearen barruan aski moldagarriak direla (Giulianotti eta Robertson, 2009: 97). Estatuaren arteko lehiaren barruan hazi zen futbola, britainiar irletan lehenik eta behin, eta horrela iraun du, 1920. hamarkadako bigarren arteko nazionalismoaren gorakada arotik hornitutako ereserkien zeremoniarekin inguratuta. 1966ko Munduko Kopan ereserkien ekoizpena atarikora eta finaleko partidara mugatu bazuten ere, kirolera lotuta izan da ia mende batez. Hurrengo koadroan nabaria da FIFAk orainaldian, eta bere sortzetik, estatu-nazioa lehenetsi duela.

Ildo horretan, nahasgarria dirudi Joseph Blatter FIFAk buruak partida atarian ereserkien ekoizpena bertan behera uzteko abagunea plazaratu izana, 2006ko Munduko Koparako sailkapeneko ligaxkan Turkiaren eta Suitzaren arteko partidaren izan zen gerra tankerako giroaz asaldatuta (cfr. Yonnet, 2010: 169). Izan ere, UEFAko idazkari nagusi Lennart Johansonek beste adierazpenetan zehaztu zuenez, futbola usadiozko balioetan oinarritzen da, elastikoen koloreen gaineko maitasunean, nazio eta erregio nortasunetan eta ekonomikoak ez diren beste gizarte eta kultur faktoreetan. Bada, telebistentzat hain produktu

erakargarria bilakatu bada, futbolaren biziraupena ziurtatzeko biziki bermatu behar diren ardatzongatik dela nabarmendu zuen Johanssonek (cfr. Poli, 2006: 50). Ildo horretan, *La Marseillaise* ereserkiari, Frantziaren Afrika iparreko nazio taldeen aurkako partiden karietara, etorkinen ondorengo belaunaldiek jotako txistuek eta geroko politika eztabaidak azaltzen dute zein estua den futbolaren eta nazio komunitate imajinatuaeren arteko sinboloen lotura, 1920. hamarkadako futbolaren zabalzetik eta nazionalismoaren hauspotze garaitik eratorria. Futbola eta komunitate izaeraren giza premiaren ase izakin beraren bi alderdiak dira. Industria Iraultzaren sorreran eta iraunaldian arestian, tokian-tokian, XVIII. mendetik XX. mende berantiareraino luzatu zen historia aldian. Eta ondoren, postmodernitatetzat jotako XXI. mende hasierako ziurgabetasun garaian.

Horrela, futbolaren ekonomia izaera talde nortasunei gainjarriko bazitzaien, eta areago, hainbatek batutako aberastasunak jokoari esleitutako emaitzaren ziurgabetasuna narriatuko balu, futbolaren ospea kolokan izango zatekeen. Izan ere, taldeen arteko lehia are eta estuagoa izan, orduan eta biziagoa da ikusleen eta 11 jokalarien ordezkartzaren arteko uztarpena. Paul Yonneten hitzetan (2010: 72), kirol-ikuskizun bikoaren erregaiak ziurgabetasuna eta identifikazioa dira. Bestela esanda sortzezko giza emozioak eta talde edo komunitate baten kide izatearen beharrezko bateratzen dira futboleant, atal honen hastapenean zehaztu denez, eta areago azaleratzen da hori nazioen arteko txapelketetako azkeneko norgehiagoketan. Nazio nortasun ezberdina islatzen duen ordezkartzarekiko muturrera eramandako alderaketa sinbolikoan gizartean imajinatutako komunitatea oroz gain haragitzen da, batasunezko sentimendua irudikatu, eguneroko bizimodutik kanpo. Horrela, Sonntagek azaltzen du (2008: 82) murrizak direla gaur egun talde nortasuna kaleratzeko egokierak, eta kirol ekitaldiek aukera esleitzen dutelako direla entzutetsuak.

Nazioarteko lehiaketetan aritzeko FIFAk nazioei ezarritako betebeharrak

Irizpide ezberdinez egokiera bakoitzean erabakimen desberdina hartu ahal izatea ahalbidetzen du, baina oroz gain estatu-nazioaren egitura politikoa lehenetsita.

FIFAREN 10. ARTIKULUA: ONARPENA (FIFA, 2012)

–Lehen paragrafoa: FIFAk nazioarteak aitortutako estatu burujabe bakoitzeko federazio bakarra onartzen du bere baitan, bostgarren eta seigarren paragrafoetako salbuespenekin. Bostgarrenak Erresuma Batuko lau elkargo bereziak aitortzen ditu.

–Bigarren paragrafoa: FIFAREN konfederazio batean lehenik onartua egon behar da.

–Seigarren paragrafoa: FIFAN sartzeko eskaera igorri ahalko du oraindik independentzia eskuratu ez, eta bere gaindiko estatuko FIFAKo federazio kidearen oniritzia aurkezten duen erregio baten futbol elkargoak.

UEFA EUROPAR KONFEDERAZIOAREN 5 ETA 6. ARTIKULUAK: PARTAIDETZA (UEFA, 2012)

–Bostgarren artikulua, lehen paragrafoa: UEFA partaidetza aukeran dute Europako kontinentean egonik NBE Nazio Batuen Erakundeak estatu burujabe gisa aitortutako herrialdeetan errotutako futbol elkargoek –2001ekoa da beharra– beren herrialdeko lurraldean futbol auzien ezarpenaren ardura dutenak. Bigarren paragrafoan zehazten du salbuespenez Europatik kanpoko kideak ere onar ditzakeela. Israel aitortua du.

–Seigarren artikulua, hirugarren paragrafoa: Batzorde Exekutiboak behin behinean onar dezake futbol elkargo bat, baina hurrengo Kongresuan berretsi beharra dauka.

Nazio modernoek bezala futbolak ere XIX. mendearekin zantzurik ez duen aroan kokatzen erdietsi du. Bien patua lotuta dagoela ere iradoki daiteke. Dietschyk egoki dio futbol nazio taldeen txapelketen ospea estatu-nazioaren ereduaren arrakastaren adierazle izateaz gain munduaren Mendebaldetzearena ere badela (Dietschy, 2011: 44).

Munduko zoko denetako gizarteek estatu-nazioaren eraikuntza eta nazio taldearena errepikatu egin zuten eta ildo berean kapitalismoaren norgehiagokaren izaera zerion kirolaren bizi era bereganatu ere. Kultur globalizazioaren alor erabakigarria ere bada futbola, bistakoa da, mundu osoko berezko adierazpen anitzei gainjartzen zaiena. Salbuespena da AEBetako zuzendaritza ez duela futbolaren zabaltzeak. Esan genezake gaur egun futboleak ospea duten herrialdeetatik aski haragoko ikusmira ematen duela munduko behaketak. Zernahi ezaugarria duten gizarteetan artean den nazio atxikimenduzko afektibitatea asetzeko erantzukizun nagusia bere ardurapean du futbolak, Pierre Brochandek azaltzen duenez:

“Nazio berriei dagokienean, hein batean, Afrikan eta Latinoamerikan bezala, non futbolak gizarte lotura nagusiaren betekizuna egingo duen; nahiz nazio zaharren inguruan mintzatzean, pixka bat akituta daudenak, eta futbola nazio sentimenduaren azken gotorlekuetako bat denean” (Brochand, 1998: 73-80).

Areago, nazio adierazpen eta futbolaren arteko loturaren adibide garaikideenekin ondorioztatu daitekeenez, nazioek eta futbolak biziberritzea izan dute globalizazioaren areagotzearen aroan, eta aurrerantzean ildo berean jarrai dezakeela aurreikustea zilegi da, bide batez. Alberto Melucciren hitzetan, mundu garaikidean norbanakoak bere ahala gaintzen duen, eta ondorioz, gainezka eginarazten dion, etengabeko hautuen beharrari buru ematen dio, eta horrek ziurgabetasunez betetzen du (Melucci, 2001: 121). Hartara, etnia nortasuna mundu ziurgabeen norbanako eta taldeei bermea eman ahal dien gunea da, ezberdintasunarena eta egonkortasunarena. Meluccik iraganetik datorren nortasuna den neurrian oroimenaren ainguraz betetzen dituela arrazoitzen du. Hala, nahiz eta etnia izaeraren usadiozko erroak asimilazioagatik, migrazioengatik eta masa kulturarengatik lausotzen ari diren, identitateari hala nolako bizirautea ziurtatzen dion identifikaziorako irizpideagatik aukera daitezke (Ibid., 115). Etnian oinarritutako nazionalismoa, Manuel Castellsek definitzen duen moduan atxikimenduak lausotzen dituen globalizazio aroaren aurrez aurreko defentsazko ihardespena da (Castells, 2003: 89).

Ildo horretan jarraituta, Albrecht Sonntagek dio, eta nazio talde berrien sorkuntzak eta txapelketen hartzaile eta irabazle izandako herrialdeei loturiko nazio ardatzeko ospakizunek batez ere berresten dute,

1990eko hamarkadan futbolak biziberritze nabarmena izan zuela, eta sekula baino gehiago kirolen eremuan gailentzen dela. Hain justu ere, indartze hori gertatu zen nazio balioen erakargarrtasun berriarekin batera, mundu garaikidearen konplexutasunaren eta ziurgabetasunaren aurrez aurrean (Sonntag, 2008: 103). Globalizazioaren bizitzean, edo nahi bada, Roland Robertsonek izendatutako globalizazio garaian, nazioaren garrantzia eta nazio nortasunarena handiagotzea eta futbolarena ere gehiagotzea aldi berekoak dira, bistan denez. Horrez gain, Eric Dunning kirolaren soziologian adituarentzat (2003: 16) taldeekiko leialtasunak gaur egunean ezjakintasunaz ezaugarritzen den garaian aingura erabilgarria eman dezake. Bestela adierazita, Bonifacek egoki ebazten duenez, futbolak subiranotasunaren eta eguneroko bizimoduaren artean lotura burutzea ahalbidetzen du (Boniface, 2002: 64). Uz-tarpen horren zaindaria da FIFArek agintaritzea, gainera.

FIFAk futbola, ahaidea zuen behinolako futbol aldaeratik, errugbitik, nabarmen bereizi du nazio taldeetan aritzeko jokalarien betebeharre dagokienez. Hain da FIFAk nazio taldeen ordezkari zentzuari ematen dion garrantzia ezen beste kiroletan jokalaria atzeritarrak beste selekzioekin ari badaitezke ere, futboleko ezinezkoa dutela, eta beste nazio nortasuna hitzemanaz gero ere, futboleko erakundeak baldintzak zurrundu dituela nazioarteko mailan lehen aldiz euren ez den herrialde batekin jokatzeko ahalbidetzeko. 1964an ebatzi zuen FIFAk futbolariei beren kirol bizitzan nazio talde bat baino gehiago ordezkatzeko eragozteko, ekialdeko herrialdeen presiopean, zeinek Altzairuzko Hormaren Mendebaldera futbolarien ihesa eta beste nazioak ordezkari zitzatela eragotzi nahi zuten (Sonntag, 2010: 225). Litekeena da futboleko erakundeak gogo onez hartutako erabakia izatea. Futbolaren sendiko errugbian berriz, gaur egun atzerriko liga lehiaketa baten hiru urtetan aritzen den kirolari batek federazio horren eskumeneko selekzioan aritu ahalko du, aurretik, gaztetan ere, zegokion nazio taldean jokatu ez izanaren baldintzapean. Ez du horretarako kanpoko hiritargoa hitzmateko beharrik edukiko. Futboleko osterari bai, eta FIFAk ezarritako baldintza gehigarri berriak bete beharko ditu, jokatzeko. Qatarrek, besteak beste, diruaz jokalaria atzeritarrak bere nazio taldea indartzeko eginitako saioaren aurrean hartu zuen erabakimena futboleko erakundeak, hau da, nazio taldeen eta horiek ordezkatzeko duten nazioaren arteko lotura erasan ez zedin. Irlandako Errepublikak Ipar Irlandako jokalaria hartzen zituela eta, FIFArek zehaztasun handiagoak eskatu zituzkion

iparraldeko elkargoak, eta hark oraindik zirrikituak uzten dituen araudia plazaratu zuen.

Futbolariak estatu bat ordezkatzeko delako elkargo horren lurraldean jaioa izan behar da, bere ama edo aita biologikoa edo bere aitona-amonak federazio horren mugen barruan jaioak izan behar dira, edo atzerritarra izanez gero, lurralde horretan bi urtetan bizitzen egona izan behar da. Bistan denez, futbolaren eta nazio nortasunen hastapeneko uztarpena betikotu nahi du FIFAk Munduko Kopen bitartez ekonomia etekin nabarmena ematen diola ondorioztatuta. Izan ere, Anaclet Ponsel egoki dioen moduan, futbolaren hazkundera gertatu zen politika komunitate garaikidearen hedapenarekin batera, hau da, estatu nazioaren egituraketarekin (Pons, 2003: 73-74), eta hedabideen sorreraz halaber. Estatuaren hegemonia ziurtatzen du FIFAk, salbuespenak salbuespen, estatuaren jabetza ez duten nazio eta horien elkargoak nazioarteko lehiaketetan sartzea ukatuz. Aurretiazko koadroan ageri da FIFA kide izateko onarpen araudian estatua dela muina. Jarraian den koadroak berresten du estaturik ez duten nazio taldeen onarpena salbuespenekoa dela.

Estatuaren hegemonia: Politika burujabetza eta futbol ordezkaritza uztartuta

FIFAn bai eta NBEn ez: Uhartediak, koloniak eta britainiar irlen salbuespena* AEBetako Virginia Uharteak, Aruba, Bermuda, Britainiar Virginia Uharteak, Cayman Uharteak, Cook Uharteak, Eskozia, Faroe Uharteak, Gales, Guam, Herbehereetako Antillak, Hong-Kong, Ipar Irlanda, Kaledonia Berria, Macau, Montserrat, Palestina, Puerto Rico, Samoa, Turks eta Caicos Uharteak.

*Eskoziak, Galesak, Ingalaterrak eta Ipar Irlandak federazio bana dute FIFAn, baina Nazio Batuen Erakundearen Erresuma Batuaren barruan daude lau lurralde horiek.

NBEn bai eta FIFAn ez (Salbuespen bakanak)

Marshall Uharteak, Mikronesiako Federazio Estatuak, Monako, Nauru eta Palau.

Westfaliako 1648ko bake itunetik eratorritako munduaren estatu-nazioen arteko lurraldetasunezko mugen arteko ereduaren biziraupena defendatzen du futbolak oro har eta FIFAren gidaritzapean, hein handi batean globalizazioaren baitako bere gaineko eta azpiko eraginen aurrean. Europarren kolonia menderakuntzak bi alderdiak hedatu zituen munduan Europaz kanpoko gizarteak euren etorkizuna eta burujabetza irudikatzeko bide bera errepikatzen bultzatzeraino, nazioaren eta futbolaren bikoan. Hobsbawmek dioen gisara (1992: 136), europar nazionalismoaren hizkera hartu zuten kolonien askatzaileen buruek, sarritan euren bizipenetara egokitzen ez zen arren. Horrela, zentzugabea dirudi epe motzera nahiz ertainera estatu-nazioen amaiera iragartzea, eta euro-zentrismo adurra dario, Europatik at estatuak heldutasunera bidean ari direnez gero. Hurrengoak dira, ildo berean jarraituta, futbolaren mundu behaketan oinarrituta, futbolari eta nazio nortasunen eraikuntzari buruz liburu honek xeheki proposatutako egiturazko gogoetak. Liburuaren egitura azaltzean arrazoitu den bezala, Euskal Herrian eta espainiar estatuan futbol eta nazio nortasun adierazpenen lotura eta adiera ulertzeko gida erakoa da mundu begirada.

1. Taldeek norbanako komunitate beharra ase dute modernitatean eta orainaldian. XIX. mendean gizarteak pertsonen arteko zuzeneko harremanak gaindituta zeharkakoak eta irudikapenezko komunitateak bihurtu zirenean, hiritartze prozesuan talde nortasunek eta futbolak identitatezko aingura eman zieten norbanakoei. Hedabideek bultzatu zuten futbolaren ospea eta baita bere bidezko nazio nortasunak, nazio futbol estiloak asmatuta. Argentinako *El Grafico* deiturako aldizkaria izan zen aitzindarietakoa. Argentinan hain justu, auzuneak baino lehenago sortu ziren klubek ondoren joandakoen talde nortasunak sustraitu zituzten, eta Eskozian, Glasgoweko Celticek Irlandatik joandako immigranteei inguru arrotzean beren komunitate sentipenari eusteko aingura eman zien. Handik urrun, Indiako Bengala eskualdea 1947. urtean, Pakistan sortzean, bitan zatitu zenean, hinduen immigrazio eskergea izan zen Mendebaldeko Bengalara, eta East Bengal izeneko futbol kluba beren identitatea mantentzeko euskarri nagusietakoa izan zen. Australian, halaber, futbol klubak Bigarren Mundu Gerra osteko ingeles mintzairarik gabeko immigranteen kultur adierazpenerako eremu nagusi bihurtu ziren. Australiako Gobernuak immigrazioa bultzatu egin zuen arren, etorkinak beheratu egin zituzten anglo saxoi izaerako gizarte xenofoboan, eta inguru arrotzean komunitate zentzua sustrai-

tzeko aukera eskaini zieten etnia bilguneetatik sortutako futbol klubek. Munduko beste alderdi batean, Jordanian, errefuxiatu palestinarrentzat At-Wihdat kluba komunitate bateratzaile nagusia izan da, transjordaniarren estatuan arrotz gisa eta arriskutzat hartzen dituzten ingurumenean.

Paul Yonnetek arrazoitutaoki jarraiki, kirol identifikazioa, funtsean identitate eletik eratorria dena, askotariko tamainetako gizarteek beren izate kolektiboa agertzeko eta besteen aurrean ikusarazteko duten beharraren adierazpena da (Yonnet, 2010: 192). Bestalde, zaleak futbol klubean jabeen helburu kontrajarrien aurrean taldearen muineko balioen azken gotorlekua direla esaten da. Patrick Mignon soziologoari jarraiki, 1980ko hamarkadan bereziki jazo zen askotariko hooligan indarkeria eta muturreko ideologiaren lotura, gazteek ikusmiran duten artegazko etorkizunaren ondorio da (Mignon, 2006: 42).

2. XX. mendetik estatuen arteko harremanetan eragiteko lehentzitateko gailua da. Nazioarteko harremanetan futbola *soft power* esaez definitua, alegia botere bigunaz, XX. mendeko nazioarteko harremanen muinean txertatu zen. Munduko auzien hurbiltze usadiozkoetik haratago ikusmolde pluralistagoa galdegiten du kirola behar bezala aintzat hartzeak, eta futbol joko izaeraz gaindi bere eragina hautemateak. Lehen Mundu Gerran, bi mundu gerra arteko aroan, Gerra Hotzean eta deskolonizazioan nahiz XX. mendearen amaieran, estatu-nazioen mailaketari uztartu zitzaion, nazionalismoen irriken zerbitzura. Demokrazia aginte ereduaren zuten estatuak, hasieran kirolaren eta politika edo naziotasun adierazpenaren arteko hartu-emanaren errotik ukatzen zuen Erresuma Batua barne, Italiako faxismoaren eta Alemaniako nazismoaren izaerako estatuak horiei gaineratuz, SESB eta Mendebaldearen kolonizazioak eragindako Amerikako estatuak eta Ekialde Urruneko herrialdeetarako, futbola bitarteko gisara erabili izan dute euren nazioaren gailentasuna adierazi asmoz. Demokrazia liberalek, faxismoek, estatu sozialistek nahiz kapitalismoak baliatu izan dute. Nazioarteko harremanetan keinuak egiteko eta hurbiltzeak adierazteko eremu simbolikoa da, boikotekin adibidez, edo Ingalaterrako jokalariek Bigarren Mundu Gerra hasieran Italia eta Alemaniaren aurrean aritzean agur faxista egin zutenean bezala, adiskidetze nahia plazaratzeko. Kirolak Gerra Hotzean aukera ematen zien osterantzean mundu mailan bakan-duta zeuden estatuak boikotekin alde batera edo bestela lerrokatuta beren izatea adierazteko. Futbolaren eta politika ekimenen harremana ba-

naezina izan da. Horrez gain, Senegalentzat 2002an Frantziari irabazi izana futbolaz gairi kolonialismo osteko garaiko harremanetan beste inon ez bezala bere izatea aldarrikatzeko aukera zen.

3. Nazioak munduan kokatzeko eta prestigioa sustatzeko ahala eskaini du futbolak. Uruguai 1930eko historiako lehen Munduko Kopa, Independentziaren mendeurrenean, munduan bere burua ezagutarazteko nahiaz antolatu zuen, eta ahalegin handia egin zuen antolakuntza jasotzeko. Mussolinik agindutako Italiak ez zuen krisialdi osteko garaian 1934ko bigarren ekitaldia atontzeko dirua xahutzeko arazorik, 1978. urteko Argentinako militarren antolakuntzak herrialdeko krisialdia areagotu zuen futbolari harrera egiteko, eta Angolak 2010eko Afrikako Koparako ekonomia inbertsio eskerga burutu zuen, bere herriarren %70 pobrezia atalasearen azpitik izanagatik. Futbol ekitaldi nagusiek mundu begirada herrialdean ezartzen dute ia beste ezerk ez bezala, eta arrazoi baikorra tarteko, eta agintariak edozein ahalegin egiteko gertu dira horiek bereganatzeko. Kanpora begira onespina lortzeko batetik, eta munduaren begirada antzemanda gizarte hartzailean sortu ohi den nazio sentipena baliatzeko bestetik. Frantzian 1998an gertatu zenez, sorterriko taldeak garaipenarekin biribiltzen baldin badu, nazio harrotasun berriaz kaleratzen dena. Hain da futbol taldeak nazio ordezkatzeak sortzen duen prestigio abagunea, ezen kirol emaitzak txarrak izatekotan nazioarentzat desohore larria bailiran hartuak direla aurkako kasuetan. Saudi Arabiako Gobernuak horrela definitu zuen 2002ko Munduko Kopa 8-0 galdu izana. Boli Kostako presidentek 2000ko Afrikako Koparen ondoren futbolariak militarren gune batean atxilo hartu zituen arrazoi berarengatik. Horrez gain, Nigeriako Gobernuak, ebazpena hartu zuen, futbolak eta politika aginteak Afrikan duten erabateko loturaren isla, bi urtez nazio selekzioa txapelketetatik bakantzekoa, nazioa gailentasunez nazioartean ordezkatu arte. Handik urrun, Kim Jong II izeneko Ipar Koreako agintariak entrenatzailea eta jokalaria zigortu zituen AEBetako 1994. urteko Munduko Koparako sailkatu ez izanagatik, eta 1998ko eta 2002ko Munduko Kopetarako sailkatze ligaxketan ez parte hartzea agindu zuen, eraginkortasunez nazio ordezkatzeko prestatzeko. Txinak atzerrira bidali izan ditu jokalaria prestatzera eta Sobiet Batasunaren inguruko estatuek legez kanpoko elikagaiak baliatu zituzten nazioaren eta ideologiaren maila goratzeko.

4. Futbolekoa 90 minutuko nazionalismo herri agerpen iragankorraz gaindikoa da. Afrika eta Hego Amerikan bereziki, gerrek, etnien etsaigoek eta gizarte ezberdintasunek nazioa eraikitzea ia ezinezko egiten duten estatuetan, futbol partidek 90 minutuko aldian gutxienean nazio taldearen bitartez, etnia, klase, arraza eta erlijio auziak ahaztarazteko gaitasuna dute. Futboleko ospakizuna iraungitze eskasekoa delako beheratzen dutenak oker daudela argi hautematen dut, aldi batez behintzat, lehiaketa batean, komunitatearen izaera haragitzeko gauza baitira. Liberian, Boli Kostan, Ruandan, Bolivian, Venezuelan, Frantzian nahiz Belgikan, besteren artean, futbola eta nazio selekzioak komunitatearen batasuna irudikatzen lotune nagusietakoak dira, eta beraz, ez da zilegi hori gutxiestea. Funtsean nazio proiektu bateraturik ez dagoen gizartean nazioaren ideia erretzen dute, kanpoko etsaiaren aurka lehia-tuta. Amaitzean, aztarna uzten du batasunezko gomutak. Izan ere atxikimendu iragankorra baino gehiago, Christian Bromberger antropologoaren hitzak neure eginda, nazioak beharrezkoa duen birsorkuntza sinbolikoa eskaintzen du futbolaria loturiko ospakizunak, garaipena ez erdietsita ere, parte-hartzea duina denean. Ernest Renanek eguneroko plebisituaren izaerakoa definitzen zuen nazioa, eta definizio horretatik abiatuta, beharrezko dituen ekitaldiak esleitzen dizkio futbolarak. Hori horrela, Pascal Boniface nazioarteko harremanetan adituak dioen gisara, nazioaren atxikimendua eguneroko erreferendumaren parekoa izatekotan, nazioarteko txapelketek ahalbidetzen dute ohikotasunez 90 minututako galdeketa egitea (Boniface, 2002: 105). Ildo berean, Peter Sloterdijk filosofo alemaniarren hitzetan, nazioak talde historia sorrazten duten ekitaldien beharra du agerizko kohesio falta edota etnia, kultur eta ekonomia solidaritate eza estaltzeko (cfr. Sonntag, 1998: 36).

5. Nazio historiaren sinbolo erako ekitaldi nagusiak eratzen ditu futbol gertaerak. Liburu arestian aipatutako Anthony Smithen eta Eric Hobsbawmen hausnarketa gogora ekarrita, funtsean asmatuak diren sinboloen erabilera, nazio ekitaldienak barne, kideei ohartarazten die partekatzen duten ondasuna, eta orduan dira bereziki kontziente hiritartasunaz. Hurrengo hitzok tentuz hartzekoak izanik ere, Kim presidentek 2002ko Munduko Koparen final laurdenetan Koreako taldeak Espainiakoa garaitzea herrialdeko 5.000 urteko historiaren une googarrietakoa bailitzan jo zuen. Halaber, Costa Ricako Gobernuak hamar egunetan aurreratu zuen independentzia urteurrena 2001ean selekzioak AEBei irabazita 2002ko Munduko Koparako sailkatzea lortu

zuela gomuta horrekin batzeko. Frantziari irabaztearen biharamuna jai egun izendatu zuen Senegalgo Gobernuak. Bada, futbol garaipenak nazio gertaeren bilakaeran lehenetsitako ekitaldiak bailiran hartu ohi dira. Albrecht Sonntagek hitzetan, nazioak bere burua zuritzeko duen premian lagun diezaizoten, nazioarteko kirol adierazpen handien babesa bakarrik ziurta dezake, aurreikusi litezkeen gertaera bateratzaile eta ohiko bakarrak direlako (Sonntag, 1998: 36). Futbolak bere burua berriz eraberritzeko ahala ematen die ekitaldi handietako nazio parte-hartzaileei. Alemaniak 1954an nazismoaren ondoren erdietsitako garaipena, Ingalaterrak 1966an estreinako sorterrian lortu zuena, Argentinak 1978an erdietsitakoa, junta militarren erabilpenetik harago, Frantziaren 1998ko aniztasunaren laudoriozko garaipena, Hego Korean 2002ko Munduko Koparen antolaketa zela eta gertatu zena, eta Espainiak 2010ean Hegoafrikan lehenengo aldiz eskuratu zuena, besteren artean, nazioa aldizka elikatzearen beharrianaren isla dira, eta futbolaren hornogiaz modu horretan.

6. Nazio identitatea eraberritzeaz batera nazio izaera berrausnartzea indartzen du. Muturreko nazionalismoarekin, gerrekin eta giza eskubideen bortxarekin uztartzen ziren Japonia, Alemania eta Espainiako nazio sentipen agerpenak onbideratzen lagundu zuten futbolari loturiko herri ospakizunek, bandera eta ereserkien sinboloak gizartean baikorki hedatzeraino. Hurrenez hurren, 2002an, 2006an eta 2010ean, nazio harrotasuna gerraren oroitzapenetatik bereizita plazaratzea ahalbidetu zuen futbolak nazio selekzioen bitartez. Ingalaterrako 1996ko Europako Kopan britainiar izaeratik bereizitako ingeles nortasuna irudikatze abagunea eman zuen futbol ekitaldiak San George-ren gurutzaren bandera haizatuta *Union Jack* britainiar sinboloaren orde. Bereziki futbol ekitaldien hartzaileari dagokionez eta emaitza ona lortu duenarentzat, nazio identitate berriaren eta baikorraren aldarriaren parekoa da, eta oro har nazioaren alderdi gehienak ildo positiboaz agertzen laguntzen du, munduaren arreta eurengan sumatzen dutenez. Frantzia 1998an, 1966ko Ingalaterrako txapelketan emaitza ona lortu zuen Portugal arraza anitzarentzat, eta batik bat 1960ko hamarkadan abiatutako Brasilgo selekzio anitzarentzat, nazio nortasunaren izaera birdefinitzearen arduradun nagusia izan zen, nazio ahaltsua agertu zuen neurrian. Futbolak aniztasuna eta etorkinen barneratzea hobesten zuen eredia berresten zuelakoan hartzen zuten, eta garaipenek nazio heldutasuna eta goratzea frogatzen zutelakoan ere.

7. *Herri futbol atxikimendua ez da amarrua, nazioa eliteen erakuntza soila ez den gisara.* Anthony Smithen azaldutako nazioaren definizioari jarraiki, eliteen erakuntza soila ez den bezala, futbol zaleak ez dira Brombergerrek dioen moduan, kultur arloak ez eta norbaitek zuzendutako fanatikoak ere, inguratzen dituen munduaz jarrera kritikoa izateko ez gaiak (Bromberger, 1995: 196). Uruguain 1980. urteko Gabonetan ospatu zen Mundialito izeneko FIFAREN lehiaketan gertatua esandakoaren argigarria da. Diktadurak bere agintea zilegitu nahi zuen nazio taldearen garaipenari uztarturiko nazionalismoaren adierazpenarekin, baina uruguaiarrek garaipena ospatzen zuten aldi berean diktaduraren amaiera eskatu zuten. Izan ere, futbol nazio selekzioari loturiko sugarra aginte izaeraren gairikoa dela argi ondorioztatu daiteke behaketatik. Argentinan junta militarrek preso zituztenek ere ospatu zuten selekzioak irabazi izana. Marc Augek (1999: 59, 61) dioen gisara, futbola ezin da manipulazio tresna izatera gutxietsi, eta opioztat eta aldaketaren eragiletzat hartzeko moduko nortasun bikoitza du. Nabarmentzekoa da, zentzu horretan, estadioetako harmailak herrialde askotan agintearen aurkako ezadostasuna plazaratzeko azken eremua izan direla. Korean, japoniarren menderakuntza garaian, Austrian nazien mendean, Vichyko erregimenean, gaur egungo Aljerian –Kabiliar nazioa aldarrikatzeko erabilia besteak beste– Tunisian, Ipar Korean nahiz Txinan, estadioak politika aldarriak egiteko azken askatasunaren eremuak izan dira, eta artean badiraute.

Montesquieuk 1734an argitaratua da, nazio baten barruan gatazka hotsa entzuten ez bada, ziuera dela bertan askatasunik ez dagoena (Montesquieu, 1734). Brombergerrek dioen moduan, estadioa eremu bakanetakoa da non zehaztutako mugen barruan emozio kolektiboaren kontrolik gabeko ihesa onargarritzat joa den (Bromberger, 1995: 9). Jeremy MacClancyekin batera ondoriozta dezakegun modura, futbola masa gizarte ordenarekin adosteko manipulazio bitarteko gisara erabilia izan daitekeen arren, menderatuek jokoon antolakuntza bere helburuetako abileziarekin erabil dezakete kontrolari aurre egiteko eta beraien balioak aldarrikatzeko (MacClancy, 1996b: 11). Eta eliteen ekimenetik haratago herritarren nazio ospakizun berezkoa ahalbidetzen du futbolak, 1998an Iranen modura.

8. *Zatitutako nazioetan erabilpen anitza: Irlanda, Alemania, Zipre, Yemen, Korea.* Ipar Irlanda ordezkatzeko duen futbol selekzioa Irlandako uharterako iparreko gizartearen banaketaren adierazgarria izan

da protestanteen talde nortasunaren sinboloa delako, eta hegoarekin dagoen bereizketa nabarmentzen du nazioarteko erakustokian agertzen den aldiro. Katolikoek Irlandako Errepublika ordezkatzan duen taldearekin jokatzeko hartu ohi duten erabakimenak atxikimenduen konplexutasuna adierazten du. Ezberdinak dira zinez Alemaniako eta Koreako adibideak. Bigarren Mundu Gerra amaitzean bi nazioak bi estatutan banatu ziren Gerra Hotzeko biko munduan alde banatara lerratuta, eta euren mundu ikuskera zilegitu nahi izan zuten kirolaren ordezkariak eta mailaketa baliatuta. Hala ere, estatuen futbol bidezko hamarkada luzaroko ezberdintzeko ekimenak ez zituen nazioen loturak deuseztatu. Izan ere, Gerra Hotza amaitzean Alemania elkartu egin zen, baita berehalakoan nazio taldea ere, eta Ipar Korearen eta Hego Korearen artean kirola bitarteko hurbiltzea gertatu zen, batasuneko adiskidantza partidak tarteko, Koreako sinbolo bateratuen haizatearekin. Beraz, nazioarteko lehietan ordezkaturako futbolak ez zuen ahalbidetu Ekialdeko Alemaniako nazio berezitua eraikitzerik, ez eta 5.000 urteko oinordetza zuen Korean 50 urtetako aldi nazioa zatitzerik. Zipren alderantzizkoa jazo zela arrazoi daiteke. Izan ere, greziar gehiengoko Zipreko Errepublikaren eta Turkiaren mendeko uhartearen iparraldearen arteko hurbiltzea sustatzeko xedeaz hizketaldiak hasi zituzten futbol elkargoek, nazioarteko ordezkariak bakarrik sortzeko. Porrot egin zuten. Alemanian eta Korean ez bezala, Zipren greziar nazioa eta turkiarra kontrajartzen dira, eta kirolaren ahal sinbolikoa gizartearen batasun desio aurretiazkoaren arabera dela ebatzi daiteke. Futbolak nazio nortasunean eragiteko duen ahalbidea dena baino gehiago agertzea ez da komeni, ez eta gutxieste. Yemenen, Gerra Hotzaren ostean berriz batu zenean, futbola baliatu zuten aurretik zatiketa irudikatu zuten bezala, batasuna islatzeko.

Nazio eraikuntza bilakaeran adiskidetzeko gailu gisa erabilia izan da futbola, bi estatutan zatituta egotean eta baita estatu barneko etnia etsaigoen anabasa bateratzeko. Giuseppe Garibaldi XIX. mendean Italiako gaur egungo lurraldeko erresumen bat egitea gidatu zuenak esana da: “Italia eraiki dugu, orain italiarrak sortu behar ditugu”. Estatua nazioaren aurrekoa zela iradoki zuen, eta nazionalismoaren parte hartzea azpimarratu ere. Afrikan oroz gain, naziorik ez zegoen lurraldean futbolarik hori sortzen saiatzen dira.

9. Estaturik gabeko nazioek selekzioa dute xede nazio izaeraren adierazlea delako. Aljeriar selekzioaren 1950. hamarkadako partida bi-

rak estatuaren sorrera aitzinatu zuen, eta eredu bihurtu zen xede hori zuten nazioentzat. Estatu izaera ez zuenari ordezkari-tza eman ziotelako FIFAk mehatxatu zituen nazio arerioek bidezidorrak aurkitu behar izan zituzten. Hungariako erbesteko nazio taldearen Gerra Hotz aroko bira ere aipagarria da, eta baita politika eremuan jasandako zailtasunak. Horrez gain, adierazgarria da Tibeteko selekzioari 2001ean Groenlandian lagunarteko partida jokatzeari Txinak jarritako oztopo sorta, bertako otarrainskak inportatzeari uztea mehatxatzeraino. Tibetek futbol eremuan nazioartean jokatzeari bazuen, hari nazio izaera ematearen parekoa zela bazekien Txinak. Futbol independentzia burujabetza politikoaren parekotzat eta horren islatzat hartua da, FIFAk hasieratik salbuespenak salbuespen, estatu bakoitzeko futbol elkargo bakarra eta nazio talde soila aitortzen zuenez. Bohemiari jadanik 1912ko Olinpiar Jokoetako futbol ekitaldian aritzea eragotzi zioten. Korsikaren selekzioa errotzeko saioa antzua izan zen XX. mendean, eta XXI. mendean bizitu arte, korsikar gutxi duten klubekin agertu dute nazioa. NON FIFA NF Batzordeak estatua ez izateagatik eta euren estatuko federazioek ez baimentzeagatik FIFAREN aitortzarik ez duten nazio eta erregioen ordezkari-tzak barne hartzen ditu, eta VIVA deritzon Munduko Kopa antolatzen du ekonomia zailtasunekin.

Bestalde, klubek beren nazioen sinboloak ezagutarazten dituzte nazio talderik ez badute. Jugoslavia eta SESB zatitu aurretik klubek partidek nazio nortasunen neurketak haragitu zituzten futbol zelaian, eta hala geroko politikako banaketa iradoki zuten. Bada, Jugoslavia eta SESB hainbat estatutan zatitzean herrialde berrietan futbolak garrantzia galdu zuen, nazio atxikimenduen alderaketan oinarritutako partidak funtsean ezereztean. Futbolak bere ospea neurri handian talde nortasunen ordezkari-tzen alderaketan errotzen duela azaleratu zen horrela. Horrez gain, erbesteko nazio klubak nabarmentzekoak dira, Ararat izeneko kluba, Irango Teheran hiriburuan armeniar nazio gutxiengoak ordezkari-tzen duena, eta Preston Macedonia Lions Melbourneko aldirietako taldearen esangura kasu.

10. Nazio taldeen osakerak XXI. mendeko nazioen aniztasun saihestezina agertu du. Futbol selekzioak nazio kontzeptu abstraktua eta partaideen adimenean imajinatua dena zilegitu eta haragitzen duela ondorioztatu ahal izan da orain arte, eta bidenabar, zelaira ateratzen den taldearen osakeraren arabera unean-unean gainjartzen den nazio proiektua azaleratua da. Frantziak eta Portugalek adibidez, asimilazioan oinarritutako hiritartasuna eta lur eskubidean *–Jus soli–* errotutakoa

plazaratu izan dute futbolaren bidez nazioaren ordezkartzan. 1966ko Ingalaterrako Munduko Kopan emaitza ona izan zuen Portugalgo nazio taldea eta Frantziako 1998ko Munduko Kopan garailea izan zen etxeko selekzioa dira horren sinboloak, baina oroz gain kolonietako futbolariak zelairatzen lehenak izan ziren. Aurrez aurre izan ziren luzaroan Ingalaterra eta Alemaniako nazio taldeak, haiek, ordezkatzuten nazioaren hiritartasuneko segregazio hautua irudikatu baitzuten, eta batik bat Alemaniari zegokion odolean –*Jus sanguinis*– oinarritutako estatu-nazioaren partaidetza. Ia XXI. mendea iritsi arte bi herrialde horiek ez zuten atzerriko jatorria zuen jokalaririk hautatu.

Oro har futbol nazio selekzioa komunitate mugetan nazio homogeneoa sortzeko XIX. mendeko itxurako nazionalismoaren ametsaren azken gotorlekua izana da. Iragan hitzetan zehaztasunez mintzo gara, globalizazioak estatu-nazioak eta nazioak amilarazi ez, eta horren ordezk moldatu egin baititu, eta mundu osoko selekzioek nazioaz helarazi nahi den irudia plazaratu duten heinean, bilakaeraren isla dira. Ikusgarria da Alemaniak bereziki berriki nazio taldean aniztasunerantz izandako eraldaketa. Eptacio Pessoa XX. mende hasierako Brasilgo agintariak esana zuen ez zela egokia beltzek futbolaz nazioa ordezkatzetik. Nazio talderako ez hautatuta komunitateaz eraiki nahi zen irudiaren berri ematen zuela hausnartuta zuen 1920ko hamarkada goiztiarrean. Horrez gain, Holandako nazio selekzioan Atlantiko Ozeanoaren bestaldetik etorritakoen zelairatzeak nazioaren proiektuaren nolakotasunaren ezbaia agertu izan du, eta baita Italiako nazio taldean ere, Mario Balotelli Ghanan sortutako futbolariaren parte-hartzearen inguruan. Esloveniako hedabideek halaber, ezberdintasuna nabarmendu zuten Esloveniako muineko jokalarien eta Balkanetako beste herrialdeetako jatorria zutenen artean, immigrazioak ezinbestekoa bihurtzen zuen aniztasuneko nazio eraikuntzari oztopatuta. Israelen, jokalaria juduak bakarrik hautatuta proiektu sionistaren ispilu izatetik, futbolari arabiarrek ere txertatuta integrazioaren agertokia bihurtu zen Israelgo nazio taldea. Estatu mugen barruan nazio homogeneoa eratzeko nazionalismoen desioa ezinezkoa dela adierazi du futbolak, Eric Hobsbawmen eta Anthony Smithen teoria berretsita. Alberto Meluccik ebazten duenez (2001: 118), zinez ezberdindutako munduan ezin dira balioak gehiago absolutuan ezarri. Dena dela, zilegitasuna galtzearen beldur, asimilazioan oinarritutako integrazioa sustatu ohi du estatu-nazioak futboleko sinboloen izaerako eremuan ere, munduan nonahi ere.

1.2.1. Hedabideen futbolaren bidezko nazio eraikuntza: merkatuz kanpoko futbol emankizunen berme berezia

Rowe, McKay and Millerren hitzetan, nazioaren politika, ekonomia eta militar subiranotasuna are eta erasanago egon, geroz eta nabariagoa da estatuentzat semiotikoki kultur nazio indartsua eraikitzeke beharra. Eurek dioten gisara, “ez da nazio batasunaren iruditeria sortzeko egitekoan nazioarteko kirol eta hedabideen multzoak adinako kultur indarririk duenik” (Rowe et al., 1998: 133). Halaber, nazio adierazpenen eta globalizazio gailurraren aldibereko izaera gaineratzen dute, mundua izaera globalaren kontzienteena den gaur egungo garaian Olinpiar Joko eta Munduko Kopako aldizkako hedabide kirol ikuskizunetan identifikazio nazionalistek gailurra jo izana iradokita. Telebistak nazio selekzioen estatusa eraldatu egin zuen, irratiak abiatutako kontaketa osatuta. Hurbileko taldea sostengatzea ez ezik nazioarena babestea ahalbidetu zuen hedabideak (Boniface, 2006: 22), eta ondorioz, nazio nortasuna bihurtu da kirolaz salerosketa egin eta etekina lortzeko osagai nagusia Lincoln Allisonen hitzetan (2000: 346). Futboleant, Munduko Kopako azken neurketen ebazpenean nabarmentzen da nazio nortasuna telebista bidez, nazio taldeen eta horiek ordezkaturako nazioen arteko talka agerikoena denean, telebista iruzkinek hauspotzen duten nazio nortasunen hunkipeneko bereiztean. Izan ere, Rafaele Polik arrazoitzen duenez, telebistako iruzkin egileek, nazioen arteko partidetan funtsean, beraien ekimenez ikus-entzuleriaren arreta eurenganatzeko nazio identitateen garrantzia nabarmentzeko joera dute (Poli, 2005: 23). Horrela, hedabideek estatu-nazioaren nazio eraikuntza barne hartzaile eta asimilatzailea egin dute kirolean estaturik gabeko nazioen kalterako. Eskozian, britainiar ikus-entzuleria egituran txertatuta izateak, bertako klubak eta nazio selekzioaren bidez nazio harrotasuna piztea zailtzen dio herrialdeari, britainiar irletako salbuespenaz onura aterata estaturik izateke nazio taldea baldin badauka ere.

Brombergerrek dioten erara, telebista ekoizpenak partidaren arteko giroa bizitzen du (1998: 51), zeina futbol partidaren erakargarritasun iturri nagusia den, hortik abiatuz talde nortasunen ordezkartzen arteko alderaketak eta horien gaineko identifikazio ahala bultzatzen dituen. Yonnetek egoki gogora zekarren identifikazioa errazago gauzatzen dela emaitzaren ezbaia, lehiakortasuna eta ziurgabetasuna bizia izatean (2008: 21), hau da, hunkipena eta giza sortzeko emozioen azaleratzea nagusitzean. Albrecht Sonntagek zehazten duen eran, nazionalismoek

esleitzen duten emozio eskerga tarteko, aisialdiaren industriarentzat gailu zinez erakargarriak dira (Sonntag, 2008: 254). Hori hala, bestela nonahi merkatu ekonomia gainjartzen den mundu garaikidean, ikus-entzunezko futbol emankizunek salbuespenezko legedia dute, Europako Batasunean nagusiki, baina baita Australian ere, adibidez. 1989. urteko EBren 89/552/CEE zuzentarauak, *Mugarik gabeko telebista* izenekoak, estatu kideen artean ikus-entzunezko ekoizpenen eta emankizunen oinarritzko legea jarri zuen (Europako Batasuna, 1989). 1997ko 97/36/CE zuzentarauak eta 2007ko 2007/65/CE izenekoak (Europako Batasuna eta Kontseilua, 2007) egokitu egin zuten. Harpidetza kateen hedapenaren aurrean emankizun batzuei salbuespenezko berme nagusia ematea onartu zuten. Hartara, EBko estatu bakoitzari ahala esleitzen zion Bruselak, zuzentarauaren hirugarren artikuluari jarraiki, bere gizartearentzat garrantzia handikoak jotako ekitaldiak hedabide batek eskusiboki eta biztanleriaren zati handiaren helmenetik kanpo ematea eragozteko. Estatuari zegokien ekitaldien zerrendaren ardura.

Dena den, Viviane Readingek, Gizarte eta Hedabide alorreko komisarioa zelarik, legeaz emandako azalpenek europar irizpidez zehaztapen handiagoa ematen dute. Gaur egun Europako Batzordeko presidenteorde denaren ustez, ikus-entzunezko hedabideek gizarte balioen garapenean eta hedapenean funtsezko zeregina daukate, eragin nagusia baitute hiritarren ezagutzan eta beren sinesmenetan, eta berebiziko egin-kizuna baitute kultura identitatetzat jotzen dituen nortasunen igorpen, garapen eta baita eraikuntzan ere (cfr. Jeanrenaud eta Kesenne, 2006: 14). Albrecht Sonntagek nabarmentzen duen eran, Europako Batasuneko estatuek EBren zuzentaraua egokitzerakoan, garrantzia handiko ekitaldiak bailiran hartutako gehien-gehienak kirolekoak izan ziren, eta gizartearentzat babestu beharrekoak nazio nortasunaren bermeaz parekatu zituzten (Sonntag, 2008: 47).

Espanian eta Frantzian bada gisakoak dira legearen helburuak: kirola –nagusiki futbola– eta nazioa lotzen dituzten ekitaldien emankizunak merkatu ekonomiatik salbu babes bereziaz hornitzea Europako Batasuneko zuzentarauari jarraiki. Munduan zeharko joera da hori gainera. Europako erdigunetik urrun den Australian ere bai, non 1992ko Ikus-entzunezko zerbitzuen legeak hedabideei nazio nortasuna islatzeko eta garatzeko zeregina esleitzen zien. Hala, orduz geroztik zabaldutako lege irizpideetan arautu zuten nazio interesekoak bailiran jotako kirol ekitaldiak, doako, edo zehaztasunez adierazteko, beren seinalea irekian igortzen duten telebista kateen emankizunetz, igorri beharrekoak zirela.

Osterantzean merkatu askearen lehia babestu duten estatu aginte politikoek, edo gutxienean horietara makurtu direnek, Europako Batasunari jarraiki, telebista futbolaren eremuan hesiak jarri izana emankizunon berezitasunari buruz aski nabarmentzekoa da. Hala, David Fraser eta Kathryn McMahonen arrazoizko hausnarketaren ildotik (2003: 35) deigarria da legegileek eta auzitegiek jakintzat ematen dutela, eta uztarturik balego bezala, kirol ekitaldi batzuek nazio interesa edo adiera dutela, arrazoitu beharrik gabe.

Ekitaldion nazio eraginaren adibide bat ematearren, hurrengo taulak irudikatzen du Hegoafrikako 2010eko Munduko Kopako neurketek espainiar eta frantziar estatuan izan zuten ikus-entzuleria. Datuok ez dituzte aintzat hartzen hiri enparantzetako pantaila handiak eta tabernetako ikuspena. Taularen eskuin muturrean ipinita dira sexuen arteko *share*-aren ezberdintze datuak. Neurketa horrekin agertu nahi da une horretan espainiar estatuan telebista ikusten ari ziren gizon edo emakumezkoen populazioekin konparatuta, partida hautatu zuten gizon eta emakumeen aukera zenbatu dela. *Share*-a bereiztea da, populazio ezberdinak bailiran neurtzearen parekoa. Hala, gizonetan ikus-entzuleria maila gailendu arren, emakumeengan, neurketei jarraiki, Munduko Kopako Espainia eta Frantziaren partidek piztu zuten arretak azaltzen du, jarraipenari dagokionez bederen, nazioa komunitate imajinatu gisa osoki ikusarazteko gailu funtsezkoak izan zitezkeela.

Hegoafrikako Munduko Koparen partiden emankizunen ikus-entzuleria

<i>Partidak (Emitza)</i>	<i>Ordua</i>	<i>Audientzia (osoa)</i>	<i>Sharea (osoa)</i>	<i>Share: gizon/ emakume</i>
Espainia-Suitza (0-1)	16:00	9,7 milioi (--)	%58,7 (--)	%68,2 %49,5 (t5)
Espainia-Honduras (2-0)	20:30	12,7 milioi (--)	%69,1 (--)	%75,0 %62,7 (t5)
Espainia-Txile (2-1)	20:30	10,8 milioi (11,5)	%69,7 (%74,3)	%81,0 %67,1
Espainia-Portugal (1-0)	20:30	12,5 milioi (13,3)	%71,2 (%75,7)	%81,5 %69,4
Espainia-Paraguai (1-0)	20:30	10,2 milioi (10,9)	%73,2 (%78,1)	%83,6 %73,2
Espainia-Alemania (1-0)	20:30	13,2 milioi (14,0)	%77,3 (%81,5)	%85,7 %77,1
Espainia-Holanda (0-0)	20:30	12,9 milioi (13,9)	%77,2 (%82,9)	%87,1 %80,6
(Luzapena) (1-0)	22:20	14,5 milioi (15,6)	%80,3 (%85,9)	%87,1 %80,6
Frantzia-Uruguai (0-0)	20:30	15 milioi	%57	%54
Frantzia-Mexiko (0-2)	20:30	15,2 milioi	%56	
Frantzia-Hegoafrika (1-2)	16:00	8,4 milioi	%73	

Iturriak: Formula Tvren bidez Kantar Mediaren datuak, eta Mediametrie-renak

*Oharrak. Audientzietan Tele 5 eta TF1eko ikus-entzuleria ageri da eta Espainiako partiden kasuan parentesi artean Canal + eta Canal + Ligako kanalen audientzia eta share-a Tele 5renari gehituta. Gizon eta emakumezkoen share-a bereiztean Espainiaren kasuan Tele 5 katearen emankizunean ez ezik besteetan ere oinarritu da, lehen bietan salbu.

IV. ESPAINIAR ESTATUAREN HISTORIA AZTERKETA: ESTATU NAZIOA FUTBOLEAN EUSKAL HERRIA ETA KATALUNIAREN NAZIOEI ALDERATUTA

Espainiar estatuaren kasu azterketa oso adierazgarria da futbolaz eta hedabideen bidez egiten den estatu nazioaren zilegitasunaren eta estaturik gabeko nazioen aldarrien arteko lehia aztertzeke. XIX. mende amaieran, bertako Industria Iraultza berantiarraren egokieran, Ingalaterrako maila handiko beharginek eta Ingalaterrara ikastera joandakoek ezagutarazi zuten kirola urte gutxiren buruan, 1920ko hamarkadan bereziki, jendetzaren ikuskizuna bihurtu zen, eta hasi eta berehala estatu barruko nazio nortasunen adierazlea izan zen. Andrew Michael McFarlandek espainiar nazio irrikaren sorreraren lehen urteei zuzendutako doktorego tesian arrazoitzen duenez, futboleko klub jaioberriek herritarren arreta eta identifikazioa berenganatzeko eta beren imajinatutako komunitateak sortzeko, usadioak asmatu zituzten. Beren burua erregioen, auzuneen ala gizarte klaseen ordezkari gisa aurkezten zuten sorkuntzok, etsaigoen, koloreen, banderen eta bestelako sinboloen bitartez, eta estreinakoz masa audientzia sortu zuten 1910eko hamarkadan abiatuta eta 1920koan gauzatuta (McFarland, 2004: 222, 273). Horrela, XIX. mendean Filipinek eta Kubak Espainiarengandik independentzia lortu zuten testuinguruan izan zen futbolaren iritsiera, estatu nazioaren nortasuna abailduta zenean, eta Euskal Herrian eta Katalunian nazionalismo berantiarrek bestelako nazio proiektu berezituarekin estatuarenari erronka jotzeko jaiotze berri zirenean. Futbolaren gizarteratzea, nazionalismoen norgehiagoka eta prentsa idatziaren loraldia hamarkada antzerakoetan gertatu ziren espainiar estatuan ere.

Ildo horretan, Euskal Herrian nazio eraikuntzen eta futbolaren arteko uztardura eta harreman horretako hedabideen eragina aztertzeke

espainiar estatua guztiz hartuko dut lehen aztergai gisa, ikuspegi osoturik ezean ulertezina zatekeelako osterantzean. Ipar nahiz Hego Euskal Herria izate berdinen alderdiak bailiran hartuko dut abiapuntutzat. Euskal abertzaleek proiektu politikotzat daukate, euren naziotzat Espainia edo Frantzia dutenek, ordea, oinarririk ez duela alderatzen dute. Gutxiak arbuiazen dute ostera, kultur eta hizkuntza harremanen izaera, nahiz eta egiazki, nazio politiko osoa bideratu ez duen. Ipar Euskal Herrian –antzekoa da joera Frantziaren mendeko Katalunian ere– futbolarik ez du hegoaldearen pareko gizarte oihartzunik inoiz izan, eta ez du Hego Euskal Herria bezala, espainiar estatuaren eboluzio politikoan sartuta XX. gizaldiko bere historia osoki baldintzatu. Espainia ordea, gaur egungo legedi eta lurralde mugei dagokionez, eta baita elkarreraginari dagokionean ere, arrazoizkoa da Kataluniako eta Euskal Herriko izaera bereziarekin batera osotasunez azterzea. Izan ere, kasu azterketa honek ahalbidetzen du estatu nazioen indarra bermatzean futbolarik duen ekarpena begiztatzea, eta estaturik gabeko nazioen futbolarik bitartezko abagunea epaitzea, ildo berean.

Galizia da espainiar estatuan, Espainia estatu nazioaz gain, eta Euskal Herria eta Kataluniar batuta aipa daitekeen laugarren nazioa. Futbolarik erabilpena, nazio taldeaz esaterako, irmoagoa da biotan Galizian baino, nazionalismoak Galizian erro txikiagoak dituenarekin lotuta. Egoki iritzi diot, eta aurrerantz hori azaltzen ahaleginduko naiz, Phill Ballen futbola eta Euskal Herria eta Kataluniaren historia politikoa estu uztartzeko arrazoibideari, eta Galizian bestela dela dioenari (Ball, 2010: 183-184). Espainia estatu nazioaren, Euskal Herriari zuzendutako azterketa bereziaren eta Kataluniaren behaketaz osatutako hirukoaren erakoa izango da hartara, espainiar estatuko nazio nortasunen eta futbolarik loturaren hurrengo behaketa.

1. Anberesko 1920ko Olinpiar Jokoen futboleko ekitaldia abiapuntua

Futbol selekzioak nagusiki eta nazio ordezkariak egin izan duten futbol klubak ere izango dira aztergai atal honetan. Bada, espainiar selekzioa, euskal selekzioa –gaur egunean Euskal Selektzioa izen berezia duena eta horri buruz mintzatzean letra larrikin aipatuko dena– eta Kataluniako alde batetik, baina baita Real Madril, Athletic, Real eta Bartzelona gisako taldeen nazio adierazpena ere. Euskal selekzioari da-

gokionez, Joseba Gotzonek, bere mende inguruko ibilbidea liburu batean hezurmamitu duenak, hiru aldi historiko ezberdintzen ditu. Lehen, 1915etik 1936ra, Espainian gerra zibila hasi artean. Abiapuntua zen eta askotariko deiturak izan zituen. Bigarren aroa, gauzatzea, 1937tik 1939ra Euzkadiko selekzioaren atzerriko bira, eta azkena 1979tik gaur egun arteko aro garaikidea, frankismoak behartutako lau hamarkadako etenaren ostean (Gotzon, 1998). Horri gehi dakioke oraingo aldia, adiskidantza partidetatik haragoko urratsa nahi duena.

Hasteko, munduan zeharko behaketa eginikoari jarraiki, gertuko kasu honetan ere historian atzera begirakoa eginez, nabarmendu behar da gertaera batek eragin handia eduki zuela futbolak espainiar estatuan berebiziko ospea izan zezan. 1920ko Anberesko Olinpiar Jokoak izan ziren jazoera, eta espainiar selekzioa lehen aldiz beste estatuetakoz nazio ordezkariekin futbol lehiaketan alderatzean bigarren postuan sailkatzea (Gonzalez Aja, 2002: 179). Espainiako futbolarien jokatzeko modu oldarkorra definitzeko kazetari belgikarrek *la furie espagnole* –espainiar amorrua, euskaratuta– esaera erabili zuten, 1576eko espainiarren Anberes hiriarren arpilatzetik eratorritzen zen esamoldea. Espainiar berri emaleek eta kazetariak ontzat eman zuten euren izaera egoki hezurmamitzen zuela iritzita, eta aurrerantzean hedatu egin zuten (Relaño, 2001: 36). Kazetariak ohitura duten gu izaeraren eta beraien, aurkariaren, arteko ezberdintzea baliatzen zuten jadanik partiden berri jakinaraztean (Ball, 2010: 156). Olinpiar Jokoetan espainiarren ordezkariak zuten 21 jokalarietatik 14 euskal herritarrak ziren, lau kataluniarrak eta beste hiru galziarrak. Gainera, nagusiki espainiarren izaera oldarkorraren berri eman zuten Suediaren aurkako partidaren, bederatzi futbolari euskal herritarrak ziren eta beste biak kataluniarrak. Beraz, hein handi batean, hamarkada luzaroan betikotu zen joko era, espainiarren nortasunaren erakusgarritzat hedabideek hobesten zutena, euskal herritarren jokoan errotua izan zen. McFarlandek hitzetan, espainiar selekzioak ekitaldian lortutako bigarren postuak nazioa, espainiarra, harrotasunez bete zuten aurreko hogeitaztean ezerk ez bezala, nazioartean berriz Espainia garaitsua izan zitekeela adierazi zuelako (McFarland, 2004: 290).

Anberesko Olinpiar Jokoek hedabideek futbolaz espainiar harrotasuna goratzeko erabili zuten lehen egokiera izateaz gain, estatuaren baitako nazioen norgehiagoka islatu zuten. Izan ere, Phil Ballen arabera (2010: 29), Madrilgo prentsak kritikatu zuten mugez gaindi futbol ordezkariak egingo zuten lehen bidaia ezagunean jokalarien gehiengoak euskal herritarrak zirela. Orduko espainiar lurraldeko futbolari onenak,

izan ere, euskal jatorrikoak ziren eta baita klub eraginkorrenak ere. Dena dela, hasieran futbolari horiek selekzioetik kanpo uzten ahalegindu zen Espainiako futbol elkargoa, eta jokalariei euskal herritarrek, bestalde, beren jatorria zuten futbolariekin bakarrik jokatzeari aldegin zuten, gaur egunetik zehatz-mehatz epaitzea konplexua den arrazoiak tarteko (Ball, 2010: 31, 155). Izan liteke futbol eraginkortasuna lehenestea, adiskidetasuna edo abertzaletasuna.

Dena dela, handik gutxira, 1922an, Gipuzkoa eta Bizkaiko jokalariez bakarrik osatutako euskal futbol selekzio batek Amerikan barrena partida bira aitzindari egin zuen. Bidaia horretan euskal nazionalismoaren inguruko ikusmoldeek futbolarien arteko harremanak baldintzatu zituztela, eta modu berean bertan ziren diasporako espainiar komunitateekin izandako hartu-emanak ere eragin egin zituztela kontatzen du Alfredo Relaño kazetariak (Relaño, 2001: 50-51). Joseba Gotzonek euskal futbol nazio selekzioaren historiaz egin zuen kontaketa historikoari jarraiki, “Euskaldunen bidaia” bailitzan ezaguna egin zuten Hego Amerikan zeharko partida bira hori, Euskal Herria ordezkatu duen nazio taldearen bilakaeran hastapeneko lehenengo aroan kokatu behar da. Aurretik, 1915ean eta 1916an espainiar estatuko erregioen partidak jokatu zituen selekzioak, Kataluniarekin bereziki (Gotzon, 1998: 13-21). Lehen Mundu Gerraren ondorena, futbol hedapenak eta estadio jendetsuen eraikuntzak ezaugarritu zuen Espainian ere, eta aurreko hamarkadan osatzen hasi ziren lehiaketak eta elkargoak indartu, eta 1929rako lehen liga lehiaketa ahalbidetu zuten, bertan ere futbola amateur izaeratik azaleratzen ari zen ogibide bihurtzear zenean.

Lehenagotik zetozen politika etsaigoekin uztartu ziren klubuen arteko banaketak, Bartzelona hirian besteren artean, atzerritarrek sortua izanagatik lasterrean kataluniar izaera bereizgarria hartu zuen Bartzelonaren eta espainiar nortasuna ezkututzen ez zuen Español –azken hamarkadetan katalanerako Espanyol deitura hartu duena– taldearen artean. Phill Ballek oroitarazten duen gisara, Woodrow Wilson AEBetako presidentea 1918. urtean nazio guztien autodeterminaziorako eskubidea aldarrikatu zuenari jarraiki, Katalunian autonomia politikoaren aldeko kanpaina indartu zuten. Españolek uko egin zion askotariko mugimendua sostengatzeari eta autonomiaren aurkako ekimena bideratu zuen bestalde (Ball, 2010: 78). Bartzelonako klub horrek *Real* deitura zuen, Donostiako futbol klub nagusiak, Real Sociedad izena hartu zuenak, 1910etik bezala. Erregetzarekin uztartutako izenondo hori daukate, eta taldearen ikurraren gainean koroa, Alfonso XIII.a erregeak

behinola onartu zuelako horietan ohorezko harpideduna izatea (Relaño, 2001: 30). Horrela, 1911n jadanik Bartzelonako jokalariek Kataluniako Sant Jordiren gurutzea soinean jantzen zuten bitartean, herrialde horretako marra gorri eta horiez hornitutakoa, Espainolekoek espainiar erregetzaren koroaren ikurrarekin eta izenondoarekin jokatzen zuten (Ball, 2010: 82).

McFarlandek egoki azaltzen zuenez, futbol taldeek asmatu egin zuten gizarteko talde nortasunen ordezkaritza bereganatzen gizartean milaka lagunetara, batez ere gizonezkoengana heltzeko. Talde eta nazio egitasmoentzat irtenbidea bihurtu zen era berean. Elkarri lagundu zioten. Anberesko Olinpiar Jokoen ondorenean, gainera, kirol argitalpenen betirako loraldia gertatu zen espainiar estatuko lurraldeetan (Castañon Rodriguez, 1993: 12). Ez da funtsik gabekoa elkarri lotzea futbolaren, nazio nortasun adierazpenen eta hedabide aitzindarien hasierako loraldia. Are gehiago, 1923an Miguel Primo de Rivera jeneralak Alfonso XIII erregearen oniritziarekin estatu kolpea eman eta diktadura agintea ezarri zuenean, handiagotu egin zen futbolaren ordezkaritza garrantzia eta kirolari buruz idazten zuten argitalpenen talde nortasunen igorpenarena.

Espainiako 1920ko hamarkadako diktadurapean Bartzelonako bandera haizatzea Kataluniakoa astintzearen parekoa bihurtu zen herritarrentzat. Euskal Herrian, estatuko lehen kirol egunkaria sortu zen *Excelsior* izenarekin, Bilbon. Euskal abertzaletasuneko ideiak hedatzen zituen argitalpen multzoaren baitan txertatu zuten, eta *Euzkadi* izeneko kazetarentzat ekonomia oinarria izan zen, 20.000 aleko salmentara iritsita. Are gehiago, euskal abertzaletasunaren mundu ikusmoldearen bozgorailua izan zen espainiar aginte bateratzaileak politika eta kultur guneak itxi zituen aldian (Castañon Rodriguez, 1993: 47). Espainiar nazionalismoak diktaduraz nazio harrotasuna berrezartzea zuen helburu, XIX. mende amaierako kolonia galerak zartatua izan zena, eta estatu nazio eraikuntza homogeneoa burutzea. Indartzen ari ziren Katalunia eta Euskal Herriko nazionalismoek ostera, beren burua naziotzat hartuta autonomia eskatzen zuten gutxienean. Hori hala, estreinakoz, era ikusgarrienean bederen, Bartzelonako Les Corts futbol zelaia espainiar estatuaren antolaketaren inguruko bi errealitate berezi eta kontrajarri horien lekuko izan zen. Data horren aurretik, Miguel Primo de Riverak katalaneraz publikoan mintzatzea galarazi egin zuen.

Bartzelona eta Jupiter hiri bereko taldearen arteko partidari gertatu zen, 1925eko ekainaren 14an, Bartzelona taldearen izaera kataluniarra

bizitu zuen partidan. Britainia Handiko itsas armadaren orkestra musika jotzera gonbidatu zuten atsedenaldirian. Haiek, gonbitari esker onez Espainiako ereserkia jo zuten milaka ikusleren aurrean, gehiengoak txistua egiten ziela ohartuta eten zuten arte. Ondoren, britainiar ereserkia jo zuten, *God save the queen* deritzona, eta milaka futbol zaleek txaloka hartu zuten orduan. Espainiar ereserkia erdeinatu zuen ikuskizuna bideratzeagatik isuna ezarri zien Madrilgo aginteak Bartzelonako zuzendaritzakoei. Taldearen jardunak sei hilabetez etenarazi egin zituzten, eta Joan Gamper, taldea sortu zuen etorkin austriarra, herrialdetik joatera behartu zuten (Ball, 2010: 84). Hartara, Bartzelona kluba Primo de Riveraren erregimenaren kontrako nortasun iturri gisa sustraitu zen kataluniar izaeraren defentsan, 1929an Espainiako Liga lehiaketa antolatzearen atariko urteetan.

1931n Espainiako II. Errepublika eratu zen, eta bost urteren buruan erabat zatituta zegoen Espainiaren egoerak gerra zibila amildu zuen, bozetan espainiarrek onartutako erakundetze politikoaren aurka altxatu ziren militarrek bultzatuta. Bartzelonak berriro jasan zuen diktadura erregimenak bultzatutako espainiar nazionalismoaren ekimenaren eragina, oraingoan gerraren testuinguruan. Josep Sunyol Bartzelonaren presidentea hil zuten militar altxatuek Madrilgo Guadarrama mendizeran 1936. urteko abuztuan. ERC Esquerra Republicana de Catalunya alderdiko diputatua zen Madrilgo legebiltzarrean. Hortaz, gerran frankistak edo nazionalak deituraz ezagun egin ziren altxatutako militar eskuindarren alderdiak gorrotatzeko ezaugarri asko bazeuzkan. Madrilgo hegoaldeko errepublikazale batzuekin hitzordua egiteko xedez joan zen, baina falangistek –Miguel Primo de Riveraren semeak, Antonio Primo de Riverak, sortutako mugimenduaren jarraitzaileek– atzeman eta hil egin zuten. Phill Ballen hitzetan, futbola eta politika Espainian estuki lotuta daudenaren froga saihestezina da hilketa, eta gudaren ondoren Francisco Francoren diktadurak estali izana (Ball, 2010: 89-90). Modu berean, Lluys Compayns, Kataluniako gobernu autonomoaren, Generalitatearen, presidentea ere hil zuten frankistek 1940ean, gerra zibila amaituta bazen ere. 1932an eratu zen espainiar errepublikaren baitan Generalitatea, iraganeko mende askotako izatea berrezarri zuena. 1937an Bartzelonak Mexikon eta AEB Ameriketako Estatu Batuetan futbol bira burutu zuen Katalunia eta Espainiako gobernuen alde dirua bildu eta gerraren berri ezagutzera emateko propaganda funtsaz (Dietschy, 2010: 364). Oihartzun handiagoa izan zuen, ildo berean, Euzkadi izeneko selekzioak 1937an Europan barrena hasi zuen partida birak.

2. Euskal nortasuna futbol estiloaz islatzeko bidea

Euzkadiko futbol selekzioaren nazioarteko partida biraren garrantziaz ohartzeko komenigarria da Euskal Herrian futbolaren hastapena ere zehaztasunez jorratzea. Joseba Gotzonek euskal selekzioaren bigarren aroa bailitzan definitzen du bira hori, aurretiazko espainiar estatuko erkidegoen partiden ondoren emandako jauzia nabarmenduta. Euskal Herriko lehen futbol partidaren ezaguera 1894ko maiatzekoa da. *El Noticiero Bilbaino* egunkariak Areetan jokaturako partidaren berri eman zuen orduan (Castañon Rodríguez, 1993: 42). Urte berean sortu zen euskal nazionalismoa mugimendu karlistatik eratorria. Bigarren gerra karlistaren bukaeratik hogeitau urte baino gutxiago igaro zirenean, Sabino Aranak EAJ Eusko Alderdi Jeltzalea sortu zuen eta “Euzkadi” izena asmatu zuen euskal nazioa deitzeko (Iztueta, 1991: 230). Horrela jauzia gertatu zen. Sabino Aranak Erdi Arotik eratorritako euskal foruen babeslea definitzen zuen foruzalea izateari uzten ziola adierazi zuen, eta aurrerantzean bere burua nazionalista gisara izendatuko zuela. Foruak Euskal Herriaren subiranotasunaren kodeak zirela zehaztu zuen, eta 1876. urteko foruen deuseztatzea Euskal Herriaren eskubide historikoen galera izan zela (Larronde, 1977).

Hizkuntzan eta arrazan errotutako euskal nazionalismoa euskaraz hitz egiten zuten landa eremuan izan beharrean, zabaldu zen hirialdetan. Hala, kontserbadoreek, katolikoek eta burgesia txikiak bereganatu zuten mugimendua nagusiki Bilbo inguruko industrializazio bortitzari ihardetsi asmotan, eta horrek berarekin ekarritako kristautasun federik gabeko langileriaren kontra. Euskal burgesia handia arbuatu zuten aldi berean horiek, espainiar monarkiari lerratuta ikusten zutelako (Larronde, 1977) (Elorza, 1978). Ondorioz, euskal nazionalismo goiztiarra, hurbileko gisa bereko mugimenduen antzera, arrazaren izatean hein handi batean oinarritzen zena, ez zen atzerriko eraginaren aldekoa. Mesfidantzarekin erreparatzen zioten futbolari. Nolanahi ere, pixkanaka-pixkanaka, 1910eko eta 1920eko hamarkadetan futbola barreiatu egin zen Hego Euskal Herrian. Erkuden Ruiz Barrosok 1920 eta 1930 urte bitartean *Argia* aldizkariaren kirol ekarpenaz eginiko ikerketa lanari jarraiki, ezina da baieztatzea aldi horretan bederen, euskal abertzaleek futbola errefusatu ohi zutela. Bestela da ondorioztapena (Ruiz Barroso, 2012). Bere arrakastaren iturburua neurri batean zetzan bateragarria zelako aurretiaz zeuden eta baikorki hartutakoak ziren euskal izaera indarrarekin, boterearekin eta gizontasunarekin harremanetan jartzen

zuten hautemateekin. John K Walton historialariak era horretara definitzen du kirolaren sona, eta kirol prentsa berriak egoki jotako izaera hori indartu zuela dio (Walton, 2011: 456).

Olatz Gonzalez Abrisketa euskal antropologoak euskal pilotaren adiera aztertzen zuen tesian ebatzi zuen euskal nortasunaren eraikuntzan erdigunezko sinboloa izan dela pilota. Bere hitzetan, frogatu ahal izan den bost mendeko historian eta batzuek aspaldiko iraganeraino atzeratzen duten iraupenean, pilotak errito eta estetika forma bereziak hartu izan ditu, lotura estua dutenak euskal herritar askok bere buruaz duten ikuspegiarekin eta euskal herritarrek besteek ikusita duten irudiarekin (Gonzalez Abrisketa, 2005: 15). Zehaztapenik egiteke onargarria den baieztapena da hori, baina futbolarekin alderatuta, umiltasunez, ezberdintzea gehi dakiok. Esan nahi baita, Mike Croninek joko gaelikoez arrazoitu zuenari jarraiki (Cronin, 1998: 171), pilota Euskal Herriarentzat, Irlandarentzat joko gaelikoak gisara, garrantzia bereziko kirola dela bere kultur ondasuna hezurramitu dezakeena. Aitzitik, nortasunezko benetako azterketa eta mailaketa besteekin neurtzean gertatu ohi da, Croninek egoki zioen moduan. Litekeena da, horretan ezartzea hain justu futbolak 1920ko hamarkadan hasita Euskal Herrian hartu zuen sona, beste herrialdeekin indarrak eta gaitasuna konparatu izatean. Euskal pilotak ezina du hori egitea, futbolaren mailako kirol global eta entzutetsua ez izateagatik. Horrenbestez, ebatzi behar da Lehen Mundu Gerra osetik bereziki futbolak ahalbidetu duela bertan talde nortasunak bizitzea, eta indartzea, beste nazioekin aukera berdintasunean erkatuta atxikimenduak bateratuta.

Futbola arrazan oinarritutako euskal nortasunaren nolakotasuna islatzeko tresna izan zitekeela ondorioztatu zuen, bada, euskal nazionalismoak eta areago bere helburuak gizarteratzeko baliabide oparoa izan zitekeela. Ingalaterratik industria iraultzan aritzera etorritako behargin kualifikatuek eta Ingalaterran ikasitako ikasleek ekarritako jardueraz lehen aurkaritza gainditua zuen, hala. Dena den, William MacAlevy zehazten duenez, futbolak ez zuen oraindik euskal gizarte osoaren leialtasuna erdietsi. Landa eremuetako apaizek ez zituzten futbolearen bertuterik onartu, eta tentsioak gertatu ziren horrenbestez kirolaren inguruan. Alde batetik, hiriguneetako, liberal izaerako, espainiar mintzairako eta ingeles eta futbolaren aldeko euskal nazionalistak zeuden. Bestalde, landa eremuan, tradizionalagoak, kontserbadoreagoak eta erlijio izaera gehiago zuten, euskaraz mintzo ziren eta pilota maite zuten nazionalistak zeuden. MacAlevy historialariaren esanetan, liberalismo

eta karlismo ideologiaren talkan oinarritzen zen banaketa hori. Geografikoki, ildo berean, Bilboko industria hirigunea kontrajartzen zitzaion Gipuzkoa eta Ipar Euskal Herriko landa eremuak. Frantziaren mendeko Iparraldean errugbia hobetsi zuten beraien identitatea adierazteko (MacAlevy, 2001: 112).

Zinez nabarmentzekoa da Espainiaren mendeko Hego Euskal Herriaren futbola gizarte ikuskizuna bihurtu zen bitartean iparrean errugbia gizarteratu izana. Inondik ere Euskal Herriaren lurraldeen arteko muga zatiketa handitu egin zuen gizartearen talde nortasuna adieraztean kirol ezberdinak erabili izanak. Waltonek azaldu zidanez, litekeena da bi arazoik eragin izana gizarte ikuskizunetan ere Euskal Herria bitan zatitu izana, espainiar eta frantziar hizkuntzek banatu zuten modura. Batetik, euskal nazionalismoak ez zuen Ipar Euskal Herriaren Hegoaldean adina oihartzun lortu. Bestetik, futbola Bilboren inguruan ezarri zuten etorkinak eta Ipar Euskal Herriaren eta Biarritzen bizi izandakoak ezberdinak ziren. Iparraldekoek aisialdizko egonaldiak egin ohi zituzten Londresen inguruko klase ertainekoak ziren. Hego Euskal Herrikoak, berriz, Bilbon lanean ari ziren Ingalaterra iparraldetik etorritako behargin kualifikatuak. Iparraldean errugbiaren eta euskal pilotaren alderaketa ez zen hain bizia izan. Populazio eta industria jarduera askoz txikiagoa izateak pilotak artean herritarren kirol begikoena izaten jarraitzea baldintzatu zuen (Diaz Noci, 2000).

Euskal nazionalismoak ebatzi zuen futbolaren hedapena geldiarazi ezina zuenez, hori bere helburuetarako baliatu behar zuela. Esan bezala, euskal futbol joko era gogorra asmatu zuten eta Ingalaterrako kirol arrotza bere egin. Gizontasunezko euskal arrazaren izaera islatuko zuen futbolearen aritzeko modua era esanguratsuan, aipatu den bezala, espainiar nortasunaren ezaugarri bilakatu zuten hango hedabideek Belgikako Anberesko Olinpiar Jokoetan. Dena dela, euskal nazionalismoaren eta futbolaren arrakasta ia elkarrekintzan gauzatu ziren 1920ko hamarkadatik aurrera futbol klubak beren inguruko komunitateen ordezkari sinboliko bihurtu ziren neurrian. Anberesko ekitaldiaren ondoren sustraitu zen ildo horretan gaur egun mundu mailako futbolaren salbuespen gisara hartua den Bilboko Athletic futbol taldearen euskal berezitasuna, Euskal Herriko kanpoko futbolaririk ez zelairatzeko erabakimenaz (Unzueta, 1999: 148). Lehenago, XX. mendearen hasieran, Bilboko Athleticen futbolarik ingelesekin ere osatzen zuten bere taldea, Donostiako Real Sociedad izeneko klubak bezala (Walton, 1999: 270). Espainiar estatuko futbolaren eta talde nortasunaren adierazpenen ar-

teko uztarpena deskribatu duen Phill Ballen hitzetan, Athleticen hurbileko jokalariekin aritzeko ametsa, hain zuzen ere ametsen ingurukoa da gehiago, osoki egiazkoa baino, bere harrobitik kanpo ordutik gaur egunera ekarri dituen futbolarien kopurua argudiatuz (Ball, 2010: 70). *L'équipe* Frantziako egunkariak, ordea, 1960ko hamarkadan mundu osoan bakarra bailitzan definitu zuen Athleticen nortasuna (cfr. Unzueta, 1999: 150). Nabarmendu behar da, nahiz eta nazioartean Athleticen kasu bereizgarriari bakarrik erreparatu izan zaion, 1990eko hamarkada arte Donostiako futbol taldeak ere euskal futbolarietaz eta hurbileko jokalarietaz hornitzeko izaera betikotu zuela, gaur egun artean hein handian mantendu egin dena, eta 1920ko hamarkadan abiatu zena.

John K Walton historialariari jarraiki, bai Athleticetaz eta bai Realak ere sortzezko urte horietan aldarrikatzen zuten euskal nazionalismoak eragin zuen bertako futbolaren izaera lotu zedila euskal nortasun gogorraren isla izatearekin. Horrela, futbolaren lehia izaerako garapenak hiri eta probintzien arteko bereizketak indartu zituen, nazio elkartua eraiki beharrean (Walton, 2011: 458-459). Fernando Estomba Etxepare historialariaren hitzetan, ildo berean, aurrerantzean Athletic bizkaitar nortasunaren sinboloa izango zen, beste ideologiekina bateragarria zena, eta hurbiltze edo ikuspegiaren arabera, euskal edo espainiar nortasunaren sinbolotzat agertua izango zena. Hori hala, Estomba Etxepareren hitzetan, sortzez behintzat, ez da erraza taldean euskal jokalaria bakarrik zelairatzeko bereziera euskal nazio nortasunaren isla zela adieraziko duten azarnak nabarmentzea (Estomba Etxepare, 2007: 792). Horrek ez du esan nahi ez dagoenik, jakina, inolaz ere. Futbolaren baitan sortzen ari ziren atxikipenen amarauna konplexua zenaz ohartarazten du, eta bere gainean eraikitako nazio nortasunenaz, gaur egun ere indarrean dirautenak. Donostiako Realaren baitan ere euskal nazio nortasunaren eta gainontzekoen, eta herri, probintzia eta euskal izaera zabalagoko mailen artean bizikidetzaz zailaz mintzatzen da Walton (1999: 288). Iruñeko Osasunak halaber, euskaraz jaio zen talde nagusiak, euskal abertzaleen joera nahiz erkidego bereziarena bildu zituen (Caspistegui, 2001: 213-214).

Miguel Primo de Riverak diktadura ezarri zuenean, eta espainiar nazionalismo ekimenak estatuaren barruko nazio ezberdintasunak ezeztzea helburu zuenean, euskal abertzaleek futbola baliatu zuten euren izaerari eutsi asmoz. Lizarran, Nafarroan, Izarra taldea sortu zuten (Unzueta, 1999: 161). Diktadura amaitzeaz zela, 1929an, Espainiako liga lehiaketa sortu ostean, Euskal Herriaren eta futbolaren arteko uztartzea

azaldu zuen lehiaketaren bigarren ekitaldian ziren hamar taldeetatik bost euskal herritarrak izateak. Hortaz, Waltonek dioen moduan, oroitzekoa da Euskal Herriak futbol sorterritzat duen garrantzia, Ingalaterrako Lancashire eskualdearen maila berdinean (Walton, 1999: 261). 1927ko Errege Koparen finala izan zen Espainian zuzenean, irratiz, lehenik eman zuten partida, Zaragozan, Irungo Real Union eta Getxoko Arenasen artean (Relaño, 2001: 63).

Hala, 1930eko hamarkadan, Espainiako Bigarren Errepublikak diktadura agintea eta monarkia ordeztu zuen garaian, nazionalismoa indartu ez ezik, Hego Euskal Herrian futbola funtsezko lehenetsitako masa ikuskizuna izatera iritsi zen (Unzueta, 1999: 161). Euskal selekzioak, Vasconia izenez, Kataluniako selekzioaren aurka bi adiskidantza partida jokatu zituen 1930ean eta 1931n. Euren nazioentzat autonomia lortzekotan ari ziren bi herrialdeen arteko anaitasuna indartu zuten futboleko topaketek (Gotzon, 1998: 34). Orduko espainiar estatuko futbolari onenak Euskal Herrikoak ziren (Relaño, 2001: 74). Realak, errepublika agintaldian espainiar monarkiaz lotura azaltzen zuen izenondoa alboratu eta Donostia izena hartu zuen (Walton, 1999: 286). *Excelsius* izeneko kazetak, *Excelsior* aitzindariaren jarraipenak, 1934an Euskal Kopa antolatu zuen hurrengo talde hauen parte hartzearekin: Athletic, Donostia, Barakaldo, Arenas, Real Union, Alaves eta Osasuna. Euskal nazionalismoaz bat egiten ez zuen prentsak ekimena kritikatu zuen, eta euskal liga sortzeko amarrutzat gaitzetsi zuen (Unzueta, 1999: 162). Kirolaren eta nazio adierazpenaren arteko hartu-emanaldiro irmoagoa zen, bistan denez, eta ildo horretan, nazio proiektu kontrajarrien alderaketaren agertokia era berean. Waltonentzat, nahiz eta futbol barne alderaketek eta ezinikusiek euskal nazioaren batasunezko irudia plazaratzea zailtzen zuten, 1936rako futbola bihurtua zen euskal identitate zentzua mundu zabalera igortzeko tresna garrantzitsu (Walton, 2011: 458). Estomba Etxeparerentzat (2007: 791) ildo berean, kirolaren baitan identitateen arteko benetako gerra jazotzen ari zen 1930eko hamarkada hasieran, hazten ari zen euskal nazionalismoaren eta espainiar estatu nazio nortasunaren artean. Euskal taldeak eta Athletic bereziki, ligako nagusiak ziren urteotan.

Hala, 1936ko uztailen, herritarrek hautatutako errepublika eredu jausarazteko estatu kolpea eman zuten eskuin izaerako militarrek. Espainiar nazionalismoa suspertu helburu zuten, Primo de Riveraren aurretiazko diktaduraren bidetik. Hala, gerra ez ezik, futbola ere izan zuen jokaleku hein handi batean nazio nortasunen talka zen alderake-

tak. Nabarmenena Euzkadi deiturako euskal selekzioak nazioartean egin zuen bira, eta lehen esan bezala, neurri murrizagoan Bartzelona klubak Amerikan burutu zuena. Bestalde, 1937an, Donostian, Espainiako futbol elkargoa berrantolatatu zuten altxatutako militarren aldekoek, euskal eta kataluniar futbolariak beraien gobernuen alde egindako nazioarteko partiden propaganda zentzuari kontrajartzeko (Castañon Rodriguez, 1993: 52). Halaber, 1936ko udan guda hasi zenean legezko Espainiako futbol federazioak Errepublikarekin leialak zirenekin hornitu zuenez erabatean zuzendaritza, 1937ko urriaren 17an altxatuek sortu zutenak futbol arloan ere gerraren erakoa bideratzen zuen. Paul Dietschyk dioen gisara, baloia ere propaganda baliabidea bihurtu zen (Dietschy, 2006: 80). FIFAk lehen aldiz estatu baten bi federazio ezberdin aitortu zituen zalantzaz bete zuen aldian 1938an, gerrak iraun bitartean (Eisenberg et al., 2004: 277). Bartzelonan Errepublikak 1937an kokatu zuena eta frankistek Donostian sortutakoa. Gerra amaitzean azken hori aitortu zuten. Euzkadiko taldearen partida bira, hain justu ere, ez bai giro horretan txertatzen da.

2.1. Euzkadi taldearen 1936ko gerra garaiko atzerriko partida biraren nazio adierazpena

Euskal futbol selekzioak eta nazio adierazpenak hezurmamitu zuten uztartzearen adierazgarria da, Waltonek dioen moduan (2011: 458), 1937.urtean European partida bira hasi zuen selekzioa deitzeko izendapena *Euzkadi* izatea, hau da, Sabino Aranak, euskal nazionalismoaren sortzaileak, euskal nazioa izendatzeko asmatu zuen nazio izena. Dena den, “Euzkadiko Selekzioa” izen berezia erabiltzeari uko egin zion Eusko Jaurlaritzaren bidez antolatutako euskal selekzioak. Fernando Estomba Etxepareren hitzetan, litekeena da FIFAk jarri zekizkiokeen oztupoak saihestea izatea funtsa. Esan nahi baita espainiar estatuaren nazioarteko ordezkariak bakarra egin zezan FIFAk ahala eman zion espainiar federazioaren eta espainiar selekzioaren bestelako nazio taldea osatzeagatik oztopatuko zuenaren beldur zen. Izan ere, nazioarteko futbol erakundeak ordutik ere estatu burujabe bakoitzeko selekzio soila onartzen zuen. Beraz, euskal selekzioak, 1950eko hamarkadan Aljeriakoak egin zuen eran (Rojo Labaien, 2013), nazio ordezkariak estali egin zuen indarrean ziren estatuen zilegitasuna bermatzen zuen FIFAren galerazpena ez izateko. Aljeriakoak nahiz Euskal Herrikoak talde gisa aurkeztu zuten beren burua izendapenez –Aljeriakoak sindikatuen

eta korporazioen aurka jokatzen zuela aditzera eman zuen— egiazki nazio ordezkartza egiten zutela agerikoa izanagatik. Gainera, Euzkadiko izeneko selekzioak Europan partida bira amaitu eta Amerikan zehar hasi zenean, FIFAREN ukoei aurre egin behar izan ziren. Halaber, bi atzerriko partiden biren antzekotasuna izan zuten nazioarteko harremanetan eta goi politikan txertatu izanean. Esan nahi baita, Euzkadiko taldeak jaso zuen abegia baldintzatu zuela, herrialdeotan, Bigarren Mundu Gerra atariko urteetako baldintzetan, euskal herritarrez eta bereziki Eusko Jaurlaritzaz zuten aburuak.

Espainiako mediterraneo kostaldean ez bezala, Hego Euskal Herriko futboleko partidak osoki geldiarazi zituen gudaren hasierak. Gerrako egokiera horrek baldintzatuta esaterako, hiriburuaren ingurua gerra eremua zenez, Real Madril kluba, espainiar nazio nortasunarekin uztartzen dena, Kataluniako ligan jokatzear egon zen (Relaño, 2001: 75). 1937ko lehen hilabeteetan gerrarako dirua lortzeko helburuarekin partida bakan batzuk antolatu zituzten Bizkaian; Araba eta Nafarroa ez ezik, Gipuzkoa ere jadanik, altxatuen mendean zenean. EAJ-PNV Eusko Alderdi Jeltzalea alderdiaren eta EAE-ANV Eusko Abertzale Ekintzakoaren artean hiru partida jokatu zituzten, eta beste bat Gipuzkoako eta Bizkaiko selekzioen artean (Gotzon, 1998: 37). Nabarmenena 1937ko otsailaren 7an Bilboko San Mames zelaian EAJkoek eta EAEkoek 20.000 lagun ingururen jendartearen jokatu zutena izan zen. Harmailetan Araba, Gipuzkoa, Nafarroa, Bizkaia, Lapurdi eta Zuberoako banderak jarri zituzten eta Jose Antonio Agirre Eusko Jaurlaritzaren lehendakariarekin batera gobernu horretako sailburu ugari izan ziren (Estomba Etxepare, 2007: 793). Hala, partida horien ekonomia arrakasta izan zen Euzkadiko selekzioaren nazioarteko partida biraren ideiaz Eusko Jaurlaritza gogatu zuena. Helburu bikoitza edukiko zuen. Lehena, propaganda funtsa. Espainiako Bigarren Errepublikaren baitan Euskal Herriko gobernu bazela ezagutzera ematea eta Espainiako gerrari buruz zeukan hausnarketa ikusaraztea. Bigarrena, ekonomia lehentasuna, atzerrian errefuxiatutako haurren bizierari laguntzea (Gotzon, 1998: 45). Bidenabar, futbol taldea identifikazio ardatz bateratzailea bihurtu zen orduan (Unzueta, 1999: 164). Taldearen armarrria izan zedin Eusko Jaurlaritzarena aukeratu zuten, Araba, Gipuzkoa, Bizkaia eta Nafarroakoak elkartzen zituena. Halaber, jokalarien jantziak ikurrinaren koloreak islatu zituen lehenengo aldiz, Eusko Jaurlaritzak herrialdeko bandera ofiziala izendatu berria zuena. Elastiko berdeaz, galtza zuriekin eta galtzerdi gorriekin jokatu behar zuten (Estomba

Etxepare, 2007: 794). Lehen neurketa 1937ko apirilaren 26an jokatu eta irabazi zuten Parisko Racingen aurka, 3-0eko emaitza lortuta. Partidaren ondoren jokalariek Gernikaren bonbardatzearen berria jaso zuten, eta partida garaipenaren eta aldarri ekitaldiaren ospakizuna ilundu zuen (Relaño, 2001: 74).

Estomba Etxepareri jarraiki, jokalariek partidaren inguruko abagune oro ontzat baliatzen zuten Euskal Herriko egoera ezagutzera emateko. Luis Regueiro selekzioaren kapitainak Radio Paris irrartian egin-dako adierazpenak Eusko Jaurlaritzaren eta EAJren ildo berekoak zirela zehazten du adibidez, kanpoko erasoak jasan zuen herritzat aurkeztu baitzuen Euskal Herria, eta horko erlijio hautu askatasuna jakinarazi (Estomba Etxepare, 2007: 797). Frantzian futbol zaleek betetako estadioetan hainbat partida jokatu eta gero Txekoslovakiara aldatu zen taldea. Joseba Gotzonen arabera Frantzian bi partida jokatu eta etxera itzultzea ei zen hasierako asmoa (1998: 47), baina Europan zehar hedatu zen bira. Poloniako Varsovia hiriburuan partida bertan behera gelditu zen, liskarrak gertatu zirelako zenbait poloniarrek selekzioa komunismoaz lotzen baitzuten, eta hartara ulertu gabe baitzeuden zergatik beren burua katolikotzat zutenek Francoren aurka Errepublika hobetsi zuten (Estomba Etxepare, 2007: 798). Hain zuzen ere, 1937ko ekainean Euzkadi komunismo tankerako agintearen sorterrira heldu zen, SESBera. Moskun zeudela jakin zuten Bilbo frankisten eskuetan erori zela eta Eusko Jaurlaritzarentzat gerra galdua zela. Dena den, Errusian, Bielorrusian, Ukrainan eta Georgian partidak jokatu zituzten gerora udan ere. Varsovia, Espainiako Errepublika babesteagatik hainbat poloniarrek Euzkadi etsaiak zituzten komunistekin lerratu zutelako liskarrak sortu bazituzten, hain zuzen ere arrazoi horrengatik Moskun harrera beroa egin zieten selekzioko futbolarietara. Euzkadiko taldea tren geltokian bertan hartu zuen jendetzak eta kirol, gizarte eta politika eldedunek. Aurkeztu zituzten Espainiako Errepublikaren armadak gerran Espainia askearen alde hil zirenen emazteen eta seme alaben alde dirua eskuratzeko bidalitako ekintzaileak bailiran (Gotzon, 1998: 67). SESBen kidea zen herri errepublikaren ordezkarietat hartu zituzten.

Kontraesanekoa zen izatez, Euzkadiko jokalaria gehienak katoliko fededunak, eta jarrera iraultzailerik gabeak baitziren (Estomba Etxepare, 2007: 799). Euzkadik 100.000 futbol zale inguruko jendartean jokatu zuen, eta 1937ko ekainaren 25ean SESBeko kirol ministroak hartu zituen (Ibid., 801). Moskutik gertu euskal haur errefuxiatuen egoitza bisitatu zuten (Relaño, 2001: 75). Futbol maila handia zeuka-

tenez, partida ugari irabazi zituzten. Jendaurrean irudi ona igortzen zuen nazio selekzioaren propagandako helburua burutu asmoz, jokariak sobietar irratian mintzatu ziren eta kazeta nagusietara gutunak bidali zituzten (Estomba Etxepare, 2007: 802-803). Norvegian eta Danimarkan jokatu, eta han ere harrera jendetsua jaso ondoren, Parisera itzuli zen Euzkadiko taldea, eta han egoerari buruz hausnartu zuten futbolariak eta taldearen ingurukoak (Relaño, 2001: 75).

Gerra hasierako baldintzak eta taldearen funtsa eraldatu zituen frankistek euskal lurraldeak mendeen hartu izanak. Mexikon selekzioaren propaganda helburuekin jarraitzea erabaki zuten, hots, futbol partiden bitartezko oihartzunarekin Euskal Herriaren egoera jakitera ematen, gerra Eusko Jaurlaritzarentzat galdutzat egonik ere. Paul Dietschy historialariak dioen moduan, Euzkadiko selekzioaren nortasuna erabat aldatu zen aurrerantzean. Izan ere, xede bidezkoa babesten zuten jokari bidaiariak izatetik frankistek eratutako futbol federazioak etorrarazi nahi zituen erbesterratuak bailiran izatera bihurtu ziren (Dietschy, 2010: 225). Elkargoak itzultzea erabakitzen zuten futbolarien aurka mendekurik hartuko ez zuela hitzeman zien (Estomba Etxepare, 2007: 804). Taldeko futbolari bakanek hartu zuten etxera itzultzeko erabakia, askotariko arrazoiak tarteko (Gotzon, 1998: 103). Hala ere, gehienek Mexikorako bidaia egin zuten. FIFAk baimendu zion Euzkadiko taldeari, bertako taldeei jarkitzeko Eusko Jaurlaritzaren eskaera egokitzen jota (Eisenberg et al., 2004: 277). Baina Estomba Etxeparek zehaztuari jarraiki (2007: 804-805), Amerikarako jautzia zailtasunez beterikoa izan zen hastapenetik selekzioarentzat, propaganda alorrean ez zen hain onuragarria izan, eta European izandako ospe ona lausotu egin zen erbestean, futbol zelaian garaipenek ezaugarritzen bazuten ere, milaka ikusleren aurrean egin ere.

FIFAk Espainiako talde orenen aurka partida oro debekatu zituen, baina Euzkadi taldeari Mexikon partidak jokatzeko baimena eman zion sorterrira itzultzeko dirua lortu ahal izan zezanaren argudioaz (Dietschy, 2010: 225). Gainera, 1937ko abenduan Vigon, Espainia frankista ordezkatzeko zuten futbol taldearen eta Antonio de Oliveira Salazarren Portugalen futbol haragitzea zen taldearen arteko adiskidantza partida ontzat eman zuten FIFAk, Franco eta Salazar ikusle zirela izandako partida. Dena den, futbol erakundeak Portugalari ohartarazi zion espainiar taldeen aurkako partidei ezin ziela eman nazioarteko partiden izaerarik (Ibid., 226). Neutral agertu nahi zuten FIFAk, eta bide batez espainiar estatuak federazio eta selekzio bakarra izan zezala ziurtatu ezin

zuen bitartean, herrialde horren ordezkariak kendu antzera egin zuen. Mexikotik Euzkadi selekzioa Kubara joan zen, non Espainiako frankisten gertukoia zen Gobernuaren agintepean giro ezkorragoaz aritu behar izan zuen, eta 1938ko otsailaren 25ean Argentinara lekualdatu zen selekzioa, bost talderen aurka partidak jokatzeko asmoz (Estomba Etxepare, 2007: 809). Aitzitik, FIFAk presioa egin zuen partidak jokatzeko talderik aurkitzeko modurik izan ez zezan (Relaño, 2001: 75). Sortu zenetik erakundeak zaindu nahi izan zuen ezaugarria bermatu nahi izan zuen, hau da, estatu eta federazio bakoitzeko selekzio ordezkari bakarra izatea. FIFAk 1938ko irailean euskal jokalariei jokatzeko debekua altxatu zien gerra irabazten ari zen futbol federazio frankistaren presioen kalterako, lau asteko epean haiek onartutako elkargo batean izena emateko baldintzapean, eta bi jokolari itzuli ziren soilik (Dietschy, 2010: 225-226). Erakundeak adierazi zuen ezin zela futboleko aritzea ukatu, eta betiko zigortu, frankisten mendeko Euskal Herrira itzuli nahi ez zuten futbolariak (Eisenberg et al., 2004: 277).

Argentinan hiru hilabetez jokatu ezinik pasa ostean, eta egonaldia luzatzeko diru gehiagorik gabe, Mexikora itzuli zen selekzioa. Horrela, 1938ko urrian hasi eta 1939an amaitzen zen Mexikoko liga txapelketako talde gisa onartu zuten Euzkadikoa. Bigarren sailkatu zen. Nolanahi ere, Euzkadi taldea propaganda funtsa galtzen ari zela hauteman zuten EAJko eta Eusko Jaurlaritzako politikariek, eta 1939ko udan, Francisco Francoren militar altxatuak Espainiako gerran gailendu eta hilabete gutxitara, Euzkadiko selekzioa desegitea erabaki zuten (Estomba Etxepare, 2007: 814-815). Manuel de la Sota Eusko Jaurlaritzaren ordezkariarekin, eta bereziki 1937tik Euzkadiko selekzioaren ordezkariak lanak egin zituenarekin, gutun bidez hausnartu ostean ebatzi zuten (Gotzon, 1998: 124) Futbolari gehienek Amerikan jarraitu zuten jokatzeko, eta baita gerora han bizitzen jarri ere. Beste batzuk itzuli egin ziren futbol bizieran jarraituzera, eta Espainian gerra ostean boterea hartu zuen diktadura frankistak ez zien eragozpenik jarri (Relaño, 2001: 74-75). Jules Rimet FIFAREN presidentea zela, Mauro izeneko presidenteordeak frankistak beti sostengatu zituen, eta 1939ko apirilean gerra amaitu berrian Donostian militar altxatuaren aldekoek sortutako futbol federazioa Espainiaren elkargo bakartzat aitortu zezan FIFAk bideratu zuen (Eisenberg et al., 2004: 277). Aipatzeko modukoa da, 1938ko abenduan, Donostian, partida izan zela soldadu frankisten aldekoa, Real Sociedad izena bereganatu zuen Donostiako taldearen eta Espai-

nia frankista ordezkatzzen zuen selekzioaren artean. Egun gutxira *Marca* espainiar kirol kazeta nagusia sortu zen Donostian (Ball, 2010: 87).

Espainiako gerra zibilaren inguruko futbolaren erabilpenari jarraiki, gutxienean ondoriozta daiteke Euzkadi euskal selekzioa Eusko Jaurlaritzak errefuxiatuentzat dirua eskuratzeko gizarte bitartekoa izateaz gain euskal nazioaren izaera eta egoera munduan zehar ezagutzera emateko baliabidea ere zen neurrian, historian egiazki lehenengo aldiz nazioaren kirol ordezkaritza bateratzaile zentzua izan zuela, areago gerra egoera zailean, eta Eusko Jaurlaritzak Bizkaian estatu burujabearen gisako eskumenak lantzen ari zela. Milaka lagunen aurrean bere izatearen berri jakinarazi zuen munduan zehar, baina bere ospea eta Euskal Herriaren ezagutarazpena baldintzatu egin zuen Bigarren Mundu Gerra aurrean gorabeherez beteriko futbolaz gaindiko nazioarteko multzo kontrajarrien giroak.

3. Berrogei urteko Francoren diktadura: futbolaz Espainia batua eta garaitsua azaltzeko erabilpena

Marca kirol hedabidearen 1938ko abenduaren 21eko lehenengo alean Moscardo jeneralak eta frankistek kontrolatutako lurraldeko Kirol Nazio Kontseiluko burua zenak, jakinarazi zuen gerra irabaztean estatuak kirolean izango zuen parte-hartze arautzailea eta esku-hartzailea. Moscardo ezagun egin zen 1936.urtean Toledoko Alkazar gotorleku sinbolikoa Errepublikako indarren aurrean defendatu izateagatik. Moscardo izendatzeak kirolaren erabilpen politikoarekiko erabateko menderakuntza iragarri zuen. Dena estatu agintearen mende izango zela ezagutarazi zuen *Marca*-n, frankisten aldean gudako heroi izateagatik hautatu zuten jeneralak. Futbol elkargoak aginte frankistak izendatuko zituen eta aberriaren mesedetan jotzen zituzten ekimenak hartuko zituzten (Bahamonde Magro, 2002). *Marca*-ren Donostian argitaratutako lehen aletik nabarmentzekoagoa da, Teresa Gonzalez Ajak dioen moduan (2002: 180), Jacinto Miquelarenaren artikulua, urte gutxi batzuk lehenago *Excelsior* euskal abertzale ildoko espainiar estatuko lehenengo kiroleko kazetaren sortzailearena. *Fútbol sin política* goiburuaz, bestelako hausnarketa burututa, salatu zuen futbola Errepublika agintaldian erregioen adierazpen banatzaileen agertokia izan zela.

“El fútbol era entonces una orgía de las más pequeñas pasiones regionales y de las más viles. Lo dije claramente. Casi todo el mundo

era separatista –y grosero– frente a un match para el Campeonato de España. El bizcaitarrismo se daba tan bien en las gradas de San Mamés como en la tribuna de Chamartín. En la mayoría de los casos, el madridista era un bizcaitarra de Madrid; es decir, un localista, un retrasado mental (...)” (Miquelarena, 1938).

Hitzez hitz artikuluko deitorapenezko paragrafo nagusia itzuli behar izanik gabe, espainiar estatuaren barruan banatzaitzat jotzen zituen talde nortasunen aldarrikapenen aurkakoa da muina, espainiar nazio batuaren eraikuntza erasan egiten zuena. Izenburutik futbolak politika egitea gaitzetsi zuen. Baina Bahamonde Magro historian katedradunak dioen moduan, artikuluan Miquelarenak zehaztu zuen futbolaren izaera eraldatu beharra zegoela. Pasiarik eta gatazkarik gabeko futbola antolatu, aberriaren batasunaren sinbolo iruditzat balio izan zezan. Hain zuzen ere, kazetariak arrazoitu zuen futbola Errepublika aldiari Espainiaren zatiketa adierazgarria izana zela (Bahamonde Magro, 2002). Erregio izaerako aldarrikapenekin lotzen zuen politikaren erabilpen deitoragarria Miquelarenak, baina nazio batasunaren zerbitzura futbola jartzeak ez zuen politika kutsurik harentzat. Inondik ere jadanik futbola espainiar nazio eraikuntzari eta nazionalismoari alderatutako beste nazionalismoen agerbidea zela aditzera ematen du Miquelarenaren deitorapenak. Esan nahi baita Espainiako Liga txapelketa, bere estreinako urteetatik, askotariko nazio adierazpenen izatearen zantzua izan dela, aldi berean espainiar estatuaren lurraldetasuna irudikatzen duen bitartean.

Hala, 1939ko apirilaren 1ean frankistek gerra irabazi eta gutxira, futbola oso arin suspertu zen espainiar estatuko beste gizarte alorrekin alderatuta. Bi urtetan Errepublika aroko harpidetza eta ikusle maila berdindu zuen. Arrazoizkoa da Ramon Llopis Goigen argudio bidea, esanez futbolak biziera zailean sendabide moduko ihesbidea ahalbidetu zuela. Frankismoaren erabilpen goiztiarra izan beharrean, Bigarren Mundu Gerra ostean Europako beste herrialdeetan errepikatu zen futbolaren hazkundera gauzatu zen espainiar estatuan 1940ko hamarkada hasieran (Llopis Goig, 2005: 5). Madrilgo Athleticek izena aldatu zuen, aireko armada frankistarekin bildu zelako, eta horrela, urte batzuetan, 1946 urtea arte, Atletico Aviacion izena hartu zuen. Frankismoak talde horrekin islatu nahi zituen futbolaz desio zituen arrazazko eta batasuneko balioak. Osasunari ligako lehen mailan tokia ziurtatzekotan izan zen futbol federazioa gerran frankisten aldeko Iruñeak izandako adieragatik, baina ondoren, Atletico Aviacionekin sailkapen partida

jokatzer behartu zuten, eta Atletico gailendu egin zen (Bahamonde Magro, 2002). Osasunari eta, bereziki, Bartzelonako Español taldeari diktaduraren aldeko irudia zerien, Bartzelonako beste talde nagusiarekin eta Bilboko Athleticarekin alderatuta. Beste bi horiek izan ere, urteak aurrera joan ahala euren nazioen ikur eta agerbide bihurtuko ziren frankismoaren espainiar nazio eraikuntza zurrunaren aurrean (Gonzalez Aja, 2002: 179-180).

Frankistek eta kirolaren zuzendaritza hartu zuten falangistek futbolera hedatu zuten estatu frankistak orokorrean abian jarri zuen espainiar nazio eraikuntzaz kanpoko estatuko beste nazioak ezerezteko ahallegina. Hala, Euskal Herriko eta Kataluniako hizkuntza jatorrizkoak mintzatzea eta kultura plazaratzea debekatu zuen gisara, Bilboko Athletic eta Football Club Barcelona izenaz sortu zen taldeari izendapena espainiarrekin behartu zieten atzerriko zantzu denez soiltzeko. Munduan zehar askotariko aginteko herrialdeetan, diktadura aginteetan, nahiz bestelakoetan, kaleratutako jokabidea parekatu zuen hartara Espainia frankistak. Euskal taldeak euskal herritarrekin bakarrik jokatzen jarraitu zuen, baina horrek ez zuen aginte frankista irudiz gehiegi asaldatu, espainiarrez bakarrik hornitzen zen talde leiala baitzen beretzat. Taldeen zuzendaritzetan falangistak izatea behartu zuten gainera. Hori horrela, giro falangista ekintzailean barneratu ziren euskal taldeak 1940ko hamarkada hasieran, eta partiden atarian agur faxista egiten zuten horren adierazle (Shaw, 1987: 189). Esan gabe doa, euskal selekzioaren euskal nazioaren hezuramamitzea luzarorako ezereztu zela.

Francisco Francoren erregimenaren kirol izaerak Italia faxistarekin eta Alemania naziarekin antzekotasun handia zuen, gutxienean antolakuntza aldetik. Francok 1941eko otsailaren 22an DND *Delegación Nacional de Deportes de Falange Tradicionalista y de las J.O.N.S* zeritzon kirol erakunde nagusia sortu zuen *Movimiento Nacional* izeneko bere mugimenduari hertsiki lotua, zeinak falangistak, karlistak eta monarkikoak biltzen zituen. Erakundearen buru Jose Moscardo jenerala izendatu zuten (Dietschy, 2010: 362-363). Dena den, Alemania nazian Adolf Hitler kirolaren bidez nazio gailentasuna azaldu asmoz dirutza handia erabiltzeko prest zen bitartean, Franco ez (Shaw, 1987: 24). Ildo horretan, futboleko Real Madrilen garaipenak, gimnasian Blumerenak, Bahamontes eta Timoner txirrindularienek eta Santana tenislariarenak, nagusiki, bestela ahula zenaren espainiar estatuko kirolaren egoera estali baino gehiago ez zuten egin. Teresa Gonzalez Ajak dioen moduan, kirol prentsak eginahalak egin zituen DND aipaturiko erakundeari jarraiki,

lorpen bakanok goratzeko (Gonzalez Aja, 2002: 185-186). Olinpiar Jokoetako emaitzek, ordea, ez zuten estalkirik onartzen. Diktadurapean Espainiak parte hartu zuen sei ekitaldion urrezko domina bakana lortu zuen bere ordezkariak, eta zilarrezko eta brontzezko bina, Italia eta Alemania faxisten gorazarreak berdintzetik urrun. Frankismo garaiko kirola definitu zuen biko alderaketa nagusia futbolak jendetza erakartzeko zuen ahala batetik, eta gainontzean kirol azpiegituren egoera txarra, bestetik, zatekeen (Shaw, 1987: 29).

Bigarren Mundu Gerra amaitze aldera Francok bere burua bereizi nahi izan zuen galtzaileak ziren faxismo erregimen kide horiengandik, eta futbolean ere 1945eko irailaren 7an bertan behera utzi zuen partidaren atarikoan agur faxista egiteko betebeharra (Gonzalez Aja, 2002: 190). Espainiako selekzioan ere plazaratu zen sinboloen aldaketa. Horrela, Gerra Zibila bukatu eta Bigarren Mundu Gerraren amaiera arte, hau da, 1939tik 1945era espainiar futbolearen aro urdina gisara ezagun den urte bitartean, elastiko urdinez jokatu zuen gorriaz ordezkariak, erabateko iruditeria faxistan txertatuta. Sei adiskidantza partida izan zituen nazioarteko harremanen nolakotasunaz hertsiki lotuta. Salazarren Portugalen aurkakoak bi, Vichyko Frantziaren aurka bat, Suitza neutralaren kontra beste bat eta Italia eta Alemania adiskideen ordezkariak aurrean gainontzekoak (Shaw, 1987: 81). Bada, Bigarren Mundu Gerra amaitze aldera hori guztia amaitu zen, nahiz eta erregimenak ez bairik gabe, ez zuen bere aldarte faxista alboratu, estali baizik.

Frankismoaren lehen urteetan kirola zuzentzen zuen falangismoaren helbururik behinekoenak Teresa Gonzalez Ajak ongi jasotzen duen eran, modu honetara laburbildu daitezke. Estatuaren banderapean masa erakartzeko bitartekoa zen, espainiar gizotasun balio usadiozkoak jotakoak adieraztekoa, eta batik bat mundu osoaren aurrean “Espainia berriaren” ahala ikusaraztekoa (Gonzalez Aja, 2002: 189). Espainiako herri ezberdinak batzeko ahalmena zeukala futbolak zilegitzen zuten halaber falangistek (Dietschy, 2010: 367). Nazioarteko joerak aztertzean ondorioztatu ahal izan ditudan ezaugarrien erakoak dira inondik ere frankismoak baliatu nahi zituenak. Alegia, barnean batasuna hauspotu, eta nazio berezitasunak egotekotan desberdintasunak ezerezten saiatu, eta nazioartean futbolaz nazioaren gailentasuna aditzera eman besteekin neurtzean. Helburu horretarako frankismoan loraldia hasi zuen kirol prentsak berebiziko eginkizuna bete zuen. Partida ororen atarikoan espainiar nazioarentzat futbol neurketak zeukan

garrantzia ikusarazten zuten kazetariek eta “espainiar amorrua” estiloa betikotu nazio kirol erakundetik horrela galdeginda (Shaw, 1987: 80-81).

Hala ere, selekzioari dagokionez, eginahal antzua izan zuen Bigarren Mundu Gerra amaitu eta urte luzaroan, frankismoa nazismo eta faxismo erregimen garaituen kidezkat zutenez gero, aliatu garaileek nazioartean baztertu zutelako Espainia. Futbolearen ere baztertu zuten bere selekzioari funtsean ezina eragin baitzioten bere ordezkariak zilegitu egingo zuketena nazioarteko partidak jokatzeko nazio taldeak aurkitzea (Gonzalez Aja, 2002: 190). Halaber, Real Madrilek eskuratuko zuen urte gutxiaren sasoian, 1950. hamarkadan, Espainia frankistaren nazioarteko ordezkariaren erantzukizuna, Espainiako selekzioaren hasierako bakantzeak lehenik, eta gero garaipen bakan batzuek inguratu bakarrik egin zutena. Real Madrilen eta Bartzelonaren futboleko partidak kanporaketak espainiar erdiguneko ordezkariaren eta kataluniarren talka islatu zuen frankismoak aurkaritza zantzu oro erail, erbesterratu edo azpiratua zuen arren.

Espainiak estatu mugez gandi futbola baliatzeko ezina izan bazuen, bere baitan batasuna irudikatzen zuten zailtasuna adierazi zuen 1943ko Kopak, Errege Kopa eta Errepublikako Kopa izendatua izatetik Francoren omenez *La Copa del Generalísimo* izendapena hartzea bihurtuak. Final erdian Bartzelona eta Real Madril alderatu zituen lehiaketak. Joanekoan 3-0 gailendu ziren kataluniarrek, baina emaitzaz haratago partidak inguratu zuen etsaigo giroa izan zen nabarmenena, eta azkenerako politika auzia eragin zuena. Madrillgo prentsa asaldatu zuen gertatuak. Itzulerako partidak 11-1 gailendu zen Real Madril, jarraitzaile madrildarren arerioenganako antzerako jokabide gatazkatsuan. Phill Ballen arabera, atsedendian estatu segurtasun zuzendariak aldagaitan bisita egin zuten Bartzelonako jokalariei partidak gal zezaten mehatxu erara (Ball, 2010: 24). Zernahi dela ere, Paul Dietschyren ondorioztapenari jarraiki (2010: 367), bi zalegoen eta taldeen arteko ezinikusiak frankistek futbolari esleituriko batasuneko eta adiskidantza funtsa amildu zuen. Angel Bahamondek hausnarketa hori berresten du, eta erregimenak atsegin gabekoa izateaz batera, ezustekoa izan zela gaineratzen du. Egoki zehazten duenez gero, gainjarrarazi nahi zuten batasuneko sentimenduaren isla izango zen gatazkarik gabeko futbolaren teoria ezereztu zuen kanporaketa horrek (Bahamonde Magro, 2002). 1948an erregimenak kirol kazetariek galdegin zuten partidak garapenari buruz soilki hitz egitea, eta debekatu egin zituen

taldeen arteko etsaigoak bizitu zitzaketen gertatutako liskarren aipamen denak, gatazkarik ez zenaren itxura eman nahian (Adan Revilla, 1998: 111) DND kirol erakundeak isunak ezarri zizkien bi taldeei eta presidenteei dimisioa ematera behartu. Real Madrilgo presidente kargua Santiago Bernabeuk hartu zuen, 1938.urtean Kataluniako guda eremuan Francoren alde borrokan aritutakoak (Dietschy, 2010: 367). Bernabeuk 1969an adierazitakoa da “futbolak herrialde honi laguntza handia eman dio” esaldia (cfr. Ball, 2010: 110), gerra zibilaren osteko adiskidetzearan lagundu zuela aditzera emanez. Futbola Francoren diktaduraren izaera estaltzeko eta masak apaltzeko baliatua izan zela zantzua adierazi zuen Real Madrileko presidentek. Konplexuagoa zen, ordea.

3.1. Real Madrilen garaipenak Espainia frankistaren aldekoak

Paul Dietschy historialari frantziarrak babesten du (2010: 363-364) Real Madril erregimenaren talde begikotzat aurkeztzen den arren, Kataluniatik sarrienen, diktaduraren estreinako urteetatik bere garaipenak laguntzeko epaileen erabilpenaz eta amarruez ari den teoria okerra dela. Hausnarketa berdina du Duncan Shaw ere (1987: 54). Atletico Aviacion zeritzona zen hastapenean frankisten hurbileneko taldea bihurtu behar zuena, eta lau liga eskuratu zituen 1940ko hamarkadan. Hala ere, aldi horretan futboleak nagusi izan ziren taldeak frankismoaren aurka gerran berezitasuna hezurramitu zuten Euskal Herriko eta Kataluniako nazioen talde erakusgarrienak izan ziren, Bilboko Atletico eta Bartzelona. Athleticen liga txapelketa bat eta hiru kopa irabazi zituen. Hala, Dietschyren hitzetan, aski da hori frankismoak lehiaketaren bilakaeran bere politika nahiak betetzeko eragin zuela dioen ikuspegia osoki deuseztatzeko (Dietschy, 2010: 363-364). Bartzelona ere, 1940ko hamarkadan, gerraren ostean, berpiztu egin zen, eta hiru liga txapelketetan gailendu zen (Ball, 2010: 91). Nolanahi ere, 1950eko hamarkadan hasita Bartzelonaren gainbehera gauzatu zen, eta aldi berean Real Madrilen guztizko futbol nagusigoa erroto ere. Futbola eta frankismoa aztertu zituen Duncan Shaw eta arlo bereko ikerlari Teresa Gonzalez Aja bat datoz arrazoibidean esaten dutenean erregimena 1950eko hamarkadan ohartu zela, hots, futbola jadanik bere ekimenik gabe gizarte ikuskizun nagusia zenean, kirol horrekiko herritarren lilurak baketzeko eta jendetza aldarrikapenetatik urruntzeko eskaintzen ahalbidez (Shaw, 1987: 110). Telebista 1956ko urrian era beran-

tiarrean espainiar estatura heldu zenean hauspotu ahal izan zuen egiazki erregimenak futbolaren lilura eta bere onerako baliatu (Gonzalez Aja, 2002: 201). Bada, ikerlari horien argudio bidea ontzat emanda, nabarmendu behar da behintzat, frankismoaren erabilpenaren eta Madrildo futbol taldearen guztizko nagusiagoaren arteko denborazko uztarpena, kausa ondorio harremana egon zitekeenaren aukera begiztatzeaz bederen ohartarazten duena.

Real Madrilek eta beste hainbat futbol taldek ikuskizunaren industria sorrarazten lagundu zuten kirol hedabideez, kazeta eta irratiez hasieran, lagunduta. *Marca* egunero 400.000 ale saltzera heldu zen. Zinemak, antzerkiak, herri literaturak halaber, besteren artean, jendetza mendean hartzea, baketzea bailitzan ulertarazia, eta gizarte edo politika aldarrien tentaldia izatetik jendetza urrunarazteko funtzioa zuten (Dietschy, 2010: 371). Frankismoa ezaugarritu zuen ihesbidearen kulturaren alderdietako bat zenaz soilik hartu behar da futbola, Duncan Shawk oroitarazten duenari jarraiki (1987: 97). Partida ororen berrialdi berean ematen zuen *Carrusel Deportivo* irratsaio ospetsuaren sorrerarena eta kiniela apustuena izan zen 1950. hamarkada, futbolaren areagoko loraldiarena. 1959ko otsailean ildo horretan, 6.000 telebista hargailu inguru saldu zituzten Bartzelonan, Real Madrilen estadioan futbol taldeak jokatu behar zuen partida ikusteko irrikak bultzatuta. Hirian 5.000 telebista hargailu ziren partidaren emankizunaren iragarpena baino lehen. Hedabidea zabaltzen lagundu zuen futbolak espainiar estatuan ere (Relaño, 2001: 112).

Mundua Gerra Hotzean bitan zatitu izanak Espainiak nazi eta Italiako faxistekin izandako lotura ahantzarazi zien aliatuei, eta batik bat AEB Ameriketako Estatu Batuei. Horrela, Espainiaren nazioarteko bakantzea arindu zuten, eta mundu harremanen baitan mugitzen zen futbolearen ere. 1950eko Brasilgo Munduko Kopan parte hartu zuen nazio taldeak, baina Teresa Gonzalez Ajak dioen moduan, FIFAk arretaz antolatuta behar izan zituen multzoak etsaitutako herrialdeen ordezkaritza zuzenek elkarrekin topo ez egiteko (Gonzalez Aja, 2002: 197). Espainiarrek irrati bitartez zuzenean jarraitu ahal izan zuten lehen lehiaketa nagusia izan zen, eta Matias Pratsen irrati emankizuna nazio oroitzapena bihurtu zen, Herbert Zimmermann esatari alemaniarrek 1954ko Munduko Kopari buruz eginikoa Alemanian bezala (Rojo Labaien, 2013). Zarra Bilboko Atleticoren jokalaria Ingalaterrari sartu zion golagatik gogoratua da 1950eko lehiaketa, milioika espainiarrek baztertu egin zituen Ingalaterraren aurka futbolearen mendekua pa-

rekoa hartu zutelako (Ball, 2010: 169). Matias Pratsen partida osteko elkarrizketan Armando Muñoz Calero Espainiako futbol elkargoko buruak Francori luzatu eskaintza oroitzekoa da ildo berean: “*¡Excelencia! ¡Hemos vencido a la Pérfida Albión!*” esan zuen, garaipena nabarmendu ez ezik Ingalaterra iraintzeko erabiltzen den esaera baliatuz. Ingelesek kexa egin zuten, eta Muñoz Calerok dimisioa eman behar izan zuen (Relaño, 2001: 92). Frankistek itxura ona eman nahi zutenaren adierazgarria da Ingalaterraren presiopean hartutako ebazpena. 1962ko Munduko Kopan lau jokalaria atzerritarrekin jokatu zituen Espainiako selekzioak –zilegi zen ordu arte– partidak, baina porrot egin zuen edonola ere (Shaw, 1987: 27).

Nazio taldeen arteko 1964ko Europako Koparen bigarren ekitaldian Espainiako selekzioak erdietsi zuen garaipena izan zen maila horretan frankismoaren futbol lorpen handiena, aurrerantzean lau hamarkada baino luzaragoan espainiar nazio selekzioaren garaipen bakarra izandakoa. Madrilen izan zen, baina orduan final atarikoak eta finala hartzen zituen bakarrik herrialde antolatzaileak. SESB Sobietar Errepublikari Sozialisten Batasuneko selekzioari finalean 2-1 irabazita eskuratu zuen Europako Kopa. Espainian ekitaldiaren bukaera jokatzek eta Jose Solis Ruiz frankismoko ministro idazkariak eta kirolerako eleduna zenak konbentzitu zuten Francisco Franco SESB Sobietar Batasuneko ordezkariaren kontra bazen ere, jokatzearen egokitasunaz (Ibid., 120). Izan ere, lau urte aurretik, Europako Koparen lehen ekitaldiaren final laurdenetako kanporaketan SESBen ordezkarien aurka lehiatzea galarazi egin zuten erregimenak Espainiako nazio selekzioari jokalariei, Bigarren Mundu Gerran nazien alde Errusian borroka egin zuten espainiarren Siberiako erbestea gogora ekarrita, eta taldeak lehen Europako Kopa utzi zuen ondorioz (Dietschy, 2010: 357). 1964ko udan bestalde, garaipenaren bihamunearan *ABC* kazetak futbol garaipena eta erregimenaren aldeko nazio adierazpena uztartuz nabarmendu zuen. Eurovision Europako telebista sare berriaren bitartez munduko milioika biztanlek Real Madrilen estadioan bildutako askotariko izaerako 120.000 lagunek Francori eman zioten txaloaldia ezagutu ahal izan zutela goratu zuen. Halaber, diktadurak ia mende laurdena betetzen zuen garaian frankismoak 25 urte horietako sostengu adierazpen handiena jaso zuela gaineratu zuen *ABC*-k, eta Europako Kopako finalean espainiarrek plazaratu zuten jokabide ona eta sobietarreko begirunea goratu espainiar nazioaren izaera onaren isla (*ABC*, 1964).

Nolanahi ere, esan bezala, frankismoa futbolaren balioaz ohartu zen aldi berean Espainiako klubren arteko lehia erabat gailendu zen Real Madrilen lorpenak izan ziren espainiar selekzioaren aldizkako uneez gaindi nazio harrotasuna bideratzea ahalbidetzen zutenak. Erabakigarria izan zen Alfredo Di Stefano jokalaririk argentinarra Real Madrileren jokatzera joatea. Historiako futbolari onenen artean aitortua den aurre-lariaren jokoarekin 1953tik aurrera Real Madrilek hurrengo hamazazpi liga txapelketetatik hamabi irabazi zituen, eta atzerriko taldearen ospea eta Espainiarena oroz gain zabaldu zuten, eta sortu berria zen, klubren arteko bost Europako Kopa lortu ere. Santiago Bernabeu presidentek eta Real Madrilek zerikusi zuzena izan zuten, *L'Équipe* egunkariarekin batera, klubren arteko Europako Koparen antolakuntzan (Ball, 2010: 109). Bartzelona ere Di Stefanoren fitxaketa lortzen saiatu zen aldi berdinean, Hungariatik ihes egin zuen Ladislao Kubala aurrelariarekin batera talde boteretsua eratzeko. Kontaketa kontrajarriak daude azkenean Di Stefano Real Madrileren bultzatu zuten baldintzei buruz. Alfredo Relaño kazetariaren esanetan, okerra da frankismoak espainiar ordezkariak zuzenena laguntzeko fitxaketan eraginik izan zuela dioen zabaldutako ustea (Relaño, 2001: 107-108). Phill Ballen ustez oster, litekeena da erregimenak parte-hartze zuzena izan zuela Di Stefanoren fitxaketa gorabeheratsuan eta erabakigarrian (Ball, 2010: 114-115). Zernahi izanda ere, atzerriko futbolari izarrak zelairatzen zituen Real Madrilek Espainiaz, politikoki eta ekonomikoki ahuldutako herrialdeaz, bestelako irudi baikorra hedatu zuen aurrerantzean nazioartean.

Horren isla dira Jose Solis kirol arduradunak 1959ko urriaren 21ean futbolariari eskaini zizkien laudoriozko eleak, Real Madril Luxenburgora Europako Kopako partida jokatzera joatean. “Gorrotu zigun jendeak zuei eskerrak orain ulertu egiten gaitu, zeren hainbat harresi eraitsi dituzue zuek... Zuen garaipenek bidezko harrotasuna sortzen dute espainiar guztientzat, aberriaren barruan nahiz kanpoan” (cfr. Dietschy, 2010: 370). Ildo horretan, Teresa Gonzalez Ajak, besteren artean, ezbaian jartzen du Real Madril zuzen zuzenean frankismoarekin uztartzen duen abiapuntua. Futbola eta Real Madril Espainia frankistaren irudi txarra hobetzen ekarpen handiena egin zutenak direla argudiatzen du, edonola ere (Gonzalez Aja, 2002: 199). Arrazoizkoa da modu berean Eduardo Gonzalez Callejaren arrazoibidea ere. Mende beteko historian Real Madrilek begirunezko jarrera izan duela boterearekiko argudiatzen du, agintea zernahi gisakoa izanda ere, monarkia, errepublika, diktadura nahiz demokrazia garaian, eta aro horietako

bakoitzean hartara, askotariko politikariekin harremanak landu dituela (Gonzalez Calleja, 2007: 307). Iritzi hori bateragarria da Argentinan eta Uruguain adibidez, diktadurak nazio taldeez eginiko erabilpenaren gainean lehenago arrazoituarekin. Alegia, nahiz eta erregimenek euren hobarirako futbol selekzioen garaipenak nazioarentzat berebizikoak bailiran goraipatu zituzten, egiazki euren aginteaz haragoko uztardura izaten zela futbolaren eta nazioaren artean. Bada, antzerakoa esan daiteke Real Madrilez eta frankismoaren erabilpenaz.

3.2. Espainia nazio anitzaren futboleko iratzarpena 1960ko hamarkadan

Teresa Gonzalez Ajak dioen moduan (2002: 200), ez da harritzekoa futbola izan zedila 1960ko hamarkadan espainiar estatuaren barruko nazio adierazpenak agertu ziren eremua. Argi utzi behar da iratzarpena urte horietan hasi zela, aurreko bi hamarkadetan Francoren aurreko oposizioa ezereztua baitzegoen. Bidenabar, Real Madrilek haragitzen zuen espainiar nazio identitatearen adierazpenari Katalunian Bartzelona taldea alderatu zitzaion, eta Euskal Herrian Athleticena eta Realarena. Horrenbestez, futbolak hasieratik adierazi zuen espainiar estatu nazio anitzaren izaera berragertu zuen diktaduran irekiera hala nolakoa gertatu eta berehala. Espainiako estatu nazioaren zilegitasuna eta inguruko nazioena kontrajarri ziren, gaur eguneraino heldu den joeraren adierazle. Duncan Shawk aztertutari jarraiki, lehenago frankismoarekin lerratuta behar zuten klubak zuzendaritzan belaunaldi aldaketa izan zen. Hori horrela, Katalunian eta Euskal Herrian apurka-apurka azaleratzen hasiak ziren politika eta kultur mugimenduak sostengatzeko nahia zeukaten klubak buruzagiak sartu ziren. Are gehiago, 1960ko hamarkada amaitzerako Real eta Athletic-eko zuzendaritzak hein handi batean EAJ Eusko Alderdi Jeltzalearen inguruko negozio gizonen hornitu ziren. Argigarria da bada, Shawren ondorioztapena, futbolaren politika funtsean frankismoaren aurkako norabidean eraldatzen hasia zela adieraziz (Shaw, 1987: 186, 192). Jimmy Burns Marañonek ildo berean, honela definitzen du *Barça* gisa ezagun den Bartzelona taldeak hartutako adiera politikoa, alderdi askotakoa:

“Atzerritarrek sortua izanagatik, taldea oso azkar kataluniar izaera garatzeari lotu zitzaion, klub soila baino askoz gehiago izateraino. Erakundeak gizarte klase guztietako eremuak barneratu zituen, eta immigrante belaunaldi osoen integrazioa erraztu zuen. Francoren al-

dian erregimenarekin kolaboratu zuten zuzendariak izan ziren, baina gizarte masak ez zion inoiz utzi kluba hartzeari Kataluniako usadiozko balioen azken gotorlekua bailitzan. Politika Barçaren zainetan zabalitzen da hunkipenezko energia bizigarri gisara, eta hori da herri baten pasioa bihurtzen duena” (Burns Maraño, 1999: 430).

Chris Kennettek halaber, frankismoan, Primo de Riveraren diktaduran hauteman zitekeenez, Bartzelonaren Kataluniaren ordezkartza bizitu zela nabarmentzen du. Izan ere, osterantzean debekatuta zegoen katalanez mintzatzea eta Kataluniako sinboloen eta banderen haizatzea ahalbidetzen zuen Camp Nou estadioak (Kennett, 2006). Futboleko estadioa agintearen kontrajarritako aburuen iritzi askatasuna bermatzeko gotorleku erara epai daitekeela berresten du espainiar estatuko adibideak ere zentzu horretan. Kennetek ere azpimarratzen du taldeak frankismoan Kataluniara heldu ziren milaka espainiarrak integrazteko zeresan giltzarria izan zuela. Esan nahi baita, Bartzelonarekiko zaletasuna agertzeak gizarte onarpena aisatzen zuela, gaur egunean espainiar estatu kanpotik joaten diren etorkinekin gertatzen denez. 1974koa den taldearen ereserkian gogoratzen da hori: *“Tant se val d'on venim, si del sud o del nord, ara estem d'acord, estem d'acord, una bandera ens agermana* –Ez du axola nondik gatozen, hegotik edo iparretik, orain ados gara, bandera batek batzen gaitu–. Katalana ikasteaz batera norbera bertakotzat onartua izateko, horkoek kataluniartzat aitortua izateko, bigarren ardatza zen (Crolley eta Hand, 2002: 132). Ildo horretan, Barça taldeari esleitu izan zaion estatutik gabeko nazioaren enbaxadorearen izaera frankismoaren bigarren aldian hezurmamitu zen nagusiki. Zinez ez da harritzekoa, Shawk azalduaz bat etorrita, Katalunian nahiz Euskal Herrian euren nazioen eta kulturen bestelako adierazpen oro –hizkuntza mintzatzea, literatura egitea, banderak plazaratzea erreprimituak izakia erabat ezereztua zenean kirola bizigarrizat aritu izana (Shaw, 1987: 183). Kontrajarria da Phill Ballen hausnarketa. Bere esanetan, Franco konturatu zenean espainiar estatuko aniztasuna menderatu bai baina deuseztatu ezina zuela, eta futbolaren erabilera aintzat hartu zuenean, hau erabili zuen kataluniarrek politika aldarriak egiteko ihesbidea izan zezaten, eta frankismoarentzat egiazki mehatxu handia izan gabe era horretara asebate zitezen (Ball, 2010: 110-111). Futbolaz jendetza lokarazteko eta funtsezko politika aldarrietatik urruntzeko erabilpenaren argudio-bidea da hori, baina beheratu egiten du futbolak sortutako nazio adierazpenaren adiera, kanpo etsaiaren aurrean nazioa elkartzeko ahalbidetzen zuena gainera.

3.3. Frankismoaren amaiera: Bartzelonaren garaipen sinbolikoa Madrilen eta Realaren eta Athleticen arteko ikurrinaren jende agerpena Donostian

Zentzu horretan 1974. urteko otsailaren 17an Bartzelonak Real Madril etsaia 0-5 irabazi izanak partida soilez zinez gaindiko adiera izan zuen Katalunian, frankismoaren amaiera antzematen zen politika eta gizarte giro aldakor eta gorabeheratsuan. Aspaldian deus irabazi gabe zegoen Bartzelona, eta Johan Cruyff izar holandarraren parte-hartzeaz Espainiaren sinboloa zen Real Madril luzaz azpiratu izanak komunitatearen zoriontasun kolektiboa eragin zuen gaueko orduetan. Adin guztietako jendea, emakume zein gizon, kaleetara atera ziren ospatzera, eta Kataluniako bandera hori gorriak Bartzelonako gorri urdinei gainjarri zitzaizkien, eta jendetzak *El Segadors* Kataluniako ereserki debekatua abestu zuen (Alcaide Hernandez, 2009: 59). Hain zen handia futboleko garaipen hutsak gizartean eragin zuen nazio nortasunezko oihartzuna *New York Times* egunkariko berri emaileak modu honetara plazaratu zuela: Cruyffek gehiago egin zuela laurogeita hamar minutuan Kataluniako nazioa suspertzeko politikari askok frankismotik gordean urtetan eginiko ezkutuko lanak baino (cfr. Burns Marañón, 1999: 273). Ordutik urte asko igaro diren arren, holandarrek gogoan du 1974ko Espainiako liga txapelketa irabazi zutenean, jendeak kalera irtetea garaipenagatik “zorionak” esan beharrean, “eskerrik asko” esan ohi ziela (Saura, 1999). Bartzelonaren garaipenak Kataluniaren ordezkari gisara sortzen zuen sentipenaren aztarna agerikoetakoa da hori. Ramon Llopis Goigi jarraiki, futbolari atzerritar izarren etorrerak, Real Madrili erronka bota nahian, 1990. hamarkada bitartean arrakastarik ez bazion ere, Bartzelona Kataluniako nazio taldea bihurtu zuen, eta herrialde horretako erakunde garrantzitsuenetakoa ekonomia eta gizarte arloetan (Llopis Goig, 2005: 6).

Euskal Herrian, Realean eta Athleticen, bi taldeetako zuzendaritzek atzean utzi zituzten diktadura hasierako harreman txarrak. Shawren hitzetan, probintziarekin lotura sustraitu nahi zuten falangismoarekin lerratutako hasierako klubetako buruek, eta euskal izaera orobat estali. 1970eko hamarkadan, euskal nazionalismoaren berpizkundearekin uzartuta, bi zuzendaritzen arteko hartu-emanak hobetu egin ziren. Tesuinguru horretan, Jose Luis Orbegozo Realeko presidenteak 1967an partiden txartelak gazteleraz ez ezik, euskaraz ere jartzea erabaki zuen besteren artean, eta jokalariaiek euskaraz ikas zezatela bultzatu zituen

(Shaw, 1987: 191, 193). Athleticcek bitartean, urte horietan zabaldu egin zuen bertako jokalariekin bakarrik aritzeko nortasun izaera, eta bere taldea ordezkatzeko modukoak izendatu zituen euskal probintzietan jaio ez, baina urte gutxirekin hara joan zirenak ere (MacClancy, 1996a: 184). Kataluniara bezala, Espainiatik Euskal Herriraino joandako immigranteen integrazioari egokituko zitzaion horrela, euskal nazionalismoak, edo zehatzago, horren aldaera ezkertiar berriak, egin zuen modura. “*Aupa Athletic, que ya nos entendemos* esan ohi zuten Athletic-eko zaleek euskal nazionalismoaren berpizte garaian. Athletic sostengatuta Bilboko taldez gaindiko, eta legez kanpo jota zegoenez, kalean adierazi ezina zen, euskal nazioaren aldeko atxikimendua aditzera ematen zutela partekatzen zuten jarraitzaileok.

Futbol zelaian era berean, Jose Anjel Iribar Athleticen atezain ospetsuak, eta ordu arte espainiar estatuan atezain onena zela aitortua izateagatik eta Espainiako selekzioan aritzeagatik ligako estadio guztietan miretsia zenak, diktadura haserretzeko moduko hautu politikoa egin zuen. Taldekideak konbentzitu zituen eskuko beltza eramateaz Granadan jokaturako partidari, Francok, hil baino bi hilabete lehenago 1975eko irailaren 27an fusilatzeke agindu zuen ETAko bi kideen eta F.R.A.P.eko hiru ekintzaileen omenez. Pentsaren aurrean keinua mozorrotu egin zuen argudiatuz urte bat lehenago data horretan bertan hil zen Luis Albert taldeko zuzendaritzako kidearen alde eginiko omenaldia zela (Shaw, 1987: 193). Sasoi horretan bertan Iribarrek uko egin zion Espainiako selekzioarekin 50. partida izango zena jokatzeko gonbiteari. Aurrerantzean, Espainiako estadioetan txistuka hartu zuen jende askok, ordu arte miretsi egin bazuten ere (MacClancy, 1996a: 193). Iribarrek ukoa erabaki zuela ezeztatu zuen egiazki. Azaldu zuen batzuek hori bere lekua gehiago ez zela ebatzi zutela. Iñaxio Kortabarria Realeko kapitaina zenak behin bakarrik jokatu zuen espainiar nazio taldearekin eta etorkizunean ez zen gehiago joan. Phill Ballen ustez, litekeena da Kortabarriak uko egin izana berriro jokatzeari (Ball, 2010: 164).

Dena dela, bi euskal taldeetako kapitainek, Iribarrek eta Kortabarriak, esangura handiko adierazpen politikoa egin zuten Reala eta Athleticen artean Donostiako Atotxa estadioan 1976ko abenduaren 5ean jokatu zuten partidari. Artean ikurrinak legez kanpo jarraitzen bazuen ere, milaka zalderen jendartearen nazioaren bandera eskuetan zirela atera ziren zelaira bi kapitainak, beste denak atzean zituztela. Daniel Gomez kazetariak dioen moduan, keinuaren politikazko esanahia

ezeztza ezinezkoa da, milaka lagun hunkipena sortu baitzuen debekuzko lau hamarkada ostean euskal bandera publikoki agertu izanak. Espainiako Gobernuak 1977ko urtarrilaren 19an legezatu zuen ikurrina (Gomez, 2007: 63). Hori horrela, futbolariek euskal nazioaren sinboloaren berreskuratzea aitzinatu zuen. Iribar atezainak eta Roberto Lopez Ufarte Realeko aldi hartako jokalariek 2011n *El País* Espainiako egunkarian egindako elkarrizketan kontatu zuten Donostiako taldearen ideia izan zela ikurrina ateratzearena, eta Iribarrekin, Athleticen kapitainarekin, guztia adostu ostean, Bilboko taldeko gainontzeko futbolarien aho bateko oniritzia lortu zutela legez kanpokoa izanagatik ikurrina agertzeko (Iribar eta Lopez Ufarte, 2011). Euskal Herriko bi talde nagusietako jokalariek artean harreman estua zela adierazi zuten, zeina zetozen urteetako ezaugarria izango zen.

Euskal Herrian bezala, Katalunian ere bai, Bartzelonan, 1979an Barçak Suitzako Basilea hirian irabazi zuen Kopako txapeladun Europako Kopa tituluak zuen esanahia goraitatu zuen Josep Tarradellas erbestetik itzultitako eta oraindik berrezarri gabea zen Kataluniako Generalitateko behin behineko presidentea. Bartzelonarentzat lorpena ez ezik, historian ataka erabakigarria zen Kataluniako nazioarentzat garaipena zela azaldu zuen (cfr. Burns Marañon, 1999: 352). Camp Nou Barçaren estadioan zaleen gehiengoa hasi zen frankismo aldiaren gutxiengoa haizatzen zuen *senyera* kataluniar nazio bandera astintzen eta *Els Segadors* nazio ereserkia abesten. Euskal Herrian, eta baita Katalunian ere –azken honetan gaur egun hein batean leundu duen jarrera espainiar zalea mantendu zuen Español taldeak, eta katalanerako Espanyol deitura hartu duenak– errepikatu egin zen 1936 eta 1937 urteetako demokraziaren eta nazioen autonomiaren aldeko aldarrien adostasuna taldeetako zuzendaritzen, futbolariek eta jarraritzailen artean (Shaw, 1987: 194). Nazionalismoen berpizkundearen garraibidea izan zen kirola diktadura agintetik demokrazia eredu monarkiarako igarobidean, Euskal Herrikoa eta Kataluniakoak gain espainiar bateratzailearena. Futbol partidak identitate kolektiboen neurketaren eremuak izan ziren are eta biziago. Horrez gain, estaturik gabeko nazioen futbol zelaiaren baitako nazionalismo keinuak aldatu ziren jazartutako abertzaletasunaren sinbolo izatetik, garai berriaren autonomia, burujabetasuna eta independentzia galdegiteko adierazpenak izatera (Castañon Rodriguez, 1993: 69). Estadioak diktaduran estalitako politika aldarrikapenak plazaratzeko eremu aproposak ziren trantsiziozat ezagun den aldi politikoan, eta jarrera hori mantendu egin da gaur egun arte espainiar

estatuko zelaietan. Katalunia eta Euskal Herrian bereziki. Euskal Herrian zehazki independentziaren aldeko oihua eta Espainia eta Frantziako espetxeetan urrunduta dauzkaten ETA talde armatuaren presoen Euskal Herriratzearen aldekoak, besteren artean.

Hala, ondoriozta daiteke nahiz eta frankismoa lau hamarkadetan ahalegindu zen espainiar estatuaren barruko nazio berezitasunak espainiar estatu nazio eraikuntzarekin gainjartzen, 40 urte igaro ondoren eta bi belaunaldi tarteko, futbolak hastapenetik islatu zuen nazioen arteko alderaketa betikotu zuela berriro ere. Zernahi izanda frankismoaren nahia, hau da, futbol estadioetan gizartean oro har baino gehiago politika aldarrikapenak onartuta bestelako kaleko ekimenetatik jendea aldenaraztea eta lokartzea; nahiz nahitaez onartu beharreko munduan nonahiko estadioetako askatasunen gotorlekua izan arrazoa –neroni bigarren aukeratik hurbilago nago, lehen hamarkadetan diktadura, menderatze ahalmena izan zuen arte gutxiengoen oposiziozko keinuak zapaltzen ahalegindu baitzen– ez zuen futbolaz helbururik erdietsi erregimenak, ez Real Madrilen ez eta Espainiako nazio taldearen balentriak hedabideez muturrera eramanda. Estatu nazio batek barneko estatuen izaera azpiratzeko futbola baliatzearen mugez dihardu gertatuak, edota aurkako alderditik erreparatuta, nazioak ordezkatzeko zituzten estaturik gabeko taldeen helmenaz.

4. Demokrazia eredu konstituzio monarkiak ez du nazio aniztasuna aitortzen, futbolak oster, bai

Ramon Llopis Goig soziologoaren argudio bidearekin bat etorrira, nabarmendu behar da, batez ere 1978ko Espainiako Konstituzioak horrela aitortu ez zuelako, estatua ezaugarritzen duen nazio aniztasunaren agertokia izan zela futbola 1980ko eta 1990eko hamarkadetan estadioetako harmailetan, eta gaur egun arte ere ildo berean. Estatu eredu berriak bere barruko kultur aniztasuna onartu zuen, baina ez nazio mailan. Soziologoak gaineratzen du futbol eremua inguru plurala eta konplexua bihurtu zuela, eta hainbatetan atxikimendu kontrajarriei bide eman ziezaikeena, beti ere estatu nazioaren ildoko nazio nortasuna ezerezteko arriskurik gabe (Llopis Goig, 2005: 7, 8). Estatu nazioaren aurrez aurreko beste nazioen agerpenari jarraiki, 1979an euskal selezioaren birsortzea gertatu zen, frankismoaren osteko euskal lurralde autonomoaren izendapen berdinez ariko zena: Euskadi deituraz. Sus-

traiak elkarteak bultzatutako “Bai Euskarari” kanpainaren barruan San Mames zelaian Euskadiren eta Irlandaren arteko futbol partidak biritu bildu zuen jaia. Nahiz eta Espainiako Gobernuak politika eta administrazio oztupoak jarri, futbol partida burutu zen, eta Euskadik 4-1 irabazi zuen. Karlos Garaikoetxea, Eusko Jaurlaritzaz sortu aurreko Euskal Kontseilu Orokorreko presidente kargua zeukanean, asaldatuta joan zen agintarientzako harmailatik, Espainiako Gobernuak debekatu zuelako *Gernikako Arbola* Euskadiren ereserki gisara hautatutakoa partidaren atariko ekitaldian jotzea. Ondorioz, Irlandakoaz gain Espainiako ereserkia entzunarazteko egin beharra ez betetzeko, bata ez bestea ez jotzea erabaki zuten. San Mames estadioa bete egin zen ia, Arkonada, Iribar, Zamora, Dani eta abarrak Euskadi ordezkatzen ikusteko (Gotzon, 1998: 131, 134).

Gero Sustriak elkarteak Donostian eta Gasteizen antolatu zituen futbol partidak hurrena, eta euskal nazio selekzioak Bulgariari 4-0ko emaitzaz irabazi zion lehenik, eta 1-5 Hungariaren aurka galdu ostean. Lehenean Osasunak errefusatu egin zuen Euskadiri futbolariak uztea. Nafarroa barnean hartu edo ez hartu eztabaida politikoan eraginik ez zuela izan nahi argudiatu zuen, baina funtsean erabaki horrekin izan zuen. Bigarrenean, Gasteizen 1980ko denboraldi aurreko sasoiaren jokatuan, Realak uko egin zion egokiera horretan Euskadiko selekzioari futbolariak uzteari (Ibid., 137, 139, 141). Galera ikusita, emaitzan eragin zuenik ezin uka. Real eta Athletic 1980ko hamarkadako lehen zatian nagusi izan ziren, Realak bi liga lehiaketa irabazi baitzituen eta Athleticek beste bi gero.

Euskal taldeen artean euskal herritarren anaitasuna atzeman zitekeen, 1983-1984 futbol sasoiaren esate baterako, Peio Uraldek Realeko jokalaria zela, Athleticen aurka San Mamesen gola egin eta Bilboko taldeak liga txapelketa eskuratzeko arriskuan jarri zuela, Donostiako taldean inork gutxik ospatu izanean. Amaieran Athleticek 2-1 irabazi zuen, eta liga txapelketa eskuratu horrenbestez. Dena dela, Santiago Segurola kazetariak uste du hedabideetatik Donostia eta Bilboko taldeen arteko bereizketa eta etsaigoa hauspotu eta sortu zutela (Leguineche et al., 1998: 96). Donostiako prentsari leporatzen dio gaur egun *Marca* egunkarian idazten duen Barakaldoko zuzendariordeak probintzia gorrotoa dei dakiokkeen indartu izana eta euskal herritarren arteko kideatasuna erasatea ondorioz. Zernahi dela, XX. mendearen lehen herenean eta frankismoan ere gertatu zen bereizketa izan zen futboleko euskal herritarren arteko, euskal selekzioa bezalako batasun uneekin biziki-

detzen zuena nahiz politika ekimenekin. Futbolak bereizi eta elkartu egin ohi ditu nortasunak alderaketa eta egokiera bakoitzean, eta Espainiako liga txapelketan oroz gain Euskal Herriko bi talde nagusiei dagokienez, probintzia edo lurraldeen talde nortasunak azpimarratzen eta ezberdintzen ditu, euskal nazioa irudikatzea baino gehiago. Bilakaera horretan, gainera, bidelagun dituzte probintzia mailako egunkari nagusiak, zeinak euskal nazio nortasuna irudikatu ordez, lurralde bakoitzarena eta Espainiako estatu nazioarena plazaratzen dituzten, bertako selekzioak jokatzen duenean adibidez.

Honela, Espainiako liga txapelketak, estatuaren lurraldetasuneko liga antolamendu eta partidekin hornituta bere baitako nazioak espainiar egiten al ditu edo ostera nazio horiek bere berezitasuna ager dezaten lehenetsuneko eremua al da? Ihardespena konplexua da eta Jugoslavia eta SESB bezalako hurbileko estatu nazio anitz ohien adibideak eskaini ahal du hala nolako lortatza. Bai batean zein bestean estaturik gabeko nazioak ordezkatzen zituzten taldeek nazio nortasunen arteko neurketak haragitu zituzten futbol zelaian eta nolabait etorkizun ildoko banaketa politikoa aitzinatu eta iradoki zuten. Espainiako Ligan ere bereziki Real Madril Bartzelonarekin eta Euskal Herriko taldeekin alderatzean, eta Bilboko Athleticen eta Donostiako Realak kanpoan jokatzen dutenean, zaletuen artean azaleratzen da argiki nazio nortasunen sinboloak diren neurrian, horien arteko alderaketa. 1998ko abenduan Atletico Madrileko zale talde batek Aitor Zabaleta Realeko jarraitzailea labankadaz erail izana, Euskal Herrikoa izate soilagatik, futbolaren baitan batzuetan muturrera eramaten diren nazio nortasunen alderaketen zantzu ezin ezkorragoa da.

Nolanahi ere, ez da ahantzi behar Realak eta Athleticen bereziki, eta baita neurri txikiagoan Osasunak –zeinak Nafarroako Foru Erkidego berezituak Iruñea hiriburuan jokatu arren, futboleko euskal taldeetat hartzen duten askok euskarazko deiturari jarraiki– eta Alavesek espainiar taldeekin partidak jokatzean euskal nortasuna agertzen badute ere, euskal futbol klubak urte askotan gatazka politikoan etsaitutako jendea atxikimendu beraren inguruan bateratzeko gai izan diren izate konplexuak direla. Ibon Zuazo Iturbek modu horretara, Athleticen gizarte esanahiaz egin zuen doktorego tesian arrazoitu zuen talde horrek igande guztietan bertan elkartzen diren izaera kontrajarrikoak adiskidetzeko miraria ekoizten duela (Zuazo Iturbe, 2000: 384-385). Ez dira, sortzez ere ez ziren izan, euskal abertzaletasunaren esparruak. Aldi be-

rean, ordea, espainiar taldeekin lehiatzean, Espainiako zaleek espainiar harrotasun mezuak nabarmendu egiten dituzte beren aurka.

1980ko hamarkada hasieran, euskal taldeak Espainiako ligan gailenenak zirenez, euskal jokalaria asko joan ohi ziren Espainiako selekzioara. Horrela, 1982an Luis Miguel Arkonada Realeko atezainak estatuaren armarrria eta koloreak zituen nazio selekzioaren galtzerdiak ipintzeari uko egin zionean, eztabaida politikoa eragin zuten hedabideetatik. Arkonadak argudiatu zuen Realeko galtzerdi zuriekin jokatzeari nahiago zuela, eta gerora ez zuen aurkaritzarik adierazi taldeko kapitain izatearen Espainiako eskukoa eramateko. Espainiar estatuan antolatuta zen 1982ko Munduko Kopan selekzioak emaitza txarra izan zuen. Lehen ligaxkaren ostean orduan antolatuta zen bigarren ligaxkan kanporatu zuten. Frantziako 1984ko Europako Kopan, ostera, bigarrena izan zen Espainia, Frantziarekin finalean galduta. Txapelketa horretarako sailkatzeko, nazio taldeak Maltari 12-1 irabazi behar izan zion, hots, hamar gol baino gehiagoko aldeaz gailendu, Phill Ballen hitzetan Espainiaren nazio kondairen artean bilduta dagoen partidari (Ball, 2010: 173).

4.1. Euskal klubuen salbuespena: euskal futbolariak nagusiki hornitzea, osaera, talde identitate iturria

Taldearen osaera eta plazaratzen duen estiloa izan ohi dira gardenen herritarrekin identifikazioa sortzen dutenak. Euskal Herrian taldeak bertako jokalariekin hornitzea era bereizgarrian lehenetsi dute klubek beren nortasun iturri gisa. Bestalde, nazio nortasuna hezurramituko zukeen euskal estiloaz behinola baino gutxiago aritzen dira kazetariak, euskal selekzioari buruz aritzean adibidez (Crolley eta Hand, 2006: 132). Ingalaterran sorburua zuen joko zuzen eta irmoak zerikusi gutxi du gaur egun Athleticen eta Realak sarritan azaldu ohi duten joko finarekin. Javier Clemente Espainiako nazio selekzioaren entrenatzaile luzaroan izandako euskal herritarrak, alabaina, uste du jokatzeko eran ere adierazten den nortasun berezia duela Euskal Herrikoa denak (cfr. Unzueta, 1999: 155). Identifikazio iturri izan ohi diren alderdi bata zein bestea epaitzeko egokiak dira hemen txertatzeko Jose Mari Amorrortu gaur egungo Athleticen kirol zuzendariari eta Euskal Selektzioaren hautatzaile nagusia denari 2012ko apirilean Lezaman Athleticen egoitzan egin nion elkarrizketaren hainbat erantzun. Amorrortuk joko estiloari ez dio garrantzia nabarmena ematen, inguruko jokalariekin osatutako

taldeko haztegia errotzen dituzten harrobia deritzonaren balioak lehenesten ditu. Euskal jokalarien apustuaz edota Euskal Herriko klubuen haztegieta gaztarotik hazitako kanpoko futbolarien aldekoaz itaunduta honela definitzen du Athleticen kirol zuzendariak:

“Filosofari atxikitzea funtsezkoa iritzi diot. Identitatea sortzen duen filosofia da, partaidetza sentimendua, leialtasun handia eragiten duena, tradiziozko eta modernitate balioak elkartzen dituena. Identifikatzen gaituen eta harrotasuna ere sortzen duen garrantzia handikoaz mintzatzeko ari gara, zeinak bideratzen duen herriak, probintziak, Euskal Herriak, erreferentea izan dezan” (J.M. Amorrortu, norbere iturria, apirilak 12, 2012, Lezama).

Bosman legedia deituraz ezagun egin zen 1995eko EBko Luxemburgoko Justizia Auzitegiaren epaiak futbolari europarren lekualdatze askea behartu zuenez gero, areago erabakimen hori Europako Bata-sunaz nolabaiteko lotura zuten beste hainbat estatutako jokalarientzat ere balekoa zela aintzat hartuta, ordu arte herrialdeek beren txapelketetan futbolari arrotzei ezarritako mugak ezereztu zituen hein handi batean. Ondorioz, klubak inguruko jokalariez oroz gain hornitzeari utzi zioten eta ekin zioten batez ere atzerriko futbolariak ekartzeari ordaindu bidezko telebistak handiagotutako diru sarreraren aroan. Christian Brombergerren hitzetan, klubek beren osakeraren bidez inguruko komunitatea islatzeari utzi diote nazio taldeek nazioa haragitzen segitu duten bitartean (Bromberger, 1998: 88). Arsene Wenger Frantziako entrenatzaileak zuzendutako Londresko Arsenal taldea zatekeen adierazgarri gardenetakoa, jokalaria ingelesik gabe jokatzera heldua izan baita. Espainiar estatuan, Galiziako klubak luzaroan kanpoko jokalariekin bete izan dira, eta horrek zaildu egiten du Phill Ballek dioen moduan, A Coruñaiko Deportivo eta Vigo hiriko Celta kluba galiziar nazionalismoaren sinboloak bihurtu daitezela (Ball, 2010: 183).

Hori horrela, euskal taldeak, Athletic hein handi batean, eta baita Realak ere, kasu bereziak dira, munduko liga eraginkorrenei dago-kienean, Euskal Herriko eta harrobiko jokalaria ia osoki zelairatzen dituzten heinean. Haztegi gisako harrobi politika taldeon erakusgarria da. Kontrajarri egiten dute bada, klubak gainera atxikimendua ziurtatzeko, bertako jokalaria zelairatzeari garaipenak lehenestea gainjarri zaion jokabide orokorra. Euskal Herriak oro har kirolen garrantzia lehenetsi du klubak mailan, nazio selekzioaren gabeziak bultzatuta, bere nazio izaera aldarrikatzeko. Euskal futbolarien parte-hartzeaz norbere

nortasuna ezaugarritzea horren adierazgarria da. Nahiz eta nazioarteko ikerlariei Bilboko Athleticen adibideak bereziki arreta sorrarazi dien, euskal herritarrekin bakarrik jokatzeko jokabideagatik (Vaczi, 2011) (MacClancy, 1996a) (Tintori, 2011), horretara behaketa mugatzea errealitatea adibide erraza hartuta mugatzea da. Izan ere, Donostiako Realak 1989a arte Athleticen izaera bera mantendu zuen John Aldridge Liverpoolen jaio zen aurrelaria erosi zuen arte. Harrobiko jokalarien joanak, Loren aurrelaria Athletic-era joan izanak kasu, atzerritarrak ekartzera bultzatu zuten. Horrela zilegitu zuen behintzat talde donostiarrak ordu arte izan zuen izaeraren aldaketa. Euskal Herriak guztira hartuta, hiru milioi biztanle baino gutxiago dituela aintzat hartuta, bi talde nagusi lehen mailan bertako jokalariekin bakarrik aritzea konplexua zela zalantzarik ez da, eta Athleticen ere aldizka agertu izan dira atzerritarrak ez erabiltzeko hautua dudan jarri dutenak, emaitza txarrak izatean. Horrela, 1995eko udan Joseba Etxeberria Realeko aurrelaria Athletic-era joan izanak, bi taldeek akordioa egiteke, bi euskal klubena arteko harremana kaltetu zuen, eta zale eta euskal batasunarena ere, probintzia eta estatu atxikipenen mesederako.

Athletic euskal nazio nortasunaren adierazpide gisara baino gehiago, askotariko jendea bateratzen duen bitartekotzat definitzen du Amorrortuk. Horregatik, txapelketak jokatzeko ezintasuna duen Euskal Selektzioaren ordezkatat har ote daitekeen itaunduta, askotan ildo horretan definitu baitute barruko eta kanpoko ikerlari hainbatek, hark ezetz dio, Euskal Selektzioa talde askotako jokalariez hornitzen delako. Hala, Athleticez gain Realak ere bere haztegia heldutako, nagusiki, euskal jokalariez, aritzeko duen jarrerari buruz –Amorrortu 2004tik 2006ra Realeko entrenatzaile izan zenean taldearen harrobi izaera indartu zuen– galdetuta horren garrantzia goraiatzeko du Athleticen kirol ardura nagusia duenak eta Euskal Selektzioaren entrenatzaileak. Nazio edota probintziaren izaera horko jokalariai klubari atxikiz igorriko ziratekeen, euren eta zaleen leialtasuna izateko.

“Atzerrira joatean jendea harritzen da nola mantendu gaitzkeen. Bistan da, begiratu Reala eta Athletici: Osotasunean bi milioi biztanle baino gehiago ez dituen lurraldean bi talde ari dira maila gorenean. Hain justu, horren barruan dago nire iritziz zenbatezina den indarra, talde hauek bereziak egiten dituen. Jokalariai taldearen baitan duen balioa dago, bere egituraren parte bailitza. Horrek askoz... prestakuntza handiagoa edukitzea ahalbidetzen dio”.

Athleticek euskal sendiekin nolabaiteko oinordetza lotura izaten duten kanpoko futbolariak ere bere taldean zelairatzeko egokitzat jo izan ditu, eta urteotan arindu egin du nahitaez aurreko baldintza zurrunik izan zitezkeenak. Esan nahi baita XXI. mendean etorkinen fluxuak halaberharrezkoak izango direla ohartu dela euskal taldea ere, eta garai berrira egokitzeko urratsa egin duela bere funtsa ahazteke. Aymeric Laporte Frantziako Agen hirian jaiotako erdiko defentsa gaztea 2012-2013 sasoiari taldeak gehien zelairatu zituenen artean funtsezkoa bihurtu izanak taldearen jarrera barnerakoa aditzera ematen du. Lehenago ere Euskal Herriatik at jaiotako ziren futbolariak sarritan zelairatu izan zituen taldeak, baina Baionako Aviron futbol taldetik ekarritako futbolari frantziarrarena joera orokorragoaren alderdia da. Athleticekin lehen mailan 2011ko sasoiari debuta egin zuen Jonas Ramalho atzelaria taldeko lehen futbolari beltza bihurtu zen. Horrez gain, *Spiegel* izeneko Alemaniako hedabidean argitaratutako Athletici buruzko erreportajearen Walter Mayr egileak zioen epe ertainera taldeko lehen jokalaria musulmana ere gertagarria dela. Athleticek Nafarroa hegoaldeko hartutako Binke Diabate deiturako futbolari gaztea zen 2008an argitaratu zenean, arrazoibide horren euskarria. Nahiz eta aita eta ama Malikoak izan, Bilboko taldearen harrobi haztegiako arduradunek taldean aritzeko modukoa epaitu zuten (Mayr, 2008). Bilboko taldean hautematen den bestelako joera berezia da jokalaria nafarrak luzaz gainjartzen zaizkiela Bizkaiko bertako probintziako futbolariari.

Bestalde, Donostiako Realean atzerritarrok erosteko bideari ekin ziotenean, luzaroan espainiarrak ez erosteko isilpeko arbuioa zegoela zirudien (Ball, 2010: 66-67), baina azken urteetan usadio hori aldatu du euskal talde horrek ere. Biek ala biek ezberdintasunezko pausoak eman dituzte, baina nazioarteko futboleko euskal berezitasunari uko egin gabe. Horrela, zentzuzkoa da euskal taldeak eta kataluniarrak alderatuz Liz Crolleyk eta David Handek egiten duten hausnarketa. Beren hitzetan, Euskal Herriari talde askok dute euskal izaera ordezkatzeko enbaxadore arduraren erantzukizuna, eta kanpokoaren aitortza dago Euskal Herriaren erakusgarriak direnarena, Athleticen ereserkiaren hitzak erabilia. Katalunian, oster, Bartzelonak hartzen du bere gain ia osotasunean Kataluniaren ikur eta ordezkaritza nortasuna (Crolley eta Hand, 2006: 133). Waltonek Espainiako Gerra Zibilaren aurreko aldia deskribatzean azaltzen zuen euskal aniztasun horrek batasuna ekidin eta probintzia atxikimenduak bideratzeko joera zuela, eta gaur egunerako ere arrazoizkoa izan daiteke. Hala ere, deigarria da adibidez Realak

Osasunari irabazteko ahalegin eskasa egin izana 2001eko ekainean talde nafarrak lehen mailari eustea lor zezan, eta jarraitzaileek nahiz beste futbol zelaietako arerioek euskal herritarren arteko anaitasun keinuaz hartu zutena.

Bartzelona, bestalde, helmen globala duen taldea da garaipenezko urteei jarraiki, baina ez du Primo de Riveraren diktaduratik zuen kataluniar nazioaren ordezkari adiera galdu, izatekotan areagotu egin du. Klub soila baino gehiago denaren taldea definitzeko esarari eusten diote horrenbestez, jarraitzaileek. Are gehiago, XXI. mendeko taldearen garaipenak Kataluniako harrobiko futbolarien gehiengoarekin errotu dira, Carles Puyol, Xavi Hernandez, Victor Valdes, Sergio Busquets, Cesc Fabregas, Gerard Pique tarteko. Entrenatzaile karguan Pep Guardiola izana zen, kataluniar nazio nortasuna ezkatatu izan ez duen futbolari ohia, eta Joan Laporta presidenteak Bartzelonaren kataluniar izaeraren sinbolo nortasuna indartu egin zuen bere agintaldian. Atzerriko futbolariak katalanera ikastera ere gogatu zituen, besteren artean. Laportak 2010ean Bartzelonako presidente kargua utzi zuen, bi agintaldi egin ondoren klubaren legediak horrela zehaztuta. Hala, politikarako jauzia eman zuen handik hilabete batzuetara, independentzia helburu zuen Democracia Catalana alderdiarekin. Kataluniako Parlamentuko diputatu aukeratu zuten. Barçako presidentetzako azken hilabeteetan *El Mundo* kazetari eman zion elkarrizketan hau zen egunkariak azaleko elkarrizketaren aurrerapenean jarri zuen esaldi lerro-burua: “Barçak haragitzen du menderatutako herriak askatasunera zuzentzen dituen kondaira” (Laporta, 2010). Thierry Henry Bartzelonan jokatzeko ari zen aurrelari frantziarrak ere honela adierazi zuen Katalunia eta Espainiaren arteko aldea eta bereizketa: “Katalunia ez da Espainia eta hori sentitu egin behar da” (Henry, 2009).

4.2. Athleticen eta Bartzelonaren 2009ko Espainiako Errege kopa finala: bi nazioaren anaitasuna estatuaren eta bere hedabideen nazio eraikuntzaren aurrean

Espainiako Errege Koparen 2009ko finalean txapelketak Athletic eta Bartzelona alderatu zituenean, hedabideek aurreikusi zezaketen partidaren atarikoan gertatuko zena, Espainiako errege erreginak agintari harmailan agertu, bertaratutako bi taldeen zaleak agurtu eta estatu agintari horien ohorez nazio ereserkia jo zutenean. Independentziaren aldeko taldeek eta ekintzaileek aurretik galdegin zieten Euskal Herri-

tik eta Kataluniatik joandako jarraitzaileei ereserkiari txistua jotzea, eta Valentziako Mestalla estadioa bete zuten milaka lagunek, gehien gehienek, eskatutakoa bete zuten. Hala, 2008an espainiar selekzioak arrakastarik gabeko hamarkada luzeen ondoren Europako Kopa esku-ratzeak, Xabi Alonso euskal futbolaren ordezkaria eta bereziki Carles Puyol eta Xavi Hernandez, besteren artean, Kataluniarren aldetik izan zituenak, ez zuen erdietsi espainiar estatuko barruko nazioak espainiar nazio eraikuntza bakarraren baitan barne hartu eta elkartzerik. Nahiz eta futbolaren sona Espainian handia izan, eta inoiz ez bezalako ga-raipen aldiak nazioa zilegitzeko jomuga baliatu zuen, ez zuen erdietsi futboleant hamarkada askotan, estatu eredu eta agintea zernahi zela ere, errepikatu diren Euskal Herria eta Kataluniako nazioen aurkaritza kei-nuak desagerraraztea.

1925ean Camp Nou de Riveraren diktadurapean espainiar ereserkia txistukatzeak erregimena asalatu bazuten, Frantzian XXI. mendean *La Marseillaise* estatuko ereserkiari Korsikarrek eta Afrikako jatorriko frantziar futbol zaleek eginiko txistuek Chirac eta Sarkozy pre-sidenteen haserrea eragin bazuten, era berean 2009ko maiatzaren 13ko Espainiako Errege Kopa finalean. Gainera, TVE 1 kanalaren partidaren emankizunak areagoko garrantzia eman zion gertakizunari, ereserkia-ren aurkako txistuak aurreikusita ohiko emanaldi mota eraldatu, eta jokalariai banan-banan ereserkiaren zuzeneko doinuaz kameraren pa-saeraz aurkeztu ordez, Bilbon zeuden Athletic-eko jarraitzaileen irudia eskaini baitzuen. Gero partidaren atsedenealdian eman zuten espainiar ereserkiaren txistuen unea, baina horien soinu maila errealizazioaz era agerikoan murriztuta. Baina, ETBk Euskal Herrirako eta TV3 kateak Kataluniarako ere partida zuzenean eman zutenaz, TVE1en amarrua agerian gelditu zen. Nahi gabeko akatsa egin zutela argudiatu zuten, baina errealizazioaren arduradunak dimisioa eman behar izan zuen bi-haramunetik piztutako politikaren baitako polemikak bultzatuta. Hura edota bere ardurapeko taldea eta hedabide publikoari uztartutako agin-te politikoa saiatu ziren estatu nazioaren eraikuntzari kontrajarritako nazio adierazpen sinbolikoa ekiditen.

Jendartean *We are nations of Europe. Good bye Spain* mezua altxa zuten zaleek, eta Poliziak sarreran galarazi egin zuen sartzea *Catalonia is not Spain* –Katalunia ez da Espainia– zioten 5.000 mezu paper inguru. Bartzelonak 4-1 emaitzaz irabazi zuen Kopa finala, baina alde hori bai-no garrantzitsuagoa izan zen partidaren amaieran bi taldeetako jokala-riek elkarri eta elkarren zaletu eta herrialdeei adierazi zieten anaitasuna.

Barçako kapitain Carles Puyolek eta bere taldekide Samuel Eto' o aurrelari kamerundarrak ohiko garaipen itzulia ematean euskal jarraitzaileak txalotu zituzten ikurrina hartuta. Inondik ere adierazpen esanguratsua eta berritzailea da futbol neurketetan, alderaketak bi taldeen arteko eta horien nortasunen bitarteko aurkaritza nabarmendu ohi baitu normalean. Hala ere, aldi honetan litekeena da oroz gain aditzera ematea maila berean egongo ziratekeen bi estatutik gabeko nazioen kidetasuna. Antzik ez du bederen, 1990. urteko egun bereko, maiatzaren 13ko, Zagrebeko Dynamo eta Belgradeko Izar Gorriaren arteko partidarekin. Ordukoan, data berdina konparazioa egiteko baliatuta, kroaziarren eta serbiarren arteko liskarrek aditzera eman zuten Jugoslaviako estatu nazio anitzaren gainbehera eta handik gutxira gauzatuko zen zatiketaren aurrekarizko iragarpena. Valentzian, 2009an, ostera, kataluniarrek eta euskal herritarrek bi nazioen anaitasuna adierazi zuten estatu nazioaren sinboloen aurkakoan futbola ere baliatuta. Espainiaren baitako futbol ekitaldia erabili ez ezik, bertako hedabideek horri esleितutako nazio gertaeraren pareko arreta handia baliatu zuten euskal eta kataluniar klubuen zale gehienek estatu-nazioaren eraikuntzaren aurkako beraien ikuspegia agertoki horretan agertzeko. Umberto Eco "gerrila semiotiko" gisara definitu zuenaren adibidea da 2009ko Kopa finala (Eco, 1988). Hark erakutsi zuenez, hedabide hegemonikoen kontra-erabilera egiterik badago, eta zenbaitetan emankorra izan daiteke.

2012an bi taldeen arteko finala errepikatu zen, Madrilen ordukoan, eta partida ataria baldintzatu zuen hiru urte lehenagoko txistu jotzeak. Izan ere, Esperanza Aguirre Madrilgo Komunitateko presidentek espainiar ereserkiaren aurkako aukera gertagarria ez errepikatzeko partida bertan behera uztea edo ateak itxita jokatzearen aukera kontuan hartzea galdegin zuen. Litekeena zen Madrilgo agintariak, ekonomia krisian bete betean hartuta, 2011ko aurrekontuaren defizita aurreikusita zegoena baino handiagoa zenaren jakinarazpena estaltzeko, futbolaren eztabaida sorrarazi nahi izana. Baina, kontuan hartu behar da Frantzian ere antzerako adierazpenak nagusitu ohi zirela afrikar immigranteen ondorengo belaunaldiek hango ereserkiari txistu egin ziotenean. Nolanahi ere, eztabaida politikoa mahai gaineratzea lortu zuen. Azkenean, ereserkiari berriro txistu egin zioten, baina antolakuntzak soinu neurri handi batean handiagotu zuenez –2011n Bartzelonak eta Real Madrilek jokatu zuten Espainiako Errege Koparen finalean antzera egin zuten Valentzian– bere eragina murriztu zen, eta gainera 2009koaren errepikapena izateak ere oihartzuna murriztu zuen. Ez da jadanik hain

berritasuna ereserkiari txistukatzea. Horrez gain, urte horretan erregea ordeztatu Espainiako printzea izan zen Koparen sinbolo nagusia, erregea zeresana eman zuen Botswanako bidaiako ehizako ezbeharraren ostean osatzen ari baitzen. Horren ondorioz, ereserkiaren 27 segundoko aldea laburtua eskaini zuten. Nolanahi ere, 2012ko emankizunean TVEk zuzenean eman zuen ereserkien unea, eta txistuak jo zituztela jarraitzaile askok jakinarazi zieten ikus-entzuleei iruzkin egileek.

4.3. 2010eko Munduko Kopa Espainia eta Frantzia: behinolako nazio harrotasun ospakizunak ez zuten Espainian gatazka azpiratu

Espainiako estatu-nazioaren bi sinbolo nagusiri, hau da ereserkiari eta erregeari txistu egin zioten bi futbol ekitaldi horien bitartean Espainiako nazio taldeak behinolako emaitzarik onenak izan zituen. Bideanbar, nazio harrotasun ospakizun ekimen apartekoa sorrarazi zen beste herrialdeetan ohi denez, baina Espainia nazio taldearen garaipenak, esan bezala, ez zituen nazio gatazkak apaldu. Euskal Herriko iparrean den, beste estatu nazioak, Frantziak, bestalde, futbolaren atsekabeko bizipena izan zuen, 1998 eta 2000ko garaipen eta nazio aldarri aroari kontrajarrita. 2009ko azaroaren 18an Parisen Frantziak eta Irlandak jokaturako sailkapenezko azken kanporaketarako itzulera neurketan Thierry Henry Frantziako aurrelariak luzapenean baloia eskuarekin nahita eraman zuen William Gallas atzelariari partida bana berdintzeko goleko pasea eman ahal izateko eta ondorioz bere nazio taldearen Munduko Koparako sailkapena erabakitzeko, Frantziak joanekoan 0-1 irabazi baitzuen Irlandan. Hala, Henryren eskuaren amarrua nazio auzia bihurtu zen, hainbat politikariren adierazpenak sorrarazteraino.

Aldirietako auzuneetan hezitako etorkin jatorriko jokalariek izandako jokabidea, 1998ko garaipenezko iragan hurbilean gizarte isla baikortzat erabilia izan zena, 2010ean gizartearen bizikidetzaren zantzutzat aipatu zuten. Munduko Koparen nazioarteko erakustokian izandako parte-hartzearen nolakotasunak nazioaren unean uneko egoeraren berri emango zukeen kazetetako eta ikus-entzunezko hedabideetako kirol eztabaidetan plazaraturako iruzkinak kontuan hartuz. Egiazki, Frantziako nazio selekzioaren ibilbidea baldintzatu zuen lehenago aipaturako Munduko Koparako sailkapen gorabeheratsuak eta Raymond Domenech prestatzailearekin hedabideek izandako harreman txarrak. Horrela, Frantzia Uruguarekin hutsean berdinduta eta

Mexikorekin 2-0 galduta final zortzirenetara sailkatzeko ia aukerarik gabe gelditu zenean, giroa areago gaiztotu zen. Nicolas Anelka aurrelariak Domenechi ustez esandako irainak azaldu zituen *L'Équipe* kirol egunkariak, eta futbol elkargoak horregatik aurrelaria selekzioetik bota egin zuen. 2010eko ekainaren 20ean Patrice Evra kapitaina Robert Duverne prestatzaile fisikoari oldartu zitzaion, eta Domenechek biak banandu zituenean futbolari guztiek entrenatzen jarraitzea errefusatu zuten. Futbolariak Frantziako selekzioa Hegoafrikara bertaratuak berri emaileen arreta gune bihurtu zuten taldeko autobuseko bilkura ezaguna egin zuten. Prentsa oharra idatzi zuten han eta Raymond Domenechi irakurtzeko eman zioten. Anelkarekin elkartasunez jokalariek entrenatzeari utzi egingo ziotela irakurri zuen selekzioaren hautatzaileak berri emaile guztien aurrean. Frantziako futbol federazioa kritikatu zuten jokalariek oharrean, *L'Équipe* kazetak plazaratu zuenagatik Nicolas Anelka kaleratu zuelako (Magro, 2010).

Marine Le Penek, Front National eskuin muturreko alderdiko buruzagiak, Kirol ministroak dimisioa eman zezala galdegin zuen “herrialdeak jasandako mundu mailako lotsariagatik” (cfr. Grynbaum eta Schneider, 2010: 19). Antoine Grynbaum eta Romain Schneiderren hitzetan (2010: 17), eskandalua nazio drama bilakatu zen laster. Roselyne Bachelot Frantziako orduko Kirol ministroak, eta Hegoafrikara joanak, jokalariei kargu hartu zien greba egiteagatik. Futbolariak Hegoafrikaren aurka 2-1 galdu zuten azkeneko partida, eta horrenbestez Munduko Kopatik etxera itzuli beharrean izan ziren. Jokalarien jokabidea, entrenatzailearen izaera, federazioaren ezintasuna, dena egunero mintzagai bihurtu zen aurrerantzean. Areago, eremu politikoan lehenetsitako eztabaidagaia bihurtu zen FIFArekin haserretako. 2010eko ekainaren 24an Thierry Henry aurrelaria hartu zuen Eliseoan Sarkozyk, sindikatuek erretiroaren edo erretiroaren erreformaren kontra estatu mailako protesta antolatu zuten egun berean. Ekainaren 29an, zentzu berean, Jean-Pierre Escalettes federazioko presidentea eta Raymond Domenech prestatzailea deitu zituzten Frantziako Legebiltzarrerara, Kultura eta Hezkuntza auziak jorratzen zituen batzordean azalpenak ematera. Handik egun gutxitara Escalettesek dimisioa eman zuen.

Bada, oso bestela zen Espainiako selekzioaren gaineko iritzi publikatua, 2008an Austria eta Suitzako Europako Kopa irabazi izanak baldintzatua zena. Hala, Handek eta Crolleyk eginiko kazeten azterketari jarraiki (Crolley eta Hand, 2002: 110), Espainiako nazio taldeak 2008an Europako Kopa irabazi baino lehenago espainiar nazio norta-

suna ez berezko ekoizkin artifiziala bailitzan aurkeztua zen, zeina espainiar zaleen leialtasun eta sugar ezaren erantzulea, eta are eta garrantzitsuago, emaitza txarren arduraduna zela aditzera ematen zen. Esan nahi baita estatuaren lurraldearen barruko herrialdeen arteko elkarkidetzaz gabeziak galarazten zuela horietatik joandako jokalariek, futbolean, egiazki ez zegoen batasuna, zelaian, talde gisa irudikatzea eta garaipena erdiestea. Ildo horretan, Rafael Benitez espainiar entrenatzailearen adierazpen hauek nazio taldeak jarraian hiru lehiaketa irabazi aurretiko ezkortasuneko giroa hezurramitzen dute, aldi berean futbol taldeari eta estatuaren nazio nortasun proiektuari buruzkoa. Hala, Espainiako selekzioa, beste nazio taldeetatik ezberdintzen zuena adimena zela esan zuen, hau da, Argentinak, Brasilek, Uruguai eta Frantziak, besteren artean, abertzaletasun sentipen sustraituagoa zutelako (cfr. Gomez, 2007: 100). Selektioaren ezina eta nazioarena arrazoibide gehiegi behar izateke elkartzen zituzten Espainian. Dena dela, garaipenak lortzen ohituta zeuden selektio horiek baino behar handiagoa zuen espainiar estatutak futbolaz nazio nortasuna hauspotzekoa.

Enrique Gil Calvo soziologoak *El País* kazetaren 1998ko ekainaren 13ko alean azaldu zuen (cfr. Crolley eta Hand, 2002: 108-109), Frantziako Munduko Kopa lehiatzen ari ziren giroan, Espainiak Europako beste estatu-nazioetatik bereizita, nazio nortasuna eraikitzeko eginahalean huts egin zuela, eta hala, sinbolo bateratzaileen gabezia zeukala. Besteek hunkipenezko sinboloen multzo zabala zutela gaineratu zuen hark, bandera eta ereserkia tarteko, nazio bizipenezko harrotasuna ematen ziena, eta horientzat futbola eta nazio taldea multzo horren baitako osagarria zatekeela. Gogoeta antzerakoa agertu zuen Alfredo Relaño Espainiako *As* kirol egunkariko zuzendari ezagunak kazetaren 2010eko maiatzaren 25eko alean, hau da, Munduko Koparen atarian: “Alaitasun eta bere buruan konfiantza ezaugarri zantzuak ageri dira talde honetan, Eurokopako txapeldunean, soilik kirol arrakastek poza eta batasuna ematen duten nazio zaharraren ordezkarian” (Relaño, 2010). Bistan denez, estatu-nazioaren nazionalismoari buruz sinesmen gabezia onartua da. Manuel Castellsen hitzetan, Espainiako estatu-nazio moderno eta zentralizatuaren erroak hain ahulak ziren, ezen altxamenduek hartutako ia hiru mende, errepresioa, gerra zibilak, terrorismoa eta erakundeen ezegonkortasuna utzi zituztela (Castells, 2003: 299).

Hori horrela, futbola eta selekzioa, nahiz eta deitoratua zen nazioaren ahuleziak erasaten zituela esan, eta zernahi dela, nazioartean nazio harrotasuna sortzeko adinako arrakastarik izan ez, Espainiako estatu-

nazio egitasmoaren ardatz garrantzitsuetakoak ziren. Hala, futbol nazio taldeak 2008ko Europako Kopan 44 urteren ostean Europako Kopa irabazi zuenean, arrazoizkoa da hautematea funts horrekin futbolaren erabilpena handiagotu zela. Halaber, 2010eko Munduko Kopan lortutako estreinako garaipenak eta 2012ko Europako Kopan berriz ere lortutakoak biribildu zuten. Bide batez, ordu arte Espainian futbolak eragiten zuen sugarrak eta eragindako ekonomia fluxuaz kontrajarria zen garaipenen eskasia nazioaren ahultasunari egozten bazitzaion, nazio taldea garaitsua bihurtu zenean nazioaren biziberritzearekin eta horren proiektuaren onbidearekin uztartu zen zuzen-zuzenean. 1998an Frantziak Munduko Kopa estreinakoz irabazi zuenean izan zen tankerako hausnarketa agertu zuten hedabideetako iruzkin egileek, hau da, futbolean irabazita beste herrialdeen pare jarri zela Espainia eta herrialde gisa heldutasunera iritsia zela. Jose Luis Rodriguez Zapatero Espainiako orduko presidentearen aburuz, Munduko Kopa irabazteak ekonomia krisiaren testuinguruan autoestimua emango zion Espainiari (Cadena Ser, 2010). Hori azaldu zuen *El Larguero* irratsaioan egin zioten elkarriketan.

Bada, 1998ko frantziarren gogoeta eta Espainiako 2010ekoa gisakoak izan ziren, Frantziaren estatu-nazioaren eraikuntza burutuagoa egon arren. Alvaro Nietok eta Antonio Rodriguezek adibidez *Tiempo* aldizkarian aipatua da, futbol lorpena nazioaren eboluzio baikorraz uztartzen duena, eta Espainiaren lehen ospakizun kolektibo handizat jo izana Munduko Koparen baitakoa (Nieto eta Rodriguez, 2010). Lau hamarkadako frankismo diktadura agintez lotzen zen Espainiako bandera gizarteratzen lagundu zuela futbolak ohartarazi zuten, halaber. Hain justu, Japonia eta Alemaniarekin parekatzen den gertaera da hori, luzaroan iragan ezkorraz eta nazionalismo oldarraldiekin berdindutako bandera baikorki haizatzen lagundu baitzuen futbolak herrialde horietan ere, eta nazio nortasuna plazaratzen bidenabar (Rojo Labaien, 2013). Hori horrela, Espainiari bereziki, sinbolo bateratzaileen gabezia betetzeko onura eskaini zion telebista bitartez urrunean izandako futbol ekitaldiak, hilabete beteko ospakizunaren iraungitzetik haratago zihoana. Lluís Catala Oltra soziologoak nabarmendu zuen estatu osoan zabaldu zen nazio harrotasun kantua: *Kalinka* errusiar abestiaren doinuekin *Yo soy español, español, español* –“ni espainiarra naiz, espainiarra, espainiarra– nortasun aldarria egituratu zen. Demokrazia ereduko 30 urtez politikariek lortu ez zutena jokalariek burutu zuten Catala Oltrarentzat (2012).

Jakina da, ordea, ez dela zuhurregia futbol lorpenak aro berriaren hasiera bailiran sobera goratzea, nazio ospakizuneren epe luzeko zama gutxiestea okerra den hein berean. *Time* AEBetako astekariaren berriemaile Lisa Abendek, esaterako, atzerriko adibidez osatzearen, idatzi zuen futbolak ez zituela estatuaren erregioen arteko tentsiotzat jotzen zituen barne nazioen arteko auziak ezereztuko (Abend, 2010). Izan ere, oroitarazi zuen Hegoafrikako futbol finalaren bezperan ere Bartzelonan manifestazio jendetsua antolatu zutela, hain justu Espainiako estatu-nazioarekiko gatazka islatzen zuena. Espainiako Konstituzio Auzitegiak kataluniar herritarrek erreferendumean onartu zuten *estatut* berriaren aurkako ebazpen berantiarra eman berri zuen, eta kataluniarrek protesta jendetsua egin zuten. Kataluniarentzat eskumen gehiago aurreikusituen zituen autonomia antolamendu eraberrituak, eta Katalunia nazio gisa definitzen zuen. Auzitegiak ebatzi zuen, ordea, Konstituzioan Espainia zela nazio bakarra eta Katalunia ez zela.

Euskal Herriari dagokionez, Iruñean, Zarautzen, Beasainen eta Bilbon, besteren artean, istiluak izan ziren Espainiaren garaipena ospatu zutenen eta aurkariaren artean, eta hainbat pertsona atxilotu zituen Ertzaintzak Espainiako ikurrak zeramatzaten pertsonen eraso egiteagatik (Diario Vasco, 2010). Bestalde, Bilboko Plaza Eliptikoan Espainiako selekzioaren lorpena ospatzeko bildutako jendearen artean zeuden Bizkaiko PP Alderdi Popularreko eldedunek Ercilla kaleko Jose Antonio Agirre lehendakariaren oroimenezko oroitarriaren inguruan ospakizuneko argazkia atera izanak ezbaia sortu zuen, espainiar muturreko nazionalismoak, frankismoak, erbestean bizitzera behartutako agintaria izan zela kontuan hartuta (Nuñez, 2010). Politikariok barkamena galdegin zuten argazkiaren argitalpenaren berri izatean. Donostian ildo berean, Espainiako Guardia Zibilaren auto batek erdiguneko kaleak zeharkatu zituen finala amaitu ostean, bozgorailutik “Munduko txapeldunak gara” esanez.

4.4. Espainiako nazio selekzioaren 2012ko Europako Kopako ospakizuna krisiak azpiratua eta Kataluniaren independentzia berri aldarri jendetsuek inguratuta

Errege Kopako 2009ko maiatzaren 13ko gertaera eta 2012koa – saskibaloian ere izan dira erregeari txistuak, 2010eko Bilboko Errege Koparen finalekoa eta 2013an ildo berean Gasteizen jokatu zenekoa, baina ez dute futbolaren adinako oihartzunik – estatu nazioaren futbol

bitartezko eraikuntzaren eta Euskal Herriarenaren eta Kataluniakoaren arteko norgehiagokaren historiako beste urrats bat bailitzan hartua izan behar da. Zilegi da aipatzea, 2012ko uztailean Espainiako selekzioak Ukrainako eta Poloniako Europako Kopa irabazi izanak ez zuela estatuan aurreko garaipenetako hainbesteko nazio atsegina sortu, eta nagusiki herrialdearen krisiaren gordintasunak itzali zuela oso aste gutxitan, Bankia bankuaren hondoratzea eta diru galera tarteko zela. Mariano Raxoi Espainiako presidentek lehiaketaren aurretik selekzioa jokalariei harrera egin zienean, garaipena galdegin zien, espainiarrek krisiak beheratutako adorea altxatzeko kemen handia behar zutela esanda. Vicente Del Bosque entrenatzaileak, baina, beste adierazpenetan ihar-detsi zion Espainiaren irtenbidea futbol garaipen hori ez zela esanda. Iruñean, finala ikusteko pantaila erraldoia atondu zuen Udalak, UPN Union del Pueblo Navarro alderdiarenak, PP Espainiako eskuineko alderdi kontserbadorearen gertuko Nafarroako erregionalistak. Bartzelonan berriz, CIU Kataluniako alderdi abertzaleak agindutako alkate-tzan, pantaila erraldoia egokitzea errefusatu zuten. PPK bada, Mariano Raxoiren adierazpenei jarraiki, kritikatu zuen krisialdian herritarrei poza saihesten zien erabakia zena (Mondelo, 2012).

Krisiak ez zituen uxatu, ordea, 2011-2012 sasoiari Athleticen milaka zale Europa League txapelketan kontinentean zeharko partidetan taldea ikustera joatea. Amorrorturi horren gainean galdetu nion Lezaman 2012an eginiko elkarrizketan, eta bere erantzuna hau izan zen: “Arrazoia oso erraza da. Zeuretzat duzun zerbait bailitzan sentitzen duzula da. Eta sentimendua dagoenean ez duzu lotzen horrek balio duenaz, horrela hautematen duzulako egiten duzu, horrek ez dizulako ahaleginik eragiten”. Oroitu behar da 2009ko Kopa finalean, 50.000 Athletic zale inguru joan zirela Valentziara taldea babestera, eta bidaia askoz laburragoa egin behar zuten Bartzelonako jarraitzaileak askogatik gaintu zituztela kopuruan. Athletici buruz ikertu duen Mariann Vaczi antropologoaren hitzetan, Bilbon gelditu zirenak gehituta 5,5 milioi euroko dirutza mugarrira xahutu zuten 2009ko maiatzaren 13ko egun bakarrez (Vaczi, 2011: 26-27). Bada, 2012an, Bilbon zoramena gaineratu zien bere zaleei taldeak hainbat astetan, eta Europa Leagueko finalera heltzeaz batera, lehenago aipaturiko Madrilgo Errege Kopako finalera heldu zen. Biak galdu egin zituen, 3-0. Bestalde, 2012-2013 denboraldian dena okertu zen talde bizkaitararentzat, eta eztabaida handia sortu zuen Javi Martinez erdilariak Municheko Bayern taldera joateko hautua egin izanak eta Fernando Llorente aurrelariak, talde-

ko izarrak, taldean jarraitzea arbuiatzen zuela jakinarazteak. Hainbat jarraitzailek Llorenteri errioxar izaera leporatu zioten, eta espainiar-tzat salatu zuten ondorioz. Nortasunaren baitakoa zen, modu berean, Jose Antonio Camachok 2010ean Iruñeko Osasunako taldeko entrenatzaile zela hainbat zaleren partidetako bere aurkako deiadarrak politikaren barrukoak zirela deitoratu izana. Camacho 2002ko Munduko Kopan Espainiako nazio taldearen entrenatzailea izana zen, eta areago 2010eko ekitaldiko partiden telebista iruzkinetan argigarria izan zen futbolaz espainiar nortasuna eta harrotasuna plazaratzeko Camachoren jarrera. Ildo berean, arreta piztu zuen 2011ko hemeretzi urtez azpikoen Europako txapelketan Espainiako taldeak txapelketa irabazi ostean, Gines Melendez entrenatzaileak futbolarietako bati Asturiasko bandera kendu ziola, agintarien harmailetako podiumeko sarien banaketara igo zirenean. Hark argudiatu zuen Espainiako futbol elkargoaren agindu berria zela protokolo ekintza hori betetzean, espainiarra ez zen beste banderarik eramatearen galaraztea.

Politikarekin lotura duten futbol argibideei jarraiki, ezin aipatzeke utzi Josetxo Ibazeta Donostiako alkate Juan Karlos Izagirrenen hurbileneke idazkariak, eta zinegotzi ohiak, hiriko Alde Zaharrea gazte batzuekin izandako liskarra, 2012ko Europako Kopa lehiatzen ari zen Espainiako selekzioaren jantzia soinean zutenean. Zaleek telefonoaz grabatu zuten Ibazetaren mehatxua eta estatu mailako hedabideetan zabaldu ostean, hark dimisioa eman behar izan zuen Udal Gobernuaren irudia ez zikintzeko. Azkenik, ezina da aipatu gabe uztea futbolaren eta nazio nortasunei loturiko eguneroko politika lehen uztartzearen adierazle, Markel Susaeta Athletic-eko jokalaria Espainiako selekzioarekin Panamaren aurka adiskidantza partida jokatzera lehenik deitu zutenean prentsa aurrean eginiko adierazpenengatik sortu zen polemika. 2012ko azaroan zen partidaren atarikoan Eibarko futbolariak nazioarteko txapelketako lehia ez izan arren, lagunartekoa baizik, “gauza bat” ordezkatzan zutela zalantza egin zuen “Espainia” nazioaren ordezkari-tzakoa zela esan beharrean. Esan hori kritikatu zuten hainbat hedabide-tatik, Euskal Selektioaz mintzo direla hedabide horiek beraiek politika eta kirola ez lotzea galdegiten badute ere.

Horrez gain, Kataluniaren 2012ko uda bukaera eta udazkena, independentziaren aldeko inoizko herri adierazpen jendetsuenek ezau-garritu zuten, irailaren 11n, urteroko Kataluniako nazio egunean, Bartzelonan Kataluniarentzat estatu izaera eskatzeko burutu zuten manifestazioa erdigune bezala hartuta. Mezu garbiarekin milioi bat eta

erdi lagun inguruk zeharkatu zituzten hiriko kaleak, eta horien artean Sandro Rosell Bartzelonaren presidentea. Martxaren antolatzaileek bigarren batean azaldu zituzten mezuen artean Pep Guardiola Barçaren entrenatzaile ohiaren atxikimendua nabarmentzen zen, futbol taldea bere borondatez utzi ondoren New Yorken atsedenezko urtea hartzen ari zena. Hain zuzen ere, futbol taldeak ordu arte hartu zuen Katalunia herrialdearen ordezkartzarekin norabide berean jarraitu zuen, 2012ko urriaren 8an Kataluniako koloreekin soilik estadio osoaren mosaikoa lehenengoz eginda adibidez. Real Madrilen aurkako liga txapelketako partida sinbolikoa zen, inondik ere. *El Mundo* Espainiako hedabide kontserbadorearen lehen orrian nabarmenduta ageri zen, argazki nagusi eta guzti, eta izenburu hau zuelarik: “Barçak bere estadioa independentziaren aldeko poster bihurtu du”. Goiburua behealdean lau zutabetara ere, Andres Corpas kazetariak deskribatu zuen independentziaren aldeko banderen agerpen zabala, eta baita independentziaren aldeko oihu jendetsuenak partidak hamazazpi minutu eta hamalau segundo betetzean gertatu zirela. Corpasek esan bezala, 1714. urtea oroitzen zuen keinu horrek, Borboiek Kataluniari berezko erakundeak kendu zizkietenekoa (Corpas, 2012). Katalunia nazioaren narrazioa egin eta gizarteratzea erraztu zuten horrela, futbol partidek. Ordutik aurrera, Barçaren neurketetan, independentziaren keinuok errepikatu zituzten, munduko talderik onenenetakoa izatearen arretaz baliatuta.

5. Euskal nazio taldearen Gabon partiden usadioa eta ofizialtasun xedeko ekimenen muga eta ezbaiak

Urte batzuen etenaldiaren ostean 1988an itzuli zen Euskadi selekzioa, euskara eta ikastolen aldeko “Bateginik” izeneko Bai Euskarari gisako egitasmoarekin itzuli ere, Tottenham Ingalaterrako klubaren kontra. Geroago, 1990ean jokatu zuen beste partida bat euskal selekzioak, Errumaniako nazio selekzioaren aurrez aurrekoa. Hori horrela, 1993. urtean ekin zion Gabonetako urteroko adiskidantza nazioarteko partiden usadioari selekzioak. Donostiako Anoetako estadio sortu berriaren ezina izan zuten nazio ereserkien doinuak ekoiztea, FIFAk artean baimentzen ez zuelako (Gotzon, 1998: 151). Nahiz eta adiskidantzazko neurketak izan, erakunde horrek baimendu behar ditu partidak, eta baita Espainiako Futbol Federazioak ere bere legediaren 254.3 artikuluari jarraiki. Euskadiko Futbol Federazioa 1988an sortu zen eta

1992an abiatu zen funtsean, beti ere Espainiako aginpidearen mendean, horren baitako elkargoa izaki. Horren ekimenez errotuko ziren neurri handi batean Eguberriko partidak, EAEko erkidegoko futbol taldeei diru sarrerak helarazten zizkienak. FIFAk 1993an nazio ereserkiak entzutea galarazi izana, eta hartara nazioarteko ekitaldi izaera kendu nahi izateak erakusten du nazioarteko erakundeak beti ere bermatu nahi izan zuela indarreko estatuen legezkotasuna eta zilegitasuna. Halaber, futboleant eta kirolean ereserkien esangura erabatekoa ebazten du debekuak ere, 1979an Garaikoetxearen haserrea sortu zuena bezala, eta arestian azaldutako adibideei jarraiki.

Juantxo Landaberea Unzuetak eta Borja Osés Garciak (2004) Euskal Kirol Federazioen Batasunaren babesean argitaratutako liburuan arrazoitu zuten kirol askotako nazioarteko elkargoetan estaturik gabeko nazioak onartzen dituztela, nortasun pribatukoak direla, eta deusek ez duela behartzen kirola eta estatu ordezkari-tza berdintzea. Egokia da ekarpena, baina futbolaren baitan estaturik gabeko nazioen salbuespenetan sartuta Euskal Herriko selekzioarentzat zilegitasuna aurkitu nahia funtsean irakurketa mugatua da, nazioarteko futbola estatu-ekin batera heldu baitzen eta estatuen mailako lehiei zilegitasuna emanez. Gainera, futbolaren oihartzuna beste kirolenei luze gainjartzen zaie, horien barruan ere estatuen eta estaturik gabeko nazioen artean ordezkari-tza lehiak egon arren. Espainia da horien artean bere baitako nazioen nazioarteko ordezkari-tza ekiditen nabari saiatu dena.

Dena dela, urteko partida maiztasunak euskal selekzio ofizialaren aldeko aldarria indartzea ahalbidetu zuen, areago taldeak historian barrera beti bezala adiskidantzazko partidetan eraginkorra zela erakusten zuen neurrian. ESAIT Euskal Selektzioen Aldeko Iritzi Taldea, euskal selektzioen ofizialtasuna aldarrikatzen duena, 1995eko udazkenean sortu zen. Bidezkoa da argudiatzea, 1936ko Gerra Zibilean eta lau hamarkadaren buruan euskal selektzioa sortu zenean dirua biltzeko xedea izan zuela, eta 1990eko hamarkadan funtsean aldatu egin zela bere nortasuna, eta Munduko Kopa jokatzeko eskubidea izatea galdegiten hasi zen multzo ordezkatzailleagoa bihurtu zela. Egiari zor, Euskadiko Futbol Federazioaren lehenetsitako helburuetako bat adiskidantzazko neurketekin EAE Euskal Autonomia Erkidegoko klub txiki-ekin diru beharrak laguntzea da. Baina, nortasuneko edo politikari loturiko izaera saihestezina bihurtu zen bereziki gizartearentzat, eta oroz gain euskal abertzaleentzat. Horrenbestez, 1998an Eusko Legebiltzarrak EAJ, EA, HB eta IU alderdien botoekin gehiengo osoarekin onartu zuen Kirola-

ren Legea (Gomez, 2007: 96). Haren 16.artikuluari jasota zen honako hau: “Euskal federazioei baino ez dagokie euskal kirol federatua Estatuan eta atzerrian ordezkatzea, bakoitza bere kirol aldaeran. Beraien kirol selekzioek Estatuko eta nazioarteko kiroleko ekintza eta lehiaketetan parte-hartzea sustatu eta bideratu beharko dute euskal federazioek” (1998). Horrela, EAEko legearen edukia bateraezina zen Espainiako Kirolaren Legearen ahal gain-jartzailearekin (1990). Horri jarraiki, Espainiako elkargo eta kirol selekzioei zegokien nazioarteko lehiaketetan Espainia osotasunean ordezkatzea. Hortaz, Jose Maria Aznarren gobernuak Konstituzio helegitea jarri zion, eta Konstituzio Auzitegiak urte askoan atzeratu zuen auzia ebaztea.

Kataluniako nazio taldea epe horretan biziberritu zen halaber, 1993an hasita, eta urtero partida egiteko borondatea errotu zuen (Crolley eta Hand, 2006: 121). Espainiar estatuko beste hainbat erkidego Gabonetan nazioarteko adiskidantza partidak jokatzeko ohitura berdintzen hasi ziren futbolarien oporraldia baliatuta ere, eta festa giroa emanez. 2005ean adibidez, Katalunia-Paraguai, Euskadi-Kamerun, Andaluzia-Txina, Valentzia-Kolonbia, Murtzia-Lituania eta Galizia-Uruguai partidak ospatu ziren. Naziotzat hartzen den Galiziako selekzioa 69 urteko etena eta gero itzuli zen, Euskal Herria eta Katalunia baino beranduago. Uruguairi 3-2 irabazi zion (Gomez, 2007: 188). 2006an, Aragoik ere jokatu zuen, Txileren aurka, eta urte berean, urrian, Kataluniako eta Euskadiko nazio selekzioek bereziki adiskidantzazkoa zen partida sinbolikoa jokatu zuten Camp Nou, estatu gabeko bi nazioen kideetasun aldarrikapenezko giroan inguratuta. Luzaroan euskal selekzioak bere herrialdetik kanpo jokatzen zuen estreinako neurketa izan zen. Ez zen horretan gelditu, 2007ko ekainean, futbol sasoi amaiera baliatuta, Euskadiko selekzioak Venezuelan jokatu, eta 3-4 irabazi baitzuen atzerriko adiskidantza nazioarteko neurketa. 2007an, Kanaria Uharteek eta Extremadura erkidegoek ere jokatu zuten partida bana, eta Kataluniaren nazio taldeak Bilbon jokatu zuen aurreko urteko itzulerakoa (Alcaide Hernandez, 2009: 62-63). Gerora, nazio atxikimendu bereziak bideratu zuen selekziook iraunaraztea, bestelako erkidegoenak ikusleen arreta gabeziagatik pixkanaka-pixkanaka bertan behera gelditzen zihoazen bitartean, baita hiru urtez jokatu zuen Nafarroakoa ere. Nafarroako Gobernuak futbol selekzioa osatuz eta partidak jokatuta, EAEko erkidegotik bereiztea zuen xede, euskal selekzioak Euskal Herria osoki hartuta jokalaria nafarrak ere deitzen dituela aintzat hartuta. Jokalariei bien artean erabakitzeke betebeharra jarri zien hartara,

besteak beste, Ismael Urzaizi, Carlos Gurpegiri eta Roberto Martinez Ripodas Tikori. Hiru horiek Athleticen jokatzan zuten eta euskal selekzioaz aritzea hautatu zuten (Gomez, 2007: 163-164).

5.1. Nazio deituran adostasunik ez duen ordezkartza

Kataluniaren aurka 2007ko Gabonetan euskal selekzioak jokatu zuen neurketan jokalariek historian lehenik, Euskadiko Futbol Federazioaren oniritziaz, Euskal Herria izendapenez jokatu zuten. Euskadi izena EAeko hiru probintzien erkidegoaren deituraz baldintzatua zegoenez, eta selekzioak mugez gaindi, eta autonomia erkidegoen gaineko, euskal zazpi lurraldeetako futbolariak hartzen zituenez, Euskal Herria izena onetsi zuten jokalariek. Aitzitik, gerora atzera ere Euskadi izen historikoa berreskuratzea nahi zuten EAJk agindutako Eusko Jaurlaritzak eta futbol federazioak, eta arrazoi horren ondorioz, besteak beste, futbolariak adiskidantza partidak jokatzeko etetea erabaki zuten. Eztabaida politikoa eragin zuen erabakimenak, euskal nazionalismoaren eskuineko eta ezkerreko alderdi eta pentsaeren artean bereziki, euskal selekzioarekin hunkipeneko atxikimendua zutenen artean alegia. Izatez, 1993an errotutako Gabonetako partidaren usadioa gelditzea zen soilki, baina nazioaren izena, lurraldetasuna eta euskal selekzioaren erabilpena, eta, ezin uka, alderdikeria, izan zituen ezaugarri gertatuak, jokalaria ere barne hartutakoak.

Selekzioak Eguberritik haratago partidak joka zitzen federazioak aditzera eman zuen ekimen gabezia izan zen, bigarrenik, futbolariak kaleratu zituzten azalpenezko oharretan arrazoitu zutena. Irango selekzioaren aurka futbol elkargoak 2008ko abenduan hitzartuta zuen neurketa ez ezik, 2009an ere ez zen selekzioko partidarik izan. ESAITek eta euskal jokalarien gehiengoak bat eginik futbol federazioari ofizialtasunerako helburuan urrats gehiago egitea galdegiten zioten, eta 2010ean zentzu horretan adostasunera iritsi ostean, euskal selekzioa Gabonetan Bilboko San Mames zelaian Venezuelari jarki eta gailendu zitzaion. Hain zuzen ere, Euskal Selektzioa izendapena, deitura berezia, hartu zuen orduz geroztik selekzioak, Euskadi eta Euskal Herria nazio deituren ez baitik ihesean nolabait. Partida atarian jokalariek multzo gisa plazaratu zuten oharretik hau nabarmendu daiteke:

“Euskadiko Futbol Federazioak ez du Euskal Herriko selekzioaren ofizialtasunaren bidean urratsak ematen saiatzeko borondaterik”.

“Partidak, etekin ekonomikoa ateratzeko helburu soilarekin antolatu nahi ditu, hori da selekzioaren inguruan duten benetako kezka eta arrazoi nagusia”.

“Guk, euskal futbolariok, Euskal Herriko selekzio ofiziala lortzeko bidean ahalegin pixka bat eskatzen dugu, besterik ez; munduko beste edozein futbol jokalarik bezala zein selekziotan jokatu erabakitzeko eskubidea baino ez”.

“Baina azken urteotan ohartu garenez EFFren helburua ez da gure bera, ez da zazpi euskal lurraldeetako jokalariorik bilduko gintuzkeen selekzioaren ofizialtasuna lortzea” (Euskal Herriko futbolariak, 2010).

Bistan da nazioarteko lehiaketetan jokatu ahal izateko pausoak emateko eskatzen diotela alde batetik, eta Euskal Herriko zazpi probintziak, Espainiaren mendekoak nahiz Frantziaren mendekoak, barne hartzen dituela bermatzea. Egiazki Euskadi izendapeneko selekzioak ere Iparraldeko eta Nafarroako futbolariak kontuan hartu izan ditu taldearen osaerarako. Bixente Lizarazu atzelari lapurtarra izan zen elastiko berdea janzen lehena Iparraldetik. Behin soilik jokatu zuen, 1993an euskal selekzioak Boliviarekin izandako partidari (Gomez, 2007: 165). Bere ondotik beste hainbat izan dira, Didier Deschamps Frantziako selekzioko gaur egungo entrenatzailea, adibidez. Lizarazuk aitortu zuen ETA talde armatuaren mehatxuarekin izan zela ordainarazi nahi zion dirua helarazi ez ziolako. Beste euskal futbolari batzuek ere talde armatuaren bortxa jasan zutenaren aztarnak izan dira, Aitor Begiristain Realeko eta Bartzelonako jokalaririk eta gaur egun Manchester City Ingalaterrako taldeko kirol zuzendari denak, esaterako (Luis Barberia, 2008). Orotariko bortxa eta erasoak bertan behera uztea 2011n erabaki zuen ETA talde armatuak 2010ean euskal futbolari erreferentzia argia egin zion euskal hedabideetan argitaraturiko agirian. Bidezkoa da talde horren ekintza armatuek eragin izan duten oinazea ahaztu gabe bere gogoeta hemen plazaratzea, euskal politikan nahitaez eragin duen izatea izan delako.

“Horregatik urte luzetan zehar adierazpen eta lanabes desberdinak izan dituen borroka politikoan urratsak ematen joan gara. Oraindik ez, baina etorriko da gaurko etsaiekin beste terreno batzuetan elkarri aurre egingo diogun garaia. Agian batzuk nahi eta uste dutena baino lehen ikusiko dugu bi Herri subiranoren selekzioak norgehiagoka, eta agian, soilik agian, lasaiago hartuko dugu garaipena nahiz porrota, kirol kontua bilakatuta, bata ala bestearen biziraupena jokoan egongo ez denean” (cfr. Gara, 2010).

2010eko abenduaren 29an Euskal Selektzioa deituraz Euskal Herria ordezkatzen zuen taldeak Venezuelarekin adiskidantza partiden usadioa berriz hartu zuenean, ESAIT Euskal Selektzioen Aldeko Iritzi Taldeak Bilboko Alde Zaharretik San Mames zelairaino zaleen kalejira antolatu zuen tradizioz egin ohi zuen bezala, “Nazioa gara, ofizialtasuna. Lortu behar dugu, lortuko dugu” lelopean. Nazio izaera selektzioaren jabezarekin lotzen duen ideia aldi gehienetan nabarmentzen du ESAITek. Talde horrek euskal selektzioaren partidetan ez ezik, euskal klubuen arteko partidetan, nagusiki Athletic eta Realak elkartzen dituenetan, ere antolatzen ditu hirietako Alde Zaharretik futbol zelaietarako kalejirak bi taldeetako jarraitzaileen arteko euskal anaitasuna nabarmendu nahian. Venezuela nazio selektzioaren aurkako partida horretan independentziaren aldeko oihuak eta partidari izan ez zen Patxi Lopez PSE-EEko lehendakariaren kontrakoak nabarmendu ziren. Aurreko eta ondorengo EAJren lehendakari abertzaleak agintarien harmailan izan dira besteetan euskal selektzioa aritu den bakoitzean. “Gu euskaldunak gara, Euskal Herrikoak” kantu herrikoia baliatu zuten maiz zaleek garaipena lortu zuen taldea babesteko, eta espainiar nortasunetik bereizteko “*español el que no vote*” –jauzi egiten ez duena espainiarra da– deidarra. Atarian, bozgorailuetatik “Guk euskeraz zuk zergatik ez” Urkok abestutako eta Gabriel Arestik idatzitako kantua jarri zuten, baina baita, Euskal Selektzioa jokatzeko egonda, era harritzekoan, Athleticen ereserkia ere. Euskal herritarrek 3-1 irabazi zuten.

2011ko maiatzaren 25ean Euskal Selektzioak Tallinen Estoniako nazio taldearen kontra jokatu eta 1-2 irabazi zuen partidari, Euskal Herriko 50 zale baino gehiago izango ziren. Horien artean begirale izan zen, Bilbon bezala, harmailetan, liburu honen egilea ere. Taldearekin batera hegazkinean futbolarietara joandako hainbat, Estonia hurbileko lanaldia baliatuta bertara hurbildutako beste batzuk eta Erasmus Europan ikasteko beka baliatuta beste herrialde hurbilekoren batean ikasten ari ziren gazteak zeuden nagusiki. Tallinen zehar euskal herritarrek topatu nituen, eta baten hitzetan, partida jokatzeko soilik garaipena zen selektzioarentzat. Aritz Adurizek partida aurretik estadiora irtetear zirela honakoa esan zidan euskal taldeak etxetik kanpora partida jokatzeko zuten oihartzunaz:

“Nik uste dut etxetik kanpo euskal selektzioa etortzea pixka bat gure herria kanpoaldean ezagutaraztea, eta hona gatozena euskal selektzioaren garrantzia eta esanahia Euskal Herritik ateratzera”.

“Euskal nazioa Euskal Herritik kanpo ordezkatzan du, eta horrek ere bere erantzukizuna dauka eta gu ahalik eta hoberen egiten saiatuko gara” (A. Aduriz, norbere iturria, maiatzak 25, 2011, Tallin).

Partidan euskal jarraitzaile gazteenek oihukatu zituzten kantu eta mezuak hauen baitan izan ziren. “Ikusi mendizaleak” kantu herrikoia, “Ikurrina bai espāñola ez”, maiz oihukatu zuten “Independentzia”, “Euskal presoak etxera” aldarrikapen politikoa, joera bereko “Borrokalari kalera” Telesforo Monzonek egindako abestia, “Guk euskaraz zuk zergatik ez”, Aitor Zabaleta 1998an Atletico Madril taldeko zaleek erail zuten Realeko jarraitzailearen omenez aipamena, “Goazen Euskal Herria goazen txapeldun” selekzioa sostengatzeko kantua. Bi horiek Donostiako Realeko zaletuen abestiekin lotura zuzena dute. “Euskal Herria” oihuak maiz, “We are basques no terrorists” –Euskal herritarrrak gara ez terroristak– aldarrikapen politikoa, “Euskal Herria, Euskal Herria, beti beti Euskal Herria” kantuan. “Euskadi” esaten zuen noiz edo noiz norbaitek, baina “Euskal Herria” oihua erabat gainjartzen zen. “Euskal Herria bildu da” kutsu politikoko oihuzko mezua ere bai, Bildu koalizioak 2011ko Euskal Herriko Foru eta Udal Hauteskundeetan emaitza oparoak izan berritan. “Ofizialtasuna” oihua, euskal nazio selekzioak txapelketa ofizialetan jokatu ahala izateko aldarria. “Nazio bat selekzio bat”, era berekoa, ESAITek maiz hezurmamitu duena. “Lepoan hartu eta segi aurrera” Pantxoa eta Peio Iparraldeko abeslari bikotearen kantua ere. Herrikoi bihurtua zen 1970eko hamarkadatik aurrera, eta kutsu politikokoa ere zen, hein handi batean.

Oroz gain, beti ere, orduko jarraitzaileen izaera Euskal Selektzioarekin atxikipena izan dezaketean herritarren ordezkatzaila ez dela zehaztuta, nabarmentzekoa da Euskal Herria deitura gainjartzea Euskadi izendapenaren gaindi zaleen sostenguzko oihuetan, euskal selekzioaren partida garaikideetan azaleratu den joera izaki. Horrez gain, ezker abertzaleko ideologiarekin uztartzen diren mezuak aipagai dira, banatzaileagoak, beste ideologiatako selekzioaren aldekoak –askotariko abertzaleak, ez eta euskal abertzale ez direnak– barne hartzen ez dituztenak. Partida amaieran, kanpoan, futbolariak zaleekin elkartu ziren anaitasunetzko giroan autobusean sartu baino lehenago, eta besarkadak eta argazkiak eskaini, A. Le Coq Arena Tallingo estadioaren kanpoaldean. Euskal Herritik urrun, sendia, taldea, nazioa islatu zuen hein batean jokalarien eta jarraitzaileen loturak. Kontuan hartu behar da futbolariak ez zutela soldatarik jasotzen Euskal Selektzioarekin aritzeagatik. Ondorio modura, esan beharra dago euskal selekzioaren alde Tallinen

batu ziren zaleen artean Erasmus bezak inguruko herrialdeetan ikasten ari ziren Gipuzkoako gazteak gainjarri zirela, baina helduak baziren nolana ere, partida amaieran ikurrinaz jokalarien ingurura gerturatu nahian zelaira jauzi egin zuen gizon bat tarteko, segurtasun indarrek berehalakoan harrapatu zutena. Baina baziren lan loturagatik Helsinki-ra joanak ziren bizkaitarrak ere, eta Estoniara selekzioa ikustera hurre-ratutakoak. Zernahi izanda ere nazio taldearekin zuten atxikimendua, Euskal Selektzioaren nazio ordezkari izaerak denak bateratu zituen sor-territik urrun, euskal komunitate imajinatuaren portaide gisara. Aurre-ko nazioarteko partidetan, bereziki Venezuelan jokaturakoan, EAJren gobernuak selekzioaren bidaia diruz lagundu bazuen, PSE-EEk zuzen-dutako Eusko Jaurlaritzak ez.

Tunisiarekin Euskal Selektzioak 2011ko abenduaren 28an Bilbo-ko San Mames estadioan hurrena jokatu zuen neurketan, 0-2 galduta-koan, Donostiako hiri erdiguneko tabernetan itzuli ingurua egin nuen kanpotik, partida ETB1eko emankizunaz segitzen ari ote ziren ikuste-ko. Erdietan baino gehiagotan, Alde Zaharrea eta Grosen, beste zer-bait zegoen telebistan, eta baita Eskoziako Ligako partidaren bat ere, zeina Espainiako nazio taldeak Munduko Txapelketako partida bat jokatzeko duen aldi berean izatea pentsaezina izango zatekeen. Egural-di umela zen, tabernetan partidak jendea bateratzea zaildu egiten zue-na. Hurrena, 2012ko ekainaren 23an Donostiako Anoeta estadioan, emakumezkoen euskal selekzioaren lehen nazioarteko partidak hartu zuen lekukoa. Euskal Herria Kirola izeneko elkarteak, Kontseiluak eta ESAITek elkarlanean Hamaika Gara lelopean atondu zuten ekitaldia. Euskal Herria deiturarekin zelairatu zen eta Eslovakiari 1-0 irabazi zion. 4.000 lagun inguru izan ziren 30.000 lagun inguru har ditzaketen es-tadioko harmailetan. Ospakizun giroko partida izan zen, alderaketan eta bereizketan errotutako nortasunezko aldarrikapena baino gehiago. Ereserki bat asmatu egin zuten partida horretarako, euskal jokalarien omenezkoa, gizonetako Euskadiko Futbol Federazioaren babespean erabili ohi duten *Gora ta Gora* nazio ereserkiaren ordez. Litekeena da adiskidantzako partiden izaerak ekidin izatea futbolaz nazio ereserkia, gizarateak partekatua dena, ezagutaraztea. Anoeta estadio kanpoaldeko postuetan salgai ziren lepokoetan “Euskadi” nahiz “Euskal Herria” ize-na aurki zitekeen. Futbolak zentzu horretan islatzen du euskal nazio izaeraren gaineko akordio zabalaren gabezia, Euskal Herria deitura oro har, hedabide publikoetan ere, askotariko abertzaleek gehien balioesten duten izena izanagatik.

Bestalde, azkenik jasoko dudan Euskal Selektzioaren partida Donostiako Anoeta estadioan Boliviako nazio taldearen aurka 2012ko abenduaren 29an jokaturakoa da, 6-1 emaitzarekin irabazitakoa. Xabi Alonso Real Madrileko futbolariak eta Beñat Etxebarria Betisekoarekin gidaturako erdiko jokoarekin, Aritz Aduriz golegilea aurrean zutela, aise gailendu zen nazio taldea, itsasoz bestaldeko bidaia luzea igarri zuen Boliviaren aurka. Emaitzaz haratago, ordea, hainbat lagunek etengabe bengala jaurtiketekin eta eserlekuak hautsita helarazi zuten itxura txarrak ezaugarritu zuten partida eta ondorengo eztabaida politikoa. Osterantzean, ESAITek ohi duenez antolatu zuen kalejiran, lehergailu txikien etengabeko danbatekoek aparte, mezu politikoak nagusitu ziren: “Selektzio bat, nazio bat”, Espainiaren eta espainiarren kontra oihukatutako irainak eta “Gu euskaldunak gara Euskal Herrikoak”, adibidez. “Ofizialtasuna” zerion ESAITen manifestazio pankartari, eta atzetik gaztetxoek gehiago multzoa zetorren norbere pankartekin. Euskal presoen aldeko oihuak nahasten ziren nazio taldearen inguruko mezuekin, eta independentziaren aldekoekin. ESAITek adiskidantzezko neurketa atarikoan, Anoeta kanpoaldean, burutu zuen aldarri ekitaldian ere selektzioaren baitakoa eta geroagoko euskal presoen aldekoa ia uztartu ziren, ideologia politiko mugatu batek euskal nazio selektzioaren aldeko aburu edo atxikimendu hedatuagoa lausotu egingo balu bezala. ESAITen Anoeta kanpoaldeko ekitaldia “Gora Euskal Herria” eta “Nazio bat, selektzio bat” esatera adierazgarriekin, eta ekimena oro har laburbiltzen dutenekin, amaitu zen.

Ezin aipa gabe utzi, partida atarikoko ekitaldiko antolatzaileek ohol-tza gainean Nafarroako bandera jarri zutena, aurreko kalejiran aurrealdean ESAITek eraman zuena, eta ikurrinaren ondotik sinbolo hori futbolaren bidez berreskuratzeko hausnarketa islatu ahal zukeena. Alegia, Nafarroako armarrria euskal nazioaren ordezkatzaille biziberritzeko nahia, futbolaz. Gogoan hartu behar da, aldeak alde, 1996an Ingalaterran antolatu zuten Europako Kopan bertako banderaren erabilpena hedatu zela jendartean selektzioarekin batera, britainiar banderak adierazi ohi duen talde nortasun zabalagotik nazio nortasun ingelesa bereiztea xede hartuta. Litekeena da Euskal Selektzioari lotuta mugimendu edo gizarte eragile edo politiko batek pentsatuta, nahiz gehiegi hausnartzeke, gisako xedea betetzea. Esan nahi baita, Nafarroako bandera berreskuratzea euskal nazioaren sinbolo erakusgarriena gisa, futbolaren zio sinbolikoa baliatuta. Beste hitz batzuetan adierazita, euskal nazioaren biziberritze sinbolikoa ikurrina baino sinbolo zaharragoak hauspotuta.

Jose Mari Amorrortu 2011tik Euskal Selektzioaren hautatzaile nagusia denaren hitzetan –Mikel Etxarri du laguntzaile– euskal futbolaren adierazgarria da nazio taldea eta munduari bertako ekarpena erakusteko leihoa. Futbolariek euskal taldearekin duten hitzmana goraiatzeko du, Xabi Alonso Real Madrileko futbolaria esaterako, talde horrekin goizean entrenamendua izanagatik iluntzean betebeharririk gabe selektzioarekin jokatzeko eginahala egiten duena. Bestela da Espainiako nazio selektzioarekin hautatuak izanez gero parte-hartzeko daukaten betekizuna. RFEF Espainiako Futbol Federazioaren araudi orokorrari jarraiki –Hirugarren liburuan, seigarren tituluari, lehen atalean, 254.3 artikuluan– futbolarien eginbeharra da selektzio horren deialdietara joatea. Aipatu diren Iribar eta Kortabariaren ukoek gain ezagun egin ziren 1990eko eta 2000ko hamarkadan, hurrenez hurren, Nacho jokalaria galiziar ohiaren eta Oleguer kataluniarraren ezezkoak. Azken horretan, Luis Aragones orduko entrenatzailearekin selektzioaren prestaketa egun batean hitz egin ondorenean bertara ez deitzea hitzartu zuten. Nolanahi ere, nazioarteko sona eta garaipenak eskuratu ahal izateko askok Espainiarekin jokatzeko onartu ohi dute bestelako aukerarik izan bitartean. Esaterako, Javier Clemente Bizkaiko entrenatzaileak 1990eko hamarkadan Espainiako nazio selektzioaren prestatzaile karguan euskal herritar ugari deitu izana –historian askotan gertatu den joera izaki, 1920ko urteetatik abiatuta– nabarmendu zuten Madril hiriburuan errotutako hainbat kazetarik. Horrela, Liz Crolley eta David Handen hitzetan (2002: 136-137) hedabideetatik Clemente kritikatzeko zuten aldiro, irakurleei oroitarazten zieten euskal herritarra zenaz.

Espainiako selektziora kirol garaipen soilen bila, horrek ordezkatzen zuen nazio nortasunaz sentipenezko atxikimendurik izateke, zihozten Espainia barruko nazioetako jokalarien auzia selektzioaren eraginkortasun ezaren azalpen modura azaleratu ohi zuten kazetariak Espainiak 2008tik 2012ra bi Europako Kopa eta Munduko Kopa bat irabazi zituen arte, kataluniarren gehiengoaz irabazi ere. Espainiar amorrutan errotzen zen indar ahaleginetan oinarrituriko joko estiloa, espainiarren nortasuna hezuramaitzen zuelakoan kazetariak behinola asmatutakoa, ere aldatu zuten, garaipenak joko teknikoan oinarritu zituzten heinean. Espainiaren modernitateko igarobidearen jauzitzat aurkeztuko zuten, gainera. Euskal Selektzioari dagokionez, Amorrortuk ez du estiloaren bidez azaleratzen den nortasunean sinesmenik eta jokalarien izaeraren arabera dela zehazten du. Beste selektzioekin txapelketetan lehiatzeko moduko taldea duela aldarrikatzen du, eta kazeten eta ikus-

entzunezko hedabideen arreta handiagoa eta herritarrena ofizial izaerak sortuko zukeela sinetsita dago.

5.2. Kontrajarritako futbol bidezko nazio sentipenak Euskal Herriko alderdi politikoetan eta hedabideetan

Liz Crolleyren eta David Handen ustetan (2006: 131), euskal selekzioaren ohiko partida arinkeriaz jotzen da hedabideetatik, jaitzat eta kultur adierazpentzat aurkezten duten neurrian, ordezkaritza eta nortasuneko futbol bidezko ekimena izan beharrean. Inondik ere, talde horren gaineko atxikimenduari dagokionez, euskal abertzaletasuneko jarrerako hedabideek nazio selekzio nortasuna nabarmentzen dute, *Gara* egunkariak eta EAJren inguruko Noticias komunikazio taldearen kazetek. Bestalde, Vocento multzoko probintzia mailako eta espainiar ildoko egunkariak, *El Correo* eta *Diario Vasco* kazetek, urteroko partidaren inguruan hedapen zabalak eginagatik ez dute haratagoko harrotasun eta nazio nortasunarekin uztartzen. *Diario Vasco*-k esaterako, Euskal Selektzioaren eta Tunisiaren arteko 2011ko abenduko partida azalean bost zutabeko argazkiarekin bildu zuen, eta kirol sailean partidaz azalpen zabala burutu. “*Euskal Selektzioa no se mereció semejante castigo*” –Euskal Selektzioak ez zuen hainbeste zigorrik merezi– izenburuak oro har partidaren kontaketa informazio kutsua ezaugarritzen zuen (Arenaza, 2011).

Bestela izan zen, adibidez, *Deia* euskal abertzaletasuneko ideologiako kazetaren joera Estonian 2011ko maiatzean Euskal Selektzioak etxetik kanpora jokatu zuen partida inguruan. Kataluniakoaren eta Venezuelakoaren ondotik, Euskal Selektzioa kanpoaldean ezagutarazteko bilakaeraren adierazlea zenean¹. Lehen orriko argazkian esanguratsuki idatzita ageri zen, “*Aduriz muestra a Euskadi en Europa*” –Adurizek Euskadi European erakusten du– lerro-buru txikia. Barnealdean, ildo berean, “*Aduriz consume una doble reivindicación*” –Adurizek aldarrika-

¹ 2012an ere ahaleginu zen maiatzerako, estatuetakoko liga denboraldiak amaitzerako, adiskidantza beste partida bat atontzen. Georgia, Mazedonia, Eslovenia, Estonia, Maroko eta Montenegroko federazioekin hitzartzen saiatu zen. Hala ere, Athleticeen sasoi apartak, UEFA eta Errege Kopako maiatzeko bi finalerata iritsi zen euskal taldea, ezina egin zuen Poloniako eta Ukrainako Europako Koparen atarian data lekutzea.

pen bikoitza gauzatu du— zen albisteko izenburua. Aritz Aduriz aurrelariaren joko onak ahalbidetutako 1-2 emaitzako garaipena nazioaren ezagutaraztearekin eta aldarrikapenarekin uztartu zuen hastapenetik, hala, *Deia*-k (Ruiz, 2011) *Diario Vasco* egunkariak ez bezala.

ETB1en Euskal Selektzioaren partidaren euskarazko emankizunei dagokienez, bide berean, kazetekin gertatzen den antzera, adiskidantzazko partidak izateak baldintzatzen du hein handi batean nazio nortasunarekin lotura. Nabarmendua da jadanik, naziotasun edo talde identitate sentimendua Munduko Kopen lehia estuenetan areagotu egiten dela, hedabideek gu eta haiek erkaketa eta horren bitartezko identifikazioa bizitzea bideratzen duten egokieratan. Adiskidantza partidek ez dute aukera hori ematen, Euskal Selektzioak jokatzeko duenean bezala, sarritan festa gisara soiltzen baitira hainbatetan identifikazioa alderaketan bideratu dez. Areago, ETBren sortzezko helburuari jarraiki, hau da, kirol emankizunez, eta bereziki futbolekoen, osterantzean euskarazko telebista gutxi edo inoiz ez ikusiko ez zutenak bertara eta hizkuntzara erakartzea dela aintzat hartuta (Diez Urrestarazu, 2003: 123).

Euskal Selektzioaren partidak euskaraz eskaintzeak zailago bilakatzen du, lehen begiratuan behinik behin, Euskal Selektzioaren emankizunak euskal nazio nortasunaren bateratzaile bihurtzea, garrantzia eskerga duen esatarien kontaketa eta gida ulertu ezina bihurtzen baitu ordezkatu nahi duen nazioaren kide askorentzat. Euskara ez da euskal lurraldeen arteko itsasgarria gaur egun, Euskal Herriko herritarren laurdenak mintzatzen baitu (Eusko Jaurlaritza, 2006), askotariko ulermen maila askoz ere handiagoa bada ere. Unescoren arabera, Ipar Euskal Herrian desagertzeko arriskuan dago euskara (Unesco, 2010). Bestalde, arrazoizkoa da pentsatzea euskal selektzioak lehiaketetan parte hartze-ko eskumena izango balu, ikus-entzuleria handiagoa edukiko zukeela eta arreta handiagoa ezarriko zukeena. Hortaz, euskararen zabalpenean lagunduko zukeen. Dena dela, orain arteko egoeraren isla da Euskal Selektzioak eta Tunisiak Bilboko San Mames estadioan 2011ko Gabonetan jokatu zuten partidaren telebista emankizunak %15,3ko ikusle kuota eragin zuela, EAEn bederen, 123.000 ikus-entzule. Urrun daude emaitzok Espainiako eta Frantziako nazio taldeek beren estatu-eremu lurralde osoan txapelketetan elkartzen dituzten telebista ikus-entzuleen %70etik gorako mailetatik.

Hedabideetan antzematen den futbolaren eta nazio atxikimenduen lotura alderdi politikoen lehian are nabarmenagoa da. Euskal alderdi abertzaleek euskal selektzioaren ofizialtasunaren aldeko hautua eta

atxikimendua jakinarazten duten bitartean, espainiar estatu mailako espainiar nortasuneko alderdi politikoek Espainiako selekzioa hobesten dute, Munduko Kopa jokoan denean bereziki. Hori horrela, 2009an, ezker abertzalearen hautagaitza legez kanpo utzia zutela, espainiar nazio nortasuna hobesten zuten alderdiek hauteskundeetan gehiengoak erdietsi zutenean, EAJren aurreko gobernuek lege ekimenez Euskal Selektzioaren alde Parlamentuan hartutako ebazpenak osoki aldarazi zituzten, eta espainiar nortasunarekin lotutako kirol adierazpenak sustatu. Bidezkoa deritzot Joseba Egibar EAJren Eusko Parlamentuko bozeramailearen adierazpen hauek hemen egokitzat ematea: “Ez dago ezer politikoagorik nazio selekzioa baino”. 2010eko abuztuko esanak dira horiek, PSE-EEren eta PPren estatu mailako eta espainiar nazio nortasuneko Eusko Parlamentuko gehiengoak Espainiako Txirrindularitza Vuelta urte ugari eta gero Euskal Herriko errepideetatik pasako zela erabaki zuenean. 2010ean saskibaloiko Espainiako Kopa finala ere Bilbora bertaratu zen Legebiltzarreko espainiar Konstituzioaren aldeko gehiengoak, alegia, estatuaren nazio eraikuntza bultzatzen zuenak, bideratuta. Halaber, 2009ko azaroan Espainiako futbol elkargoari eskatu zion PSE-EE, PP eta UPyDren gehiengoko Legebiltzarrak Espainiako selekzioaren partidak antolatzean Euskal Herrian jokatzearen egokitasuna aintzat hartu zezan, hots, erkidegoa ordu arte izan zen bezala, estatu-nazioa ordezkatzeko selekzioarentzat salbuespena izan ez zedin. Futbol elkargoak oster, nahiz eta galdegitea atseginezkoa eman, politikariei oroitarazi ziren futbol klubaren ardura zela beren estadioetara Espainiako selekzioa gonbidatzea, eta klubek ez dute urrats hori oraindik egin. Euskal alderdi abertzaleek kirolaz gizartea espainiar nahia egotzi zieten.

Ezin zehaztu gabe utzi gainera, euskal abertzaleen eta aberritzat Espainia estatu nazioa dutenen arteko banaketa ez ezik, euskal selekzioaren gainean 2008tik 2010erako ezbaia ere, nagusiki alderdi euskal abertzaleak etsaitu zituena, besteren artean Euskadi deitura historikoaren eta Euskal Herria izendapen zabalagoaren aitzakian, alderdikeriak tarteko. Nazio proiektuak alderatzeko balio izan du euskal selekzioaren auziak azken urteetan horientzat. Izendapenetik bertatik hasita, nazioa beskeen aurrean eta bere baitan definitzeko adostasun ezak eta nazioaren lurraldetasunari buruzkoak euskal nazioaren zehaztu ezina eta askotariko atxikimenduen arteko akordio eza ikusarazten ditu. Izan ere, futbolarekin eta euskal selekzioaren auziarekin euskal abertzaleek, euskal nazioaren izate berezitan sinesten duten horiek ere, ez daukate horri

buruzko abiapuntuzko bat egiterik. Selektzioaren ofizialtasunaren, hots, txapelketa ofizialetan jokatzeko eskumena aldarrikatzen dutenen lelo zabaldua da “Nazio bat, selektzio bat” dioena. Nazio horren deituraz gizarte gogoeta zabala ere falta da oraindik, eta futbol selektzioari dagokionez, kanpoko ohiko salmenta postuetako zaleen lepokoetan ere ageri da amarauna. *Euskadi* eta *Euskal Herria* izeneko taldearen oroigarriak saltzen dituzte aldizkatuta. Litekeena da 2011n ETA talde armatuak bortxazko ekintzak amaiarazi izanaren ostean hasitako aldi politiko berriak euskal nazioaren gainean hausnartzeko egokiera berriua sorrarazi izana, Kataluniako independentziaren aldeko gizarte adierazpen jendetsuek eta mugimenduek ere hezurmamitutako espainiar estatuko nazio auzien gaurkotasan aroan txertatuta.

Konstituzio Auzitegiak 2012an ebatzi zuen 1998ko gehiengo euskal abertzaleko alderdien Kirol Legearen Konstituzio auzia², eta Kataluniako Legebiltzarrak (1999) onartu zuen gisa bereko Kirolaren Legearen inguruko Konstituzio egokitasuna ere bai. Epaileek Eusko Jaurlaritzaren Kirolaren Legearen aipatutako 16.artikulua ontzat eman zuten, baina baldintzatua. Euskal Herriko selektzioek nazioartean parte hartuko zuketean “baldin eta espainiar federazioerik ez den kiroletakoak diren, eta ezein kasutan espainiar kirolaren nazioarteko ordezkarietza egitearen estatuaren koordinazio eta errepresentazio eskumenak erasan gabe” (cfr. EFE, 2012). Historian behatuta, Konstituzio Auzitegiaren erabakiak bazeukan antzekotasunik 1839.urteko urriaren 25eko euskal foruen berrespen legearekin. Lehen Gerra Karlista amaitu berriean Gobernuak aditzera eman zuen foruak onartzen zituela baldin eta Konsti-

² Juan Jose Ibarretxe lehendakariaren hiruko alderdiko –EAJ, EA eta EB– gobernua 2003an onartu zuen eta Eusko Legebiltzarrean gehiengo osoa izan zuen estatutu politiko berriaren proposamenak bertan jasotzen zuen EAE Euskal Autonomia Erki-degoaren nazioarteko kirol ordezkarietza nahia. Erakundetzeko lege proposamenaren 47.artikuluan jasota zegoen Euskadik kirolaren eremuan berezko nazio selektzioak izateko eskubidea, eta ahala edukiko zutela ofizialki nazioarteko lehiaketetan aritzeko. Halaber, 1998ko Kirolaren Legeari jarraiki, estatutu proposamenak ebatzen zuen espainiar estatuak bermatu egingo zuela euskal identitatearen nazioarteko ordezkarietzaaren begirunea, kirolaren eremuko kultur adierazpen orotan. Horrek barne hartuko zuen Euskadiren ordezkarietza nazioarteko egituretan babestea eta euskal kulturaren kanpo hedapena. Helburu hori erdiesteko EAEk ahalbidea izango zuen nazioarteko erakunde eta izateekin edota beste herrialdeetakoekin akordioak hitzartzeko (Eusko Jaurlaritza, 2003).

tuzio batasuna, hots Espainia herrialdearentzat legedi, lurraldetasun eta nazio batasuna bideratzen zuena, kontrajarriko ez zuen neurrian. Foru berezitasuna indargabetzeko hitzen erabilera zen orduan, baldintza betetzeko ezinezkoa aurreikusten zuena. 2012ko Konstituzio Auzitegiaren urtetan atzeratutako erabakimena ere, bidezkoa da, nolakotasun berekoa dela arrazoitzea, euskal selekzioei eta hurrengo ebazpen baten, Kataluniakoei, nazioartean aritzea baimenduagatik, espainiar elkargorik ez selekziorik ez egotea kirol horretan baldintza jartzen baitzieten.

Nazioaren batasuna bata, eta kirol batasuna bestea, nazio anitzaren aurrez aurrean auzi beraren adierazpide antzerakoak dira, garai ezberdinetan, baina Espainiaren bilakaera politikoa ezaugarritu duten barne nazioen arteko askatu gabeko norgehiagoken isla, eta bistan denez kirolean, eta futbolean, bereziki azaleratzen dena gaur egun. Esteban Gonzalez Pons PP Alderdi Popularreko eledunak egin zituen adierazpenean gardenki azaldu zuen futbol bitartezko nazio ordezkartzak zeukan garrantzia: “Munduaren begietara Espainiak azkarki utziko ahalko zion nazio bakar gisara hautemana izateari kirol eremu bat kirol selekzio askotan banatuta zanpatuko zuen unetik bertatik” (cfr. Gomez, 2007: 99).

FIFAREN araudia ere, esan denez, orainaldian estatua dutenen mesedekoa da, eta elkargo bat onartzen du estatuko, 1904an ekiniko bitetik, zirrikituak zirrikitu. Erresuma Batuen kontrolpean den Iberiar Penintsulako hegoaldeko lurmuturrak, Gibraltarrek, 1997an UEFAri eskaera egin zion bere futbol federazioa onar zezan. Aitzitik, hasieratik Espainiak oztopoak jarri zizkion Gibraltarri nazioarteko kirol ordezkartzako herrialde aitormena erdietsi ahal izan ez zezan (Gomez, 2007: 197). Jakina da Utrechteko 1713ko bake hitzarmenetik britainiarren mende dagoen lurralde murrizta, Europa eta Afrika banatzen dituen Mediterraneo Itsasoaren itsasarte estrategikoan kokatua, beretzat eskatu duela Espainiak, Iberiar Penintsulan kokatua denez, bertakoen iriztziari jaramon egiteke. UEFAk behin behinean bere kide onartu zuen 2012ko urrian, TAS Kirola Arbitratzeko Epaitegiaren aldeko erabakia ebazpenari jarraiki. Nabarmenki, 2013ko maiatzeko UEFAren kongresuan behin betiko kide gisa onartu zuen. 2006an behin behinean onartua izana zen. Gibraltarreko Gobernuak atseginez hartu zuen UEFAren erabakia, eta behin betiko ebazpena ezagutzera eman baino lehen era adierazgarrian Espainiako Gobernuari egotzi zion “politika eta kirola nahastea” (Europa Press, 2012). Izan ere, akusazio berdina egin izan ohi diete Espainiako agintariek Kataluniako eta Euskal Herriko aber-

tzaleei beraien berezko selekzioen ofizialtasuna aldarrikatu dutenean. Salaketa horietako bakoitza, hala esatea baldin badago, egokia da, bata nahiz bestea, futbola eta kirola lehentasun tresnak baitira nazio izaera eta harrotasuna plazaratzeko. Okerra, eta hutsala da, ostera, besteen jokabidean ezkertasunezko ezaugarriak hautematea eta norbereenean egokitasunezkoak.

5.3. Euskal Herria Kirola eta ESAIT elkartearen saioak Euskal Selektzioaren estatu gabeko izaerari dagozkion mugak erais- teko

ESAIT Euskal Selektzioen Aldeko Iritzi Taldearekin batera, Euskal Herria Kirola erakundeak zuzentzen du askotariko kirolen euskal selektzioen aldeko aldarrikapenaren zuzendaritza gaur egun. 2009ko abenduaren 27an Donostiako Belodromoan ospatutako KirolHerria jaialdian izan zuen sorburua, hainbat kirolariren ekimenez eraturako aldarri festan. Euskal Herriko txapeldunaren titulua osatzea helburu hartu zuten, eta horretarako eremu geografiko horretako txapelketak antolatzea. ESAIT eta Kontseiluarekin batera Euskal Herria eta Eslovakiaren arteko emakumezkoen lehen nazioarteko norgehiagokaz gain, Euskal Herria Kirolaren sortzezko ekarpenik esanguratsuena izan zen errugbian 2012ko abuztuan eratu zuen Euskal Kopa, Biarritz Olympique Pays Basque eta Aviron Bayonnais Lapurdiko talde entzutetsuak Donostiako Anoeta estadioan alderatu zituen. Nazioarteko txapelketetan aritu ezina argudiatzeko Espainiako hedabideetatik Katalunia eta Euskal Herrian jomuga hori dutenei berezko txapelketak osatzeko gabezia eta ezina egozten diete. Nahiz eta izatez Andorrak, Monakok eta bestelako herrialde burujabeen klubek, eta nazio selektzioa dutenek, arazorik gabe jokatzen duten berena ez den ondoko estaturen batean, Euskal Herria Kirolak euskal eremuko txapelketak egitearen eginkizun hori hartu zuen, Espainiaren mendeko eta Frantziaren mendean diren euskal probintzia historikoak, denak, erreferentzia eremu bezala hartuta. Jon Esturo erakundeko eledunari elkarrizketa egin nion etorkizunera begira elkartearen erronkak eta jomugak ezagutzeko.

Esturoren esanetan, alderdi politikoetatik bereizten da ESAIT baino gehiago, eta euskal kirolarien antolamendua dela zehazten du. Nolanahi ere, euren ekimenak ezin bestela, hautatuko erreferentzia egitura politikorik ez daukan Euskal Herriaren osotasuna izanda, eragin poli-

tikoa duela aitortzen du. Herrialde independentea bailitzan jokatu nahi dutela gaineratzen du, eta bide horretan kirol kontseilu nagusia sortzea bideratu Euskal Herriko esparruarekin bat egiten duten alderdi politiko eta kirolariek. ESAITen ofizialtasuneko galdegiteekin bereizita, eurek hori eskatuko ez dutela argitzen du, ofizialak bailiran lan egingo dutela. “Eurek egiten dute ekintza politikoa kirolarekin eta guk egiten dugu kirol politika, ezberdina da” (J. Esturo, norbere iturria, urtarrilak 24, 2013).

Hala, Euskal Herriko erreferentzia mailako ligako lehiaketa antolatzeko urratsak aurreratuak dituzte, Esturoren esanetan, norbere ekimenaren adierazgarri. Ingalaterrako ordezkoen ligaren parekoa izango zatekeen, hamabi taldez osatua. Osasunaren hasierako ezezkoa salbuetsez, Athleticek, Realak, Alavesek, Sestaok, Amorebietak, Eibarrek, Real Unioneke, Peña Sportek eta Aviron Bayonnaisek, besteren artean, baiezkoa eman zioten ekimenari Euskal Herria Kirola elkarteko eledunaren hitzetan. Lehiaketaren tankeraren mugak onartuta ere, Europako txapelketa garaikide batzuk baino indartsuagoa bihurtuko litzatekeela ziurtatzen du. Ipar Euskal Herriko futbol taldeentzat egokia izango zatekeen Hegoaldekoekin jokatzeko, futbolariak bertan beren burua ezagutaraziko zuketelako, eta are gehiago, Frantziako osoko eredu zentralistagatik futbol ligako beheko mailetatik behartuta dauden bidaia luzeak egiteko oztopoa eraitsiko zuketena eta.

ESAITek 2014ko urterako Brasilgo Munduko Koparen aurreko asteak baliatuta Euskal Selekzioarekin eta Katalunia gisako selekzioekin nazioarteko txapelketa sortzea proposatu izanaren ildoko ekimenen aldeko da Euskal Herria Kirola. FIFAk bere baitan onartu ez dituen selekzioen NF Board izeneko lehiaketaz antolamendu aldetik gabezia askokoa dela uste du, eta FIFAk etorkizunean bere baitan onartzera erakartzeko moduko osaera egokia izan beharko duela, telebistak gogatzeko dituen eta estadioak betearaziko dituen nazioarteko txapelketaren izaerakoa. Esturok Pazifikoko uharteetako txapelketa baten adibidea ipintzen du ahaleginaren zentzua azaltzeko. FIFArekin barruan ez zeuden selekzioek jokatzeko lehiaketako garaileari futbol erakundeak eskubidea emango zion Munduko Kopako atariko lehian parte-hartzeko Ozeaniako kontinentean. Epe ertainera Europan, Euskal Selekzioak ahalbide berdina izango zuen lehiaketa atontzea da Euskal Herria Kirolaren jomuga, Esturoren arabera. “Adibidez, esaten digutenean zuek zer plan duzue ofizialtasuna lortzeko? Gure plana ez da eskatzea, zeren eskatzea libre da, baina ez ematea ere bai. Gure plana da egiten bitartez lortu

bidea”. ESAITek hasitako bidean aurrera egitea, ekimen egituratuagoa sorraraztea, da elkartearen xedea. Martxel Toledo ESAITeko eledunak liburu honen egileari adierazia da Euskal Selektzioaren adiskidantza partiden aroa agortua dela. Aurrerabidea politikarien baitan eta borondate politikoaren inguruan betikitzen du, nolana ere: “Elkarri errua botatzen diote Euskal Herrian kirol federazioek eta politikariek ere” (M.Toledo, norbere iturria, urtarrilak 24, 2013). Euskal Herria Kiroleko eledun Jon Esturok, bistakoa denez, kirolaren baitan ere zuzentzen du eginahala, politika alorraren sostenguari ezinbestekoa iritzi izanagatik. Ekinaren ekinaz, estatuaren selektzio eta elkargoen egitura sustraitua dagoen eta Espainiak irmo babesten duen nazioarteko futboleko zirririak lekutzea dute xedea.

Esturok modu baikorrean hartzen du Luis Maria Elustondok 2013ko urtarrilean Santiago Arostegi ordu arteko burua Euskadiko Futbol Federazioaren presidentetzarako bozetan gainditu izana. Arostegik ez bezala, Elustondok ofizialtasuneko bidean pausoak emateko borondatea daukala uste du. Hori eratoritzen da gainera, neronek Internet bidez aurreko federazioaren zuzendaritzaren agintaldian posta elektronikoz igorri nien galdera sortaren ihardespren laburrei jarraiki. Azalpen gehiegi emateke Arostegiren federazioak erantzun zidan urtero bi adiskidantzazko partida jokatzeko zela guztizko xedea, bestelako aipamen edo xederik gabe. Dena dela, zuzendaritza horren jarrera ere bazen federazioa EAE Euskal Autonomia Erkidegoko esparrura mugatu arren, horretaz haratagokoa zela elkargoaren izaera, Euskal Herriaren mailakoa pentsa daitekeenez. Ondorioz, Irlandako Errepublikaren selektzio ofizialarekin antzekotasunak izango lituzke, nazio talde horrek bere federazioaren lurralde esparruaz gaindiko nazioaren futbolariak zelairatzen baititu. Deigarria da federazioak onartzen duela jende asko berarekin harremanetan jartzen dela Euskal Selektzioaren berezitasuna ezagutzeko eta ofizialtasun bideko pausoak jakiteko, Euskal Herritik nahiz kanpoan bizi diren euskal herritarrak eta beste jatorritakoak. Ildo horretan, Luis Maria Elustondo 2013ko urtarriletik presidente berria denak, honela esan zuen *Diario Vasco* kazetan egin zioten elkarrizketan bere zuzendaritzak zuen jomugaz, Euskal Selektzioak nazioarteko lehiaketetan parte hartzeko bideari buruz: “Selektzioaren ofizialtasunaren aldeko borroka egingo dugu, baina zuzenbidearekin eta zentzuarekin” (Elustondo, 2013). Kataluniako elkargoarekin hartu-emanetan izan eta FIFA eta UEFA erakundeen mugen baitan urratsak egitea da Elustondok adierazten duen xedea. Helburu horrekin gizartearen ekimen

handiagoa eta jokalariena dagoela nabarmentzen du. Kirol zuzenbide alorrean adituak direnen taldea izango dutela dio, eman ahal dituzten pausoak begiztatzeko, eta esan bezala zuzenbidearen bideko urratsak egiteko.

Zentzu berean mintzatzen da 2012ko urriaren 21eko EAEko hau-teskundeetatik eratorritako Iñigo Urkullu lehendakariaren Eusko Jaurlaritzako gobernu berriaren Kirol Zuzendari Jon Redondo ere. Euskal abertzaleak diren neurrian ofizialtasunaren aldeko ekimena beren izaerari atxikita dagoela azaltzen du. Hala ere, Redondori *Berria* kazetan egindako elkarrizketatik eratoritzen da Euskal Herriak zehazten ez den estatus politikoa erdietsi bitartean ia ezinezkoa izango duela nazioartean ofizialtasunez lehiatzea, eta ildo horretan, politikaren mende dagoela erabat Euskal Selektzioaren neurketa bakanetatik gaindiko jauzia izatea. “Baina horrek ez du esan nahi hori lortu bitartean geldirik egon behar dugunik. Zirimiri moduan egin behar ditugu gauzak, pixkanaka-pixkanaka baina etengabe. Hori bai, egiten dugunak serioa izan beharra dauka” (Redondo, 2013). Jon Redondok euskal kirol selektzioen saioa Eusko Jaurlaritzari eta EKFB Euskal Kirolen Federazioen Batasunari dagokiola argi utzi nahi du, eta horrenbestez bereizketa, eta bide batez zatiketa ere, adierazten du ezker abertzaleko ideiekin uztartu ohi den ESAITekin, eta baita aipamenik egiteke uzten duen Euskal Herria Kirolarekin ere. Ondorioztatu ahal da EAJren gobernu berriak estatua- ren sorkuntzara beharrez duela Euskal Selektzioaren nazioarteko txapelketetan aritzeko aukera, eta hartara, bilakaera politiko konplexuaren baitan dagoela futbol ordezkaritza aitortzen du, Euskal Herria Kirolak irauli nahi duena.

Hori horrela, Euskal Herriko selektzioen ezintasuna, eta bereziki, futbolekoarena, azaleratzen denean, iraganetik berreskuratzeko modukoa da Peio Etcheverry-Ainchartek *Enbata* Ipar Euskal Herriko hila- betekariaren 2006ko uztailleko alean iritzi artikuluko bidez egin zuen arrazoibide hau. Futbol eta nazio nortasunen loturaz, nazio sentipenak pizteko duen garrantzia eta Iparraldeko bizipen osagarriez balioesteko moduko hausnarketa da.

“Mais pour nous abertzale, c’ est un sacré problème. Nous pouvons rédiger les projets politiques les plus sérieux, les discours les plus convaincants, leur portée sur la population sera toujours infiniment plus faible que l’émotion suscitée par une victoire de l’équipe qu’ils ont appris à soutenir. Je dis bien appris, car à chaque âge tout porte à l’identification des Français vis-à-vis des “*Bleus*” (...) Là réside un

enjeu de taille. L'abertzalisme ne doit pas être que raisonné, réfléchi. Il doit aussi être ressenti pour être réellement partagé par une communauté” (Etcheverry-Ainchart, 2006).

Futbolaren bidezko euskal nazionalismoaren eta euskal nazio nortasunaren muga aditzera ematen duen heinean eta atxikipen eta sentipenok hunkipenezko eta sortzezko giza emozioarekin lotura dutela argudiatzen duen neurrian, bateragarria da gogoeta hori ikerketan zehar bildutakoarekin eta defendatu izan den ardatzarekin. Frantziaren kasuan nahiz Espainiarenean, futbol selekzioek estatu-nazioaren eraikuntza aldiro biziberritzen dute, eta Euskal Herria eta Katalunia bezalako estaturik gabeko nazioen nazionalismoen futbol sentipenen bidezko hedapena hein handi batean zailtzen dute aldi berean nazioak gisara nazioartean lehiatu ezina dutelako, eta horrenbestez, beren baitako berezitasunak futbolaren bidezko besteen aurkako aurkaritzan gainditzeko ahala ez dutelako. Hartara, XX. mendean gipuzkoar eta bizkaitarren arteko alderaketetan azalerazi diren probintzien arteko lehiak nazio bateratuaren sentipena erabat ezartzea oztopatu dute, egiazko futbol lehia eta norgehiagokak Espainiako liga txapelketaren baitan piztutakoak izan direlako. Jakina da futbolak egokiera bakoitzean talde atxikimendu bat sustatzen laguntzen duela, eta askotan kontrajarriak izan daitezkeela beste abagune batzuetan gertatutakoekin. Hala eta guztiz ere, espainiar estatuan izan den futbol bidezko nazio eraikuntza kontrajarrien azterketatik ondorioztatu ahal da, espainiar nazio eraikuntzaren estatu nazio zilegitasuna ez zaiola Kataluniaren eta Euskal Herriaren adierazpenei gainjarri 1920ko hamarkadatik mende luzaroan, horiek bereziki beren nortasun babesleku bezala baliatu baitute futbola.

V. ONDORIOAK

Azaletik kontraesanaren gisakoa da euskal nazio nortasunaren futbol erabilpena, Kataluniarena ere, Espainia eta Frantziako estatu nazioen jardunak azpiratuta. Jabetuak daude euskal nahiz kataluniar aber-tzaleak futbola beren nazioaz identifikazioa lortzeko bide nagusi eta ikusgarrienetakoa dela, hots, gizartean beren nazionalismo mugimen-dua indartzeko alderdia, baina bide hori era berean, futbolaren anto-laketagatik, aurretiazko aldaketa politikoen mendean dago, estatuaren sorrerara hurbiltzearen mende. Eta horrek egungo estatu nazioen osoko aurkaritza du. Futbola nazioa haragitzeko lehentasunezko bidea da, baina bide hori baliatzeko dagoeneko estatu burujabea izateko baldin-tza bete behar da, funtsean nazioa ziurtatzen duena. Adiskidantzazko partidek ez dute neurketek izaten duten nazio garrantzirik erdiesten, ez eta ezberdintasunak bateratu eta sinboloak gizarteratzen, eta kanpoan nazioa ezagutarazten. Gerora begirako behaketak nire ustez, kontraesan hau askatuko ote den aztertu beharko luke. Alegia, begiztatzea ea fut-bolaren gaur egungo estatuaren mantentzearen aldeko izaeratik gaindi, eta hedabideek izaera hori betikotzen dutela aintzat hartuta, kirolaren ordezkaritza eta alderaketazko izaerak Euskal Herria bezalako estaturik gabeko nazioetan nazio nortasunen hauspotzea eragingo ote duen. Esan nahi baita politikaren bilakaera konplexuek futbolaren arloko pauso ne-kezak eragin aurretik – Euskal Selektzioaren ofizialtasuna alegia– kirola politikari aurreratuko zaion.

Arreta gune izango dira halaber, Euskal Herria Kirola elkarteak sustatutako eta Euskal Herriaren lurraldetasun historikoa aintzat har-tzen duten txapelketa egitasmoez Iparraldearen eta Hegoaldearen ar-teko banaketa ezerezteko gauza izango diren aintzat hartzea. Izan ere, Ipar Euskal Herria errugbiarekiko irrikak ezaugarritu izana batetik, eta

Hegoaldean futbola gizartearen ikuskizun eta atxikipenen bateratzailea bilakatu izanak, bestetik, kirolaren, bereziki futbolaren, bitartez nazio mailako atxikimendua sorraraztea eragotzi dute orain arte. Litekeena da Euskal Herria Kirola bezalako herri mugimenduek joera hori iraultzea helburu izatea, eta kirolaren bidez euskal nazio nortasunari buruzko kideasun sentimendua azaleratzea helburu izatea nazio mailako txapelketak antolatuta, taldeko kirolek funtsean emoziozko lotura irmoak osatzen dituztelako. Ezin ahaztu ere ESAIT Euskal Selektzioen Aldeko Iritzi Taldeak 2014an nazioarteko futbol txapelketa egitea xede hartuta duela Euskal Selektzioaren ofizialtasunaren aldeko urratsak egiteko, eta FIFArekin onarpen ofizialik gabeko pausoak ematen joateko, Kataluniako federazioaz elkarlanean eman nahi dituzten pausoak. Bi nazio horietako zaleek 2009ko eta 2012ko Espainiako Errege Kopako finalak erabili zituzten espainiar estatu nazioaren futboleko egutegiaren data nagusietakoak, espainiar hedabide nagusiek nazio ekitaldiari emandako arreta baliatuz beren nazioen aurkaritza agerrarazteko. Ekitaldi horiek polemika biziaren gain, espainiar politika antolamenduaz hausnarketa eragin zuten Euskal Selektzioaren eta Kataluniako nazio taldearen adiskidantzazko partidez haratago. Erakutsi zuen futbolak ahalbidea ematen zela Euskal Herriko eta Kataluniako klubentzat bitartez aurkaritza azaldu ahal izateko. Bestela da ostera, beren talde nortasuna eraiki ahal izateko ahala edukitzea.

* * * * *

Euskal Herria, hiru nazio nortasunen eraikuntzaren ingurumena den neurrian, eta baita Espainia ere guztiz burutu gabeko estatu nazioaren eraikuntzaren eta bere barruko nazioen norgehiagoka eremua, eta futbola guztietan gizarte ekitaldia izan dela kontuan hartuta, mende bateko bilakaera politikoa eta geroa behatzeko lehentasunezko ikergaia izan da. Areago hedabideen eraikuntza epaitzeko ere, 2009 eta 2012ko Errege Kopako finalen aipamena eginik, futbolarik nazio nortasunak eraiki eta eraberritzeari buruz. Hori biribiltzeko aberasgarria da alde-raketazko metodologia baliatuta beti ere aztertutako izan diren mundu mailako adibideekin uztartzea, zientziako ekarpena osatzeko. Eskoziarena, Euskal Herrietik hurbiletik erreparatu beharreko ispilua da. Izan ere, estatu gabeko nazio horrek bere selektzioak Munduko Kopan aritzeko abagunea izan ohi du, estatuen pare. Aitzitik Erresuma Batuko hedabideen egituraren mendean izanda, sarritan ezina izan du telebis-

taren bidez futbol nazio eraikuntza biribildu, nazio selekzioaren partidak askotan herritar askoren helmenetik urrundu baitira, ordainduzko hedabideetara. Osterantzean, estatu nazioek ohiko merkatu ekonomia-
ren askatasunari mugak jartzen dizkiote nazio telebista kate nagusiek igorritako partidak nazioaren ekitaldiak bihurtu daitezten. Horrez gain, Euskal Herria osoki hartuta, hau da, Ipar Euskal Herria nahiz Hego Euskal Herria, futbolak askotariko jazoerak tarteko zatitutako nazioak hurbildu eta batzeko eskaintzen duen gailua denez, Irlanda, Alemania, Zipre, Yemen eta Koreako urruneko gertaerekin alderagarria da, nazioa elkartzeko itsasgarria. Izan ere, nahiz eta Euskal Herrian historia gertae-
rek etsaitutako komunitate talka ez den, Euskal Selektzioa bi aldeetako herritarrek bere egingo bazuten, gaur egun arte estatuen mugak euskal herritarrak mende luzaroan banatutako gizarteak hurreratzeko moduko baliabide sinbolikoa zatekeen.

Izan ere, ildo horretan, futbolak nazioak sinbolikoki biziberritze-
ko ahala eskaini ohi duen heinean, garaipenaz inguratua denean ba-
tez ere, banderak, sinboloak eta nazio ereserkiak gizarteratzeko gailuaz hornitzen du nazioa. Anthony Smithen abiapuntuzko hausnarketaren egokitasuna berresten du neurri handi batean futbol ekitaldiak. Nazio-
en osaera eta biziberritzeaz diharduenean, faktore objektibo eta sub-
jektiboen ezbaiez gaindi ikurren eta sinboloen beharra nabarmentzen duenean. Esan nahi baita, nazioa zeharkako komunitatea, izate abstrak-
tua, nolabait hunkipenez zilegitu eta haragitzeko bideragarria. Ingalate-
rran 1996an herrialdeko bandera hedatzea bultzatu zuen, eta 2002an, 2006an eta 2010ean, Hego Korean, Alemanian eta Espainian hurrenez hurren nazio bandera aldarte baikorraz onartzea. Litekeena da antzera gertatzea, eta bestelako nazio osagaiak baino bateratzaile nagusiagoa izatea futbola Euskal Herrian ere, Afrikan eta Hego Amerikan aipatzen denez, hots, nazio eta etnia askoren itsasgarri apartekoa. Euskal Herrian euskal identitatea eta nazio nortasuna askotariko ezaugarriez hautema-
ten dute herritarrek toki batetik bestera. Iparraldean, bertan jaioa izana eta hizkuntza lehenetsitako definigarriak badira, Hegoaldean norbere borondatea gainjartzen da. Atxikimendua adierazteko bidea, Katalu-
nian esaterako, bertako talde ordezkariari –Bartzelonari – aldeketasuna erakustea izan ohi da, eta bide batez askotariko izaerako jendea gu izaera sinbolo beraren gainean elkartzekoa.

Anthony Smithen azaldua da estatu-nazioak bere baitako anizta-
suna egokitzeko bidean homogeneotasuneko ikuspegi klasikoa eralda-
tu duela uhin globalen mendean, estatu-nazio postklasikoaren noranz-

koan. Nazioarteko futbolak, nazio taldeen osaeraz, nazio ordezkari-
sinboloak izaki, igarobide horren berri eman du. Kanpoko jatorriko
jokalariak bere altzoan onartu berri dituen Alemaniako selekzioa da ho-
rren adierazgarria, ez adibide soila, ordea. Bestela da, estatu-nazioek
beren zilegitasuna erasango denaren beldurra dutenez gero, aniztasuna
kudeatzeko ezberdinak diren gutxiengoaren asimilazioa sustatzen dute-
la. Inondik ere, doktorego tesitik eratorritako munduan zeharko be-
giradan, eta espainiar estatuko eta Euskal Herriko analisi mardulean
behatu dugunez, futboleko ekitaldia lehentasunezko gailua da, gizarte
modernoaren askotariko ekitaldia aztertzeke ez ezik, antolamendu po-
litiko garaikidearen, hau da, estatu-nazioaren, etorkizuna epaitu ahal
izateko. Horren baitan, espainiar estatua eta Euskal Herria aztergai
oparoak dira.

VI. INFORMAZIO ITURRIAK

- ABC (1964): “España gana la Copa de Europa de naciones al vencer a la U.R.S.S. por 2-1”. 1964ko ekainaren 23a. <http://www.futbolypasionespolicas.com/2011/03/la-victoria-deespana-sobre-la-urss-en.html#120>
- ABEND, L. (2010): “The World Cup and the Meaning of Spain”. *Time*, 2010eko uztailaren 15a. <http://www.time.com/time/world/article/0,8599,2003088,00.html>
- ADAN REVILLA, M. T. (1998): “Ultras e hinchas: Política y violencia en el fútbol en España (1982-1997)”, in *Política y Violencia en el fútbol* (Ed. Consejo Superior de Deportes), 108-129.
- ALCAIDE HERNANDEZ, F. (2009): *Fútbol: Fenómeno de fenómenos*, LID Editorial Empresarial. Bartzelona.
- ALLISON, L. (2000): “Sport and Nationalism”, in *Handbook of Sports Studies* (Eds. Coakley, J. eta Dunning, E.), SAGE publications. Londres, 344-355.
- ANDERSON, B. (1991): *Imagined Communities: Reflections on the Origin and Spread of Nationalism*, Verso. Londres eta New York.
- ARENAZA, J. (2011): “Euskal Selekzioa no se mereció semejante castigo”. *Diario Vasco*, 2011ko abenduaren 29a.
- AUGE, M. (1999): “¿Un deporte o un ritual?” in *Fútbol y pasiones políticas* (Ed. Seguro, S.), Debate. Madril, 55-66.
- AZURMENDI, J. (2003): “Humboldt eta Renanen nazio kontzeptua”, *Eusko ikaskuntzen nazioarteko aldizkaria = Revue internationale des études basques = International journal on Basque studies*, 48: 1, 91-124.
- BAHAMONDE MAGRO, A. (2002): *El Real Madrid en la historia de España*, Santillana Ediciones Generales. Madril.

- BALL, P. (2010): *Morbo. La historia del fútbol español*, T&B Editores. Madril.
- BILLIG, M. (1995): *Banal nationalism*, SAGE publications. Londres.
- BLAIN, N.; BOYLE, R. eta DONNELL, H. O. (1993): *Sport and National Identity in the European Media*, Leicester University Press. Leicester. Londres eta New York.
- BONIFACE, P. (2002): *La Terre est ronde comme un ballon: Géopolitique du football*, Seuil. Paris.
- (2006): *Football et mondialisation*, Armand Colin. Paris.
- BROCHAND, P. (1998): “Économie, diplomatie et football”, in *Géopolitique du football* (Ed. Boniface, P.), Éditions Complexe. Brusela (Belgika). 73-80.
- BROHM, J.-M.; PERELMAN, M. (2006): *Le football, une peste émotionnelle: La barbarie des stades*, Gallimard. Paris.
- BROMBERGER, C. (1995): *Le match de football. Ethnologie d'une passion partisane à Marseille, Naples et Turin*, Editions de la Maison des sciences de l'homme. Paris.
- (1998): *Football, la bagatelle la plus sérieuse du monde*, Bayard Éditions. Paris.
- BURNS MARAÑÓN, J. (1999): *Barça: la pasión de un pueblo*, Anagrama. Bartzelona.
- CADENA SER (2010) “Zapatero: ‘Se me han saltado las lágrimas. Ha sido heroico’”. 2010eko uztailaren 12a. http://www.cadenaser.com/deportes/articulo/zapatero-han-saltadolagrims-ha-sido-heroico/csrsrpor/20100712csrsrdep_1/Tes.
- CALHOUN, C. (1991): “Indirect Relationships and Imagined Communities: Large-Scale Social Integration and the Transformation of Everyday Life”, in *Social Theory for a Changing Society* (Eds. Bourdieu, P. eta Coleman, J. S.), Russell Sage Foundation. Boulder, Colorado (AEB), 95-121.
- CASPISTEGUI, F. J. (2001): “Osasuna y Navarra entre primera y segunda división”, in *Guerras danzadas: Fútbol e identidades locales y regionales en Europa* (Eds. Caspistegui, F. J. eta Walton, J. K.), Eunsa. Iruñea, 193-214.
- CASTAÑÓN RODRIGUEZ, J. (1993): *El lenguaje periodístico del fútbol*, Universidad de Valladolid. Valladolid (Espainia).

- CASTELLS, M. (2003): *La era de la información. Economía, sociedad y cultura. Volumen II: El poder de la identidad*, Alianza editorial. Madrid.
- CATALÀ OLTRA, L. (2012): El uso del deporte como instrumento reforzador del sentimiento nacional. El caso de la selección española de fútbol (2008-2010), in *IX Soziologia eta Zientzia politikoaren Kongresua: Gizarte Zientzia berria aro berri baterako*. Bilbo.
- CORPAS, A. (2012): “El Barça convierte su estadio en un poster independentista”. *El Mundo*, 2012ko urriaren 8a.
- CROLLEY, L.; HAND, D. (2002): *Football, Europe and the Press*, Frank Cass. Londres (Erresuma Batua) eta Portland (Oregon, AEB).
- (2006) *Football and European Identity: Historical narratives through the press*, Routledge. New York.
- CRONIN, M. (1998): “When the World Soccer Cup is Played on Roller Skates: The Attempt to Make Gaelic Games International: The Meath-Australia matches of 1967-68”, in *Sporting Nationalisms: Identity, Ethnicity, Immigration and Assimilation* (Eds. Cronin, M. eta Mayall, D.), Frank Cass. Londres eta Portland (Oregon, AEB), 170-188.
- DIARIO VASCO (2010): “Agresiones en Zarautz, Beasain y Bilbao durante las celebraciones de la victoria de España en el Mundial”. 2010eko uztailaren 12a.
<http://www.diariovasco.com/20100712/mas-actualidad/sociedad/varios-heridoseuskadi-cuando-201007120958.html>
- DIAZ NOCI, J. (2000): “Los nacionalistas van al fútbol: Deporte, ideología y periodismo en los años 20 y 30”, *Zer aldizkaria*, 9: 5, 357-394.
- DIETSCHY, P. (2006): “Dos desafíos políticos: los traspasos de jugadores y la descolonización deportiva de África”, *Vanguardia Dossier*, 20, 78-89.
- (2010): *Histoire du football*, Perrin. Paris.
- (2011): “Les avatars de l'équipe nationale: Football, nation et politique depuis la fin du 19ème siècle”, *Vingtième Siècle Revue d'Histoire*, 111, 35-47.
- DIEZ URRESTARAZU, R. (2003): *ETB, el inicio de una nueva era*, EITB: Iurreta.
- DUNNING, E. (1989a): “El deporte como coto masculino: notas sobre las fuentes sociales de identidad masculina y sus transformaciones”, in *Deporte y ocio en el proceso de la civilización* (Eds. Elias, N. eta Dunning, E.), Fondo de Cultura Económica. Mexico, 323-342.

- (1989b): “La dinámica del deporte moderno: Notas sobre la búsqueda de triunfos y la importancia social del deporte”, in *Deporte y ocio en el proceso de la civilización* (Eds. Elias, N. eta Dunning, E.), Fondo de Cultura Económica. Mexico, 247-270.
- (1989c): “Lazos sociales y violencia en el deporte”, in *Deporte y ocio en el proceso de la civilización* (Eds. Elias, N. eta Dunning, E.), Fondo de Cultura Económica. Mexico, 271-294.
- (2003): *El fenómeno deportivo: Estudios sociológicos en torno al deporte, la violencia y la civilización*, Paidotribo. Bartzelona.
- Eco, U. (1988): “Para una guerrilla semiológica”, in *La Estrategia de la Ilusión*, Ediciones Lumen. Bartzelona.
- EFE (2012): “Las selecciones vascas podrán competir internacionalmente si España no tiene representación”. *Diario Vasco*, 2012ko apirilaren 26a.
<http://www.diariovasco.com/rc/20120426/deportes/mas-deporte/selecciones-vascaspodran-competir-201204261713.html>
- EISENBERG, C. (2006): “Le football comme phénomène mondial”, in *Football, sport mondial et sociétés locales* (Eds. Compagnon, O. eta Dietschy, P.), Alternatives Économiques. Paris, 8-23.
- EISENBERG, C.; LANFRANCHI, P.; MASON, T.; WAHL, A. (2004): *FIFA 1904-2004: Un siglo de fútbol*, Pearson Educación. Madril.
- ELIAS, N. (1989): “Un ensayo sobre el deporte y la violencia”, in *Deporte y ocio en el proceso de la civilización* (Eds. Elias, N. eta Dunning, E.), Fondo de Cultura Económica. Mexico, 185-212.
- ELIAS, N.; DUNNING, E. (1989a): *Deporte y ocio en el proceso de la civilización*, Fondo de Cultura Económica. Mexico.
- (1989b): “El fútbol popular en Gran Bretaña durante la Edad Media y a principios de la Edad Moderna”, in *Deporte y ocio en el proceso de la civilización* (Eds. Elias, N. eta Dunning, E.), Fondo de la Cultura Económica. Mexico, 213-230.
- ELORZA, A. (1978): *Ideologías del nacionalismo vasco*, Luis Haranburu. Donostia.
- ELUSTONDO, L. M. (2013): “Lucharemos por la oficialidad de la selección con el derecho y la cabeza”. *Diario Vasco*. Donostia, 2013ko urtarrilaren 24a.
- ESPAINIAKO GOBERNUA (1990): Ley 10/1990, de 15 de octubre, del Deporte.

- <https://www.boe.es/buscar/doc.php?id=BOE-A-1990-25037> estekan eskuragai
- ESTOMBA ETXEPARE, F. (2007): “El equipo Euzkadi: Del mito político a la realidad histórica (1937-1939)”, *Historia Contemporanea*, 35, 791-816.
- ETCHEVERRY-AINCHART, P. (2006): “De l’importance stratégique d’Euskal Selekzioa”. *Enbata*, 2006ko uztaila.
[http://www.elasindikatua.org/eu/fitxategiak/zaharrak/dokumentuak/Enbata-Alda1936\(27\).pdf/](http://www.elasindikatua.org/eu/fitxategiak/zaharrak/dokumentuak/Enbata-Alda1936(27).pdf)
- EUROPA PRESS (2012): “El Gobierno del Peñón, ‘encantado’ con la decisión de la UEFA, acusa a España de ‘mezclar deporte y política’”. *La Vanguardia*, 2012ko abenduaren 4a.
<http://www.lavanguardia.com/20121002/54351500298/el-gobierno-del-penonencantado-con-la-decision-de-la-uefa-acusa-a-espana-de-mezclar-deporte-y.html>
- EUROPAKO BATASUNA (1989): 89/552/CEE Mugarik gabeko telebista artzaraua.
<http://eurlex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=CELEX:31989L0552:ES:HTML> estekan eskuragai
- Europako Parlamentuaren eta Kontseiluaren 2007/65/CE zuzentaraua (2007). Europako Batasuna eta Kontseilua. <http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/LexUriServ.do?uri=OJ:L:2007:332:0027:0045:ES:PDF> estekan eskuragai
- EUSKAL HERRIKO FUTBOLARIAK (2010). Futbolarien prentsa oharra.
http://gara.naiz.info/agiriak/20101124_futbolarien_oharra.pdf.
- EUSKO JAURLARITZA (2003): Euskadiko Erkidegoaren Estatuto Politikoaren Proposamena.
<http://www.berria.info/dokumentuak/ibarretxerenplana.pdf> estekan eskuragai
- (2006): “IV. Inkesta Soziolinguistikoa”, *Eusko Jaurlaritzaren Argitalpen Zerbitzua*,
http://www.euskara.euskadi.net/r59-738/eu/contenidos/informacion/argitalpenak/eu_6092/adjuntos/IV_incuesta.pdf
- Euskadiko Kirolaren 14/1998 Legea, ekainaren 11koa (1998). Eusko Legebiltzarrean gehiengoaz onartua.
<http://www.euskadi.net/bopv2/datos/1998/06/9802891a.pdf> estekan eskuragai

- FIFA (2012): “Estatutos de la FIFA Edición Julio de 2012”,
<http://www.fifa.com/mm/document/affederation/generic/01/66/54/21/fifastatutes2012e.pdf>
- FRASER, D.; MCMAHON, K. (2003) “When Too Much Sport is Barely Enough. Broadcasting Regulation and National Identity”, *Entertainment and Sports Law Journal*, 1: 3, 1-52.
- GARA (2010): “ETA-ren agiria Euskal Herriari”. 2010eko irailaren 6a.
- GARCIA FERRANDO, M.; PUIG BARATA, N.; LAGARDERA OTERO, F. (2002): *Sociología del deporte*, Alianza Editorial. Madril.
- GELLNER, E. (2009): *Nazioak eta nazionalismoa*, Klasikoak. Bilbo.
- GIDDENS, A. (2000): *Un mundo desbocado: Los efectos de la globalización en nuestras vidas*, Taurus. Madril.
- GIULIANOTTI, R.; ROBERTSON, R. (2009): *Globalization and football*, Sage publications. Londres.
- GOMEZ, D. (2007): *La Patria del Gol: Fútbol y política en el Estado español*, Alberdania. Irun.
- GONZALEZ ABRISKETA, O. (2005): *Pelota vasca: Un ritual, una estética*, Muelle de Uribitarte. Bilbo.
- (2013): “Cuerpos desplazados”, *Revista de Antropología Iberoamericana*, 8:1, 83-110.
- GONZALEZ AJA, T. (2002): “La política deportiva en España durante la República y el Franquismo”, In *Sport y autoritarismos. La utilización del deporte por el comunismo y el fascismo* (Ed. Gonzalez Aja, T.), Alianza Editorial. Madril, 169-202.
- GONZALEZ CALLEJA, E. (2007): “Poder, política y deporte”, In *Sobre el poder* (Ed. Menendez Alzamora, M.), Tecnos. Madril, 269-301.
- GOTZON, J. (1998): *Euskadiko futbol selekzioaren historia*, Ediciones Beitia. Bilbo.
- GRYNBAUM, A.; SCHNEIDER, R. (2010): *Football et politique: les liaisons dangereuses*, Jean-Claude Gawsewitch. Paris.
- GUIBERNAU, M. (1999): *Nations without States: Political Communities in a Global Age*, Polity Press. Cambridge.
- HABERMAS, J. (1998): *Identidades nacionales y postnacionales*, Tecnos. Madril.
- HARVEY, A. (2005): *Football, the first hundred years: The untold story*, Routledge. New York.

- HENRY, T. (2009): “Catalunya no es España y eso hay que sentirlo”. Elkarrizketaren egilea: Juan Bautista Martínez eta Juan eta Felip Vivanco. *La Vanguardia*, 2009ko abenduaren 15a.
<http://www.lavanguardia.com/deportes/noticias/20090227/53648897203/catalunya-noes-espana-y-eso-hay-que-sentirlo.html>
- HOBBSAWM, E. (1992): *Nations and nationalism since 1780: Programme, myth, reality*, Cambridge University Press. Cambridge.
- HOBBSAWM, E.; Ranger, T. (1983): *The Invention of Tradition*, Cambridge University Press. Cambridge.
- HROCH, M. (2000): *Social Preconditions of National Revival in Europe: A Comparative Analysis of the Social Composition of Patriotic Groups Among the Smaller European Nations*, Columbia University Press. New York.
- IRIBAR, J. A.; LOPEZ UGARTE, R. (2011): “Sacar la ikurriña fue una decisión unánime”. Elkarrizketaren egilea: Rodríguez Álvarez, E. *El País*, 2011ko apirilaren 22a.
http://elpais.com/diario/2011/04/22/deportes/1303423205_850215.html
- IZTUETA, P. (1991): *Orixe Eta Bere Garaia V*, Etor Ostoa.
- JARVIE, G. (2006): *Sport, Culture and Society: An Introduction*, Routledge: Londres (Erresuma Batua) eta New York (AEB).
- JEANRENAUD, C.; KÉSENNE, S. (2006): *The Economics of Sport and the Media*, Edward Elgar. Cheltenham (Erresuma Batua) eta Northampton (AEB).
- KATALUNIAKO LEGEBILTZARRA (1999): Ley 8/1999, de 30 de julio, de la Jurisdicción Deportiva y de modificación de las Leyes 8/1988, del Deporte, y 11/1984.
http://www.boe.es/diario_boe/txt.php?id=BOE-A-1999-18002 estekan eskuragai
- KENNETT, C. (2006): “Barça: ¿Contenido para los medios, mediador o símbolo?” *Portal de la Comunicación In Com-UAB*.
- LANDABEREA UNZUETA, J.; OSES GARCIA, B. (2004): *Estatuturik gabeko nazioak, nazioarteko kirol federazioen aurrean*, Euskal Kirol Federazioen Batasuna. Durango.
- LANFRANCHI, P. (2002): “Football, cosmopolitisme et nationalisme”, *Pouvoirs*, 101, 15-25.

- LAPORTA, J. (2010): “No quiero ser un mártir, pero sí un líder”. Elkarriketaren egilea: Sostres, S. *El Mundo*. 2010eko urtarrilaren 4a.
<http://www.elmundo.es/elmundo/2010/01/03/espana/1262546049.html>
- LARRONDE, J. C. (1977): *El nacionalismo vasco. Su origen y su ideología en la obra de Sabino Arana-Goiri*, Ediciones Vascas. Donostia.
- LEGUINECHE, M.; UNZUETA, P.; SEGUROLA, S. (1998): *Athletic 100 Conversaciones en La Catedral*, El País Aguilar. Madril.
- LLOPIS GOIG, R. (2005): “Claves etnoterritoriales de la historia del fútbol español”, in *X Congreso de Historia del Deporte*. Sevilla.
- LUIS BARBERIA, J. L. (2008): “ETA le propone pagar una cuota anual de 6.000 euros”. *El País*, 2008ko abenduaren 14a.
- MACALEVEY, W. (2001): “Football and Local Identity: The Case of Athletic Club de Bilbao as seen through the Growth of its Crowds, 1911-1932”, in *Guerras danzadas: Fútbol e identidades locales y regionales en Europa* (Eds. Caspistegui, F. J. eta Walton, J. K.), Eunsa. Iruñea, 87-118.
- MACCLANCY, J. (1996a): “Nationalism at Play: The Basques of Vizcaya and Athletic Club de Bilbao”, in *Sport, Identity and Ethnicity* (Ed. MacClancy, J.), Berg. Oxford.
- (1996b): *Sport, Identity and Ethnicity*, Berg. Oxford.
- MAGRO, I. (2010): “Estatu krisia”. *Berria*, 2010eko ekainaren 22a.
- MANGAN, J. A. (2001): *Europe, Sport, World: Shaping Global Societies*, Frank Cass. Londres eta Portland (Oregon, AEB).
- MANZENREITER, W. (2008): “Football diplomacy, post-colonialism and Japan’s quest for normal state status”, *Sport in Society*, 11: 4, 414-428.
- MAYR, W. (2008): “How a proud Basque Team Is Resisting Globalization”. *Spiegel*, 2008ko apirilak 11.
<http://www.spiegel.de/international/europe/athletic-bilbao-how-a-proudbasque-team-is-resisting-globalization-a-546860.html>
- McFARLAND, A. M. (2004): *Creating a National Passion: Football, Nationalism, and Mass Consumerism in Modern Spain*. 2004ko abuztua. University of Texas at Austin, Austin (AEB).
- MELUCCI, A. (2001): *Vivencia y convivencia: teoría social para una era de la información*, Editorial Trotta. Madril.

- MIGNON, P. (2006): “Deporte, popularidad y política”, *Vanguardia Dossier*, 20, 40-45.
- MIQUELARENA, J. (1938): “Fútbol sin política”. *Marca* 1938ko Abenduaren 21a.
http://www.elmundo.es/elmundodeporte/especiales/2002/02/centenario/1938_5.html
- MONDELO, V. (2012): “Barcelona se niega a instalar pantallas gigantes para ver los partidos de España”. *El Mundo*, 2012ko ekainaren 20a.
<http://www.elmundo.es/elmundo/2012/06/20/barcelona/1340194523.html>
- MONTESQUIEU (1734): *Considérations sur les causes de la grandeur des Romains et de leur décadence*.
- NICHOLSON, M. (2007): *Sport and the Media: Managing the Nexus*, Elsevier. Victoria (Australia).
- NIETO, A.; RODRIGUEZ, A. (2010): “El triunfo que cambió España”. *Tiempo*, 2010eko uztailaren 16a.
- NUÑEZ, J. (2010): “El PP viste a Aguirre de rojo y gualda”. *Deia*, 2010eko uztailaren 15a.
<http://www.deia.com/2010/07/15/politica/euskadi/el-pp-viste-a-aguirre-de-rojo-y-gualda>
- POLI, R. (2005): “Football et identités: entre ancrage spatial et reterritorialisation”, in *Football et identités: Les sentiments d'appartenance en question* (Ed, Poli, R.), Éditions CIES. Neuchâtel (Suitza), 13-34.
- (2006): “Identidades nacionales y globalización”, *Vanguardia Dossier*, 20, 47-50.
- PONS, A. (2003): “El mejor equipo del mundo: Estereotipos y paradojas”, in *El fútbol o la vida*, Col·legi Major Rector Peset-Departament d'Història Contemporània / Universitat de València, València, 71-86.
- REDONDO, J. (2013): “Gure ofizialtasuna eskatzea ez da besteei kalte egitea”. Elkarriketaren egilea: Etxeberria, J. *Berria*. Donostia, 2013ko otsailaren 5a.
http://paperekoa.berria.info/kirola/2013-02-05/022/001/eutsi_egin_behar_dugu_kolpeari_nola_edo_hala_aurre_egin.htm
- RELAÑO, A. (2001): *El fútbol contado con sencillez*, Maeva. Madrid.
- (2010): “El Príncipe echó un buen rato con La Roja”. *As*, 2010eko maiatzaren 25a.

- http://www.as.com/opinion/articulo/principe-echo-buen-ratoroja/20100525dasdaiopi_2/Tes
- RENAN, E. (1882): “Qu’est-ce qu’une nation?” in *Discours et conférences*, Sorbonne, Paris (Frantzia).
- ROJO LABAIEN, E. (2013): *Futbola eta hedabideak bikoa nazio nortasunen joko zelai garaikidea: XIX. mendetik XXI. menderako aingura*. Doktorego tesia, Josu Amezagaren zuzendaritzapean. Euskal Herriko Unibertsitatea UPV/EHU, Leioa.
- ROWE, D.; MCKAY, J.; MILLER, T. (1998): “Come Together: Sport, Nationalism, and the Media Image”, in *MediaSport* (Ed. Wenner, L. A.), Routledge. Londres (Erresuma Batua) eta New York (AEB), 119-133.
- RUIZ BARROSO, E. (2012): *Kirolaren presentzia Argia aldizkarian 1920 eta 1930eko hamarkadetan. Kirola euskal nazionalismoa goratzeko tresna*. Gizarte Komunikazioko Master Amaierako Lana, Josu Amezagaren zuzendaritzapean. 2012ko irailaren 21ean defendatua. UPV/EHU, Leioa.
- RUIZ, P. (2011): “Aduriz consuma una doble reivindicación”. *Deia*, 2011ko maiatzaren 26a.
- RUSSELL, D. (1999): “Associating with Football: Social Identity in England 1863-1998”, in *Football cultures and Identities* (Eds. Armstrong, G. eta Giulianotti, R.), Macmillan press. Londres, 15-28.
- SANDVOSS, C. (2003): *A Game of Two Halves: Football, television and globalization*, Routledge. Londres eta New York.
- SAURA, R. (1999): “El partido del siglo: Johan Cruyff”. Elias Querejeta ekoiztetxea: Espainian ekoiztitako dokumentala.
- SHAW, D. (1987): *Fútbol y franquismo*, Alianza Editorial. Madril.
- SMITH, A. D. (1995): *Nations and nationalism in a global era*, Polity Press. Cambridge.
- (1997): *La identidad nacional*, Trama Editorial. Madril.
- (2009): *Ethno-symbolism and Nationalism: A cultural approach*, Routledge. Londres eta New York.
- SONNTAG, A. (1998): “Le football, image de la nation”, in *Géopolitique du football* (Ed. Boniface, P.), Éditions Complexe. Brusela (Belgika), 31-40.
- (2008): *Les Identités du football européen*, Pug. Grenoble (Frantzia).

- (2010): “Sentiments mitigés-identités multiples. Le football contemporain à l’ère de la globalisation”, in *Football et identité en France et Allemagne* (Ed. Pfeil, U.), Presses Universitaires du Septentrion: Lille (Frantzia), 209-234.
- TINTORI, T. (2011): *La Politicizzazione del tifo calcistico: Alcune ipotesi interpretative a partire da un’analisi etnografica comparativa*. Doktorego tesia, Alessandro Dal Lagoren zuzendaritzapean. Università degli studi di Genova, Genova (Italia).
- UEFA (2012): “UEFA Statutes Edition 2012: Rules of Procedure of the UEFA Congress Regulations governing the Implementation of the UEFA Statutes”,
http://www.uefa.com/MultimediaFiles/Download/EuroExperience/uefaorg/WhatUEFAis/01/80/54/03/1805403_DOWNLOAD.pdf
- UNESCO (2010): “Interactive Atlas of the World’s Languages in Danger”,
<http://www.unesco.org/culture/languages-atlas/index.php#>
- UNZUETA, P. (1999): “Fútbol y nacionalismo vasco”, in *Fútbol y pasiones políticas* (Ed. Seguro, S.), Debate. Madril, 147-167.
- VACZI, M. (2011): “Subversive Pleasures, Losing Games: Basque Soccer Madness”, *South African Review of Sociology*, 42: 1, 21-36.
- WAHL, A. (1997): *Historia del fútbol, del juego al deporte*, Ediciones B: Barcelona.
- WALTON, J. (1999): “Football and Basque identity: *Real Sociedad* of San Sebastián, 1909-1932”, *Memoria y Civilización*, 2, 261-289.
- WALTON, J. K. (2011): “Sport and the Basques: Constructed and Contested Identities, 1876-1936”, *Journal of Historical Sociology*, 24: 4.
- (2012): “The Origins of Working-Class Spectator Sport: Lancashire, England, 1870-1914”, *Historia y Comunicación Social*.
- YONNET, P. (2008): “Composants de l’identité, mécanismes de l’identification”, in *Football et identités* (Eds. De Waele, J.-M. eta Husting, A.), Éditions de l’Université de Bruxelles. Brusela (Belgika), 19-31.
- (2010): *Une main en trop: Mesures et démesure un état du football*, Éditions de Fallois. Paris.
- ZUAZO ITURBE, I. (2000): *El comportamiento colectivo en el deporte: el fútbol como fenómeno social: (el Athletic Club de Bilbao: trascendencia y significación social)*. Doktorego tesia, Jokin Apalategiren zuzendaritzapean. UPV/EHU. Donostia.

BILA

BILDUMA

1. Paulo Iztueta: *Euskal irakaskuntza Autonomi Aroan (1983-1994)*, 2000
2. Paulo Iztueta: *Hezkuntza, hizkuntza eta boterea Euskal Herrian*, 2000
3. Paulo Iztueta: *Erbesteko euskal pentsamendua*, 2001
4. Ander Iturriotz: *Boterea gizarte homerikoan*, 2002
5. Paulo Iztueta: *Orixe saiogilea*, 2003
6. Paulo Iztueta: *Orixe auzitan*, 2003
7. Paulo Iztueta: *Orixe gaitzesia*, 2003
8. Txomin Peillen (koord.): *Euskal etorkinak Ameriketean*, 2003
9. Begoña Bilbao: *Curriculuma eta kultura Euskal Herrian*, 2003
10. Karmele Perez: *Curriculuma eta testuliburua Euskal Herrian*, 2004
11. Josu Amezaga: *Satelite bidezko nortasunak*, 2004
12. Gurutze Ezkurdia: *Curriculuma eta ingurunea Euskal Herrian*, 2004
13. Begoña Bilbao; Gurutze Ezkurdia; Karmele Perez: *Euskal curriculuma ala euskal dimentsioa curriculumean*, 2004
14. Pello Jauregi; Asier Huegun: *Sentitu*, 2005
15. Jose Inazio Imaz Bengoetxea: *Lanaldi murrizketari buruzko eztabaida*, 1995-2005, 2006
16. Joxe Garmendia Larrañaga: *Azkoitiko bailaretako eskolak, 1824-1977*, 2006
17. M. Jaione Apalategi: *Ikastetxeen egitura intelektuala*, 2006
18. Ane Larrinaga; Mila Amurrio (biltzaileak): *Hezkuntza Euskal Herrian aztergai hurbilketa soziologikoa*, 2006
19. Ane Larrinaga: *Kulturgileak eta kulturaren esparrua. I. Tradizio intelektualak beranduko modernitatean*, 2007
20. Ane Larrinaga: *Kulturgileak eta kulturaren esparrua. II. Euskal kulturgileak euskalgintza mugimenduaren eraikuntzan*, 2007
21. M.A. Unanua Garmendia: *To eta no sesioan euskaraz*, 2008

22. Ana Eizagirre Sagardia: *Euskaldun zintzoaren etxerako eskuliburua*, 2008
23. M.A. Unanua Garmendia: *Cesare Pavese, mendeko idazlea*, 2009
24. Xabier Irujo Ametzaga: *Itzulpena erbestean. Bingen Ametzagag Ameriketara euskarara eramandako lanak (1938-1968)*, 2009
25. Xabier Irujo Ametzaga: *Homo Spelens. Bingen Ametzaga Aresti (1901-1969). Algortar baten bizitza erbestean*, 2009.
26. Izarne Lizaso Elgarresta: *Pertsona helduen bizi-kalitatea*, 2009.
27. Jose Inazio Imaz Bengoetxea: *Pantailen eragina hezkuntzan: bideojokoen kasua*, 2010.
28. Mixelko Uranga: *Espektroak. Euskal terroristak*. 2010.
29. Pako Sudupe: *50eko hamarkadako euskal literatura. I. Hizkuntza eta ideologia eztabaida*, 2011.
30. Pako Sudupe: *50eko hamarkadako euskal literatura. II. Kazetaritza eta saiakera*, 2011.
31. Pako Sudupe: *50eko hamarkadako euskal literatura. III. Antzerkia eta hamarkadaren ikuspegi orokorra*, 2011.
32. J. Inazio Marko Juanikorena: *Hizkuntzaren Normalizaziorako Eraldaketa Lan-munduko Organizazioetan: ENEKuS Eredua*, 2011.
33. Mixelko Uranga: *Espektroak. Gutuna euskalduntasunari buruz*. 2011.
34. Mixelko Uranga: *Espektroak. Euskaldunak European*. 2012.
35. Mixelko Uranga: *Euskomunitatea*. 2013.
36. Jon Diaz: *Jokin Zaitegiren ekarpenak euskal curriculumean. Eginak eta asmoak*. 2013.
37. Ekain Rojo Labaien: *Futbola eta nazio eraikuntza Euskal Herrian eta Espainian*. 2014.